

Planinski vestnik

glasilo Planinske zveze Slovenije

5

maj 1985

PV 90 LET

Planinski vestnik

glasilo Planinske zveze Slovenije

maj 1985

5

letnik LXXXV izhaja od leta 1895

vsebina

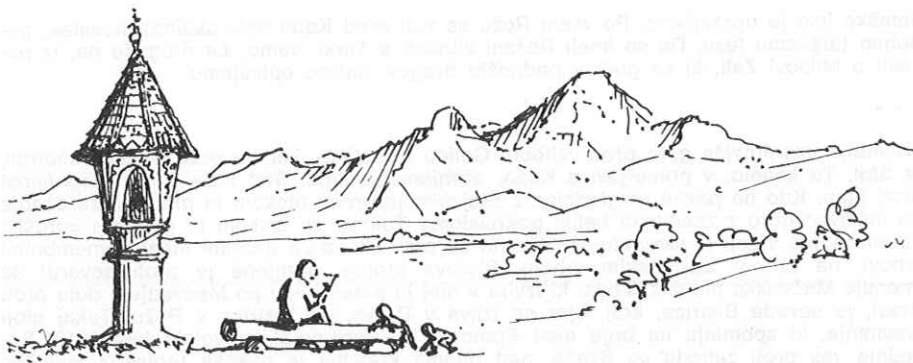
Stanko Lodrant	»Sem no ta po Karavankah, noj še mavo čries«	193
Emil Frelih	Triglav v svobodi	203
Dr. Tone Strojín	O poslanstvu planinske besede na Slovenskem	206
Dr. Vladimir Škerlak	Planine kot jezikovno vprašanje, II. del	209
Ciril Praček	Visoko v steni se je utrgala skala	213
Viki Grošelj	Manaslu 1984	216
Janko Humar	Mednarodna odprava v Vzhodno Grenlandijo	219
Stanko Klínar	Triglavska muzejska zbirka v Mojstrani	223
Edo Kozorog	Utrinki s Koritniških gora	226
Miha Žužek	Slapovi v dolini Loške Koritnice ¹	228
Pavle Kozjek	Poletje 84	231
	Društvene novice	233
	Iz planinske literature	236
	Alpinistične novice	239

Naslovná stran:

Miha Debevec: Turni smuk z V. Draškega vrha

uredniški odbor

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana — Glavni in odgovorni urednik: Maríjan Krišelj, p. p. 44, 61109 Ljubljana. Uredniški odbor: Tomaž Banovec, Janez Bizjak, Stanko Hribar, Mitia Košir, Boštjan Lajovic, Božidar Lavrič, Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Nada Praprotnik, Janez Pretnar, Albert Sušnik, Pavle Šegula, Franci Savenc, Franc Vogelínik, Tone Wraber. Izdajateljski svet pri PZS: Božo Jordan (predsednik), Matjaž Černe, Viktor Pergar, Zoran Naprudnik, Stanko Klínar, Milan Cilenšek, Maríjan Krišelj, Milan Naprudnik. Naslov: Planinska zveza Slovenije, 61001 Ljubljana, Dvořakova 9, p. p. 214 — Tekoči račun pri SDK 50101-678-47046, telefon (061) 312 553 — Planinski vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina je 1500 dinarjev in jo je treba plačati do 31. marca v tekočem letu; za tujino 30 S. Reklamacije upoštevamo dva meseca po izidu številke. Spremembe naslova javljajte upravi glasila; navedite vedno tudi stari naslov s tiskaními črkami. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto, med letom odpovedi ne sprejemamo. Rokopisov in slik ne vračamo. — Tiska in klišéje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani.

KEPA Z BAŠKIM JEZEROM 1907/24
ST. 6.

»SEM NO TA PO KARAVANKAH, NOJ ŠE MAVO ČRIES«

STANKO LODRANT

Ste že kdaj čuli o severnih in južnih Karavankah? Južne naj bi bile vzhodno nadaljevanje Karnijskih Alp. Ziljica, ki priteče iz Trbiža skozi Vrata (Thoerl) in se blizu Podkloštra izliva v Zilo, je meja med Karnijskimi Alpami in južno verigo Karavank. Ziljske Alpe, ki obrobajo Ziljsko dolino na severu, pa po Dobraču, proti vzhodu, navidezno nimajo nadaljevanja, vsaj na takem zemljevidu ne, ki kaže višji svet z otenki rjavih barv, nižjega pa z zelenimi niansami. Kar precej fantazije je treba imeti, da se potegne z Dobrača preko pogreznjenega sveta, katerega center je Baško jezero, podaljšek na Obir, Peco in Uršljo goro. Da je na tem dolgem primanjkljaju dvatisočmeterskih vrhov globlje v zemlji nekaj posebnega, pričajo Toplice pri Beljaku (Warmbad Villach).

Očitnejša je omenjena ideja o paralelnih Karavankah geologom. Ti razlikujejo starejše vodonosne wettersteinske apnenice, iz katerih je severna karavanška veriga, kolikor je je, in mlajše apnenice južne karavanške verige. Geologi v zvezi s tem govorijo o peradriatskem šivu ali razpoki. Za nas naj bo dovolj poudarek, da je v wettersteinskih apnencih, poleg vode, na Koroškem navadno tudi še svinec. Severozahodno od Dobrača so kar trije »Bleibergi«, pod Žingarico pri Borovljah je Slovenji Plajberk, pod Peco v Podjuni pa Bleiburg — to je »naš« Pliberk (Blei-svinec; Berg-gora, rudnik; Burg-grad). Nekaj svinca so najbrž našli tudi na Obirju, saj so še danes dobro vidne sledi rudarjenja prav po vršnem grebenu. S tem smo verjetno dovolj utemeljili potrebo, da naj tudi navaden bralec vsaj nekoliko upošteva geološke informacije.

Prva lepota v verigi Karavank, tokrat še brez severne paralele, gledano s severa proti jugu, je Kepa, po rožansko Jepa. To goro je iz Belce v Savski dolini ali iz Dovij in Mojstrane prav težko določiti, tako podobna je, z južne strani, drugim nepomembnim grebenom. Vso svojo »fasado« kaže proti severu. Slika Kepe s tipičnim koroškim znamenjem čisto v ospredju, vmes pa Baško jezero, je eden izmed najčešče uporabljenih koroških razgledničnih motivov. Je kar preveč lepota na enem mestu, zato meji že na osladnost. Najbolj je za to zaslužna pravilna geometrijska oblika gore s te strani. Nemci ji pravijo Mittagsgogel, ker je severovzhodni rob piramide tako oster, da se ob določen uri (opoldne) senca preseli iz zahodnega trikotnika na vzhodni. Tako ima okolica Beljaka veliko naravno sončno uro.

Planinska društva Mežiške doline redno načrtujejo izlete na Kepo. Oprezno sem zapisal »načrtujejo«. Velikokrat nas namreč celovško Slovensko planinsko društvo ob tem izletu zvabi raje k svoji koči na Bleščeči planini. S tem pa zmernejši planinci niti niso preveč oškodovani, saj se jim od tam ponujajo sprehodi k Arihovi peči (obeležje iz NOB), na Gračenico, s katere lahko gledaš v globino proti Področci, kjer se neha ali začne karavanški železniški predor, nedaleč od tod bo tudi novi, cestni. Še imenitnejši pa je z Bleščeče planine skok na Komnico. To je kamniti čok, imenovan tudi Mala Kepa. Na ta, po nemško imenovani Tuerkenkopf, se je priporočljivo povzpeti le po strmi stazi od kočice Bertahuette; od drugih strani so potrebne prav plezalske spretnosti. Omenjeno

nemško ime je upravičeno. Po vsem Rožu se vidi pred Kepo neki skalnati izrastek, podoban turškemu fesu. Da so imeli Rožani sitnosti s Turki, vemo; če drugače ne, iz povesti o Miklovi Zali, ki se godi v podnožju bregov, katere opisujemo.

* * *

Sosednja imenitnejša gora proti vzhodu, Golico izpustimo, ker ne seže do 2000 metrov, je Stol. Tu imamo, v primerjavi s Kepo, obrnjeno podobo. Stol kaže svojo mogočnost proti jugu. Kdo ne pozna razglednice z Blejskim jezerom, otokom in gradom, za ozadje pa masivno goro z značilnim belim pokivalom? Tokrat, pri iskanju te gmote s koroške strani, moreš videti le skalnato škrbino, ki se prav skriva za drugimi manj pomembnimi vrhovi, na primer Mačenskim vrhom. Stolova krnica, obrnjena je proti severu! se imenuje Mačenska planina. Voda, ki izvira v njej in potem teče po Medvedjem dolu proti Dravi, je seveda Bistrica, kraj, kjer se izliva v Dravo, pa Bistrica v Rožu. Tukaj stoji znamenje, ki spominja na boje med Francozi in avstroogrskimi vojaki leta 1813. Sosednja vas proti zahodu so Sveče, nad obema krajema je nekaka terasa z manjšim zaselkom, imenovanim Mače. Zadaž kraljuje Mačenski vrh, še bolj nazaj pa se skriva že prej imenovana Mačenska planina. To okolico sem podrobneje opisal zato, ker je to potrebno za razumevanje naslednjih vrstic.

Na Mačah, pri Uštinu, je živel neki Lipej. Ko so bili Francozi v Rožu, so Lipejevega očeta prisilili, da jim je kazal pot za hrbet avstrijski postojanki. Zelo ga je bilo strah, kaj bo, ko bodo Avstrijci to zvedeli. Ko so prišli blizu Avstrijcev, je Lipej skočil v graben in zbežal. Da se ne bi izdali, Francozi niso streljali. A domov si Lipejev oče ni več upal, ker bi ga Francozi kot saboterja, Avstrijci pa kot izdajalca, kaznovali. Potikal se je po okolici in se hranil večinoma le z gozdnimi sadeži. »Strahu je toliko vžil, da je odtistihmal hiral in predčasno umrl.«

Ni čudno, da z Lipejem po tej francosko-nemško-slovenski zmešnjavi ni bilo vse v redu! Že 43 let je bil star pa še neoženjen, da bi poskrbel za nasledstvo na kmetiji. (Skušal bom še nekoliko posnemati rožansko pripoved.) Šel je Lipej z očetom Francetom, plačevat štibro v Borovlje.

»Lipej, ti se bi moral ja oženiti.« »Ko pa take kot je vaša Franca ne dobom. Če b'me vaša Franca htela?« je bil odgovor Lipija. »Jo bom pa baru,« de oče in se takoj obrne, vprašat jo. Že čez pol ure zve Lipej: »Franca je že rekla, da ja.« Tako sta šla k župniku naročit oklice.

Uštinova stara hlapca, Gašper in Katra, ki sta Lipeja pestovala in vzredila, saj, kot smo slišali, očeta ni bilo, od radosti nista vedela kaj početi, ko sta presenečena šele v cerkvi s prižnice zvedela, da se bo Lipi oženil. Hlapec je kar klobuk v zrak metal. Lipi in Franca sta imela potem tri dekleta in dva poba; eden od teh je bil ded tistega, ki je to pripovedoval.

No tudi pripovedovalcu ni bilo v življenju mehko postlano.

Potem, ko je bil v I. svetovni vojni kot avstroogrski vojak v Karpatih ranjen, se je iz domače Bistrice v Rožu priženil na Bistrico v Podjuni. Komaj je osnoval družino, že je bil napoti nemškimi nacistom, ki so takrat zasedli Avstrijo. Ti so bili še hujši kot prej omenjeni Turki in Francozi. Zaprli so ga, mu vzeli lepó vpeljano domačijo, ženo in čisto majhne otroke pa vlačili po bavarskih taboriščih, z enim samim namenom, da bi jih nekako zmanjkalo. Prej pa so se morali še podpisati, da se odpovedujejo domačiji. Ta dokument je namreč potreboval nemški »smisel za red«. Kataster pač mora imeti vse črno na belem.

Domačijo so nacisti dodelili nekemu »kanaltalerju«. Hitler in Mussolini sta zabarantala Kanalsko dolino. Dolino so zasedli Italijani, od tam izseljeni Nemci, kolikor jih je bilo, pa so dobili posestva pregnanih Slovencev. Kakšno mešetarjenje na naš račun! Še večja ironija je, da so bili mnogi od teh bivših prebivalcev Kanalske doline ponemčurjeni Slovenci.

Višek zmešnjave pride šele sedaj! Ko se je po štirih letih izgnanstva, po končani vojni, prej opisana družina, katere najmlajši član je moja sedanja žena, takrat je imela »že« pet let, hotela vrniti domov na Bistrico, jih »nova« avstrijska oblast ni hotela sprejeti. Uradno so bili že odpisani. Ne vedoč kaj bi z njimi, so jih porivali v železniških vagonih med Beljakom in Celovcem in kasarnah, še vedno zastražene! sem in tja. Novo avstrijsko oblast sem dal nomenoma v narekovaj, saj so bili v uniformah v glavnem isti ljudje, ki so jih pod šifro nacizma izgnali, le nove našitke so imeli na uniformah, in delovali so v imenu novih zakonov sedaj po vojni, ki so bili Slovincem spet sovražni.

Bístrici v Rožu sosednji kraj proti vzhodu je Podsinja ves. Malo višje gori v bregu, so namreč Sinje, spodaj zato, jasno, Podsinje. Nemci je logike niso razumeli; malo pa so krivi tudi Rožani, ki večkrat kaj po svoje izgovorijo. Namesto zapletenega izraza »Podsinje« iztisnejo kar P'sinje. Tujcu je bila to asociacija na štirinožno pasjo vrsto in tako se danes uradno ta vas imenuje Hundsdorf. Komaj si moremo predstavljati težave otrok te vasi, v kakšnih fantalinskih preklarijah; brez kakršnekolikrve krivde jih ob primernih priložnostih dobesedno psujejo.

Takih jezikovnih spodrsrljajev je na Koroškem za cel koš. Prav zanimivo bi jih bilo zbirati. Saj se da vandrati že kar po nemškem zemljevidu in pobirati take cvetke. Navedel bom le še en primer, ker spada v naš okvir: Na nemškem zemljevidu vidim izpod Karavank teči »Potokbach«. Mislim, da je skoraj nepotreben komentar, kako Nemci niso vedeli, da slovenski »potok« nič drugega ne pomeni kot njihov »Bach«.

Žal Slovenci tudi nismo veliko boljši. Slovenji Plajberk je gotovo komaj užitna enolončnica dveh nasprotujočih si zadev. Prav zabavno postane takrat, ko Nemci nevede prevzamejo poslovenjeno nemško besedo. Trikot zemljišča, ki ga oklepata cesta Celovec—Velikovec in nje odcep proti Tinjam, imam na nemškem zemljevidu označen z »Gamajna.«. Očitno je to nastalo iz »slovenske« gmajne, ki pa ima svoj izvor, prav tako očitno, v nemški Gemeinde-skupnost, občina...

Vrnimo se v Karavanke! Za Stolum se proti vzhodu potegne Begunjščica, ki pade v Ljubeljski prelaz, tam pa se potem začne žagast greben Košute. Pod to goro so herojske Sele. Bridkih dogodkov med II. svetovno vojno tukaj ne bom opisoval. Ko stojimo pred staro selsko cerkvijo in prebiramo s preproste nagrobne plošče imena obglavljenih žrtev nacističnega besa, in si zamislimo obsojence tik pred izvršitvijo eksekucije v srednjeveškem stilu, vendar v dvajsetem stoletju, kaznovani pa so bili zato, ker niso poteptali svoje narodnosti... Tedaj ti zastanejo možgani in obnemore še tako spretno pero.

Je pa zanimivo biti v Selah v geografskem oziru! Tu sta najbolj vidni, v začetku tega sestavka omenjeni, paralelni verigi Karavank. Južno vrsto predstavlja tukaj Košuta s svojimi turnci severno pa Grlovec (domačini rekajo Harlouc), Setiče (Karel Prušnik piše Zetiče!) in Obir. Grlovec in Setiče na zemljevidih sicer nista impozantno zarisana, ker ne dosežeta višine 2000 m. Če ju gledamo s selskega podolja, pa je treba nagniti glavo prav toliko kot pri Košuti; v praksi so vedno bolj važne relativne višinske razlike kot absolutne višine.

S Košuto je v verigi južnih Karavank konec vrhov, visokih preko 2000 m. Po Jezerskem se sicer hoče niz v obliki Olševe še enkrat pobahati. Tvori na oko lepo dolgo vzpetino in ker je osamljena, zelo markantno. Vendar so zemljemerci namerili temu zadnjemu velikemu kamnitemu valu, Olševi, le 1929 metrov.

V zamenjo se tu prav pošteno uveljavlja severna veriga. Prva gora nad 2000 metri je Obir, imenovan tudi Ojsterc. To si je treba zapomniti, kajti ta vrsta se onkraj reke Bele, ki priteče izpod Jezerskega sedla, nadaljuje v Ojstri in Topici. Čeprav Ojstra in Topica tudi ne dosežeta absolutnih dveh tisočev, sta pa, če ju gledamo iz Podjune, prav izrazita. Masiv Pece je zadnji, zato pa dovolj visok. Vrsta severnih Karavank se konča z Uršljo goro, ki spet nima imenitne višine, a je vnovič upoštevanja vredna: Ker proti vzhodu ni več višjega sveta, je razgled z nje čudovit.

Naj ponovim dosedanje izpostavljeno nit sestavka: poudarjeno severno verigo Karavank. Včasih odpre ponavljanje, ob sicer že znani snovi, nova spoznanja:

Grlovec 1841 m, Setiče 1922 m, Obir 2139 m, Ojstra 1577 m, Topica 1649 m, Peca 2125 m. Ali opazite igro narave v številkah absolutnih višin: Kamniti valovi se zaganjajo vedno više in v Obirju in Peci dosežejo vrhunec. S pomočjo domišljije in opazovanja terena v praksi, se valovanje ponavlja. Vse nas sili k razmišljanju.

Stanko Klinar, ki se mi je prikupil tudi s protestom, da bi v planinah trasirali vedno več poti, nam je pripravil odličen planiški vodnik po Karavankah. V njem so opisane »skoraj« vse steze po tem svetu. Kot domačin vzhodnega dela severnih Karavank pa bi dodal Peci, le za ta sestavek, v katerem skušam oteti pozabi razne eksotične zanimivosti, pot na Tolsti vrh pred Peco v Podjuni. Pomagal si bom z opisom Janka Pečnika-Bikca v Našem tedniku, 1972 št. 13, 14.

Pojdimo mimo Biclrove hiše v Rutah po kolovozu v planino.

Polagoma se pot spremeni v stezo. Po ovinkih pod malo in veliko skalo prispemo do vrha, kjer se pota razcepijo. Leva stran drži čez Kolš na Križe, desna pa preko Trobente, Jelenjaka na Veški stan. Po ovinkih traja hoja do vrha pičli dve uri. Prvi oddih je pri spodnji, manjši skali, ki je spredaj podobna nekakšni mizici s streho. To je majhna votlina s skalnato streho, pod katero se more človek umakniti pred nevihto. Po bližnjici je možno priti skozi razpoklinico skale. Za to skrivnost vedo le domačini. Spodaj imajo za prvi vzpon lestvico, nato pa se opirajo z lakti ob skalo in se prerinejo na vrh; tako si prihranijo skoraj uro hoda okoli nje. Akoravno je hoja dolga in zamudna, je zračna daljava od skale do Biclrove domačije tako majhna, da se je možno s hišnim zvoncem

KOKE, VOZADJU ROZALJA, PECA, TOPICA OJSTRA
1. nov. 1984 L. V. A. S.

ali močnim vpitjem sporazumevati z domom in narobe. Tod mimo je šla некоč »trabantarska steza«, po kateri so tihotapili tobak in sol s Hrvaške. Steza je prihajala čez Rišperk v Podkraj in na Tolsti vrh; nadaljevala se je po Nežini peči nad večno vasjo v Podgorje nad Globasnico. Pri Strgarjevem mlinu je prekoračila sedanjo pot in šla naprej na Železno Kaplo, Sele in proti Rožu.

Karavanški paraleli sta tudi zanimivo povezani. Med Košuto in Obirjem je Šajda, ki loči Selsko »republiko« od železnokapelske. Podobno slame je med Olševo in Peco (Snežnik in Mozganov vrh). To je tisti greben, preko katerega so morale v zimski noči Mojcej, Vida in mama, ko so hotele priti iz Črne v Železno Kaplo, da bi »na črno« obiskale svojega očeta v Celovcu, Lovra Kuharja. Zgodba je znana iz Prežihove novele Čez goro... Na tem grebenu je še sedaj državna meja.

Zadnja podobna povezavna tvorba je greben med Uršljo goro in Smrekovcem. Na njem je, pri Križanu, razvodnica Suhadolnice, ki teče proti vzhodu v Mislinjsko dolino in Jazbine, ki je obrnjena na zahod ter se v Žerjavu izliva v Mežo. Ta Jazbinski graben in njegovi prebivalci so opisani v Vorančevi Požganici. Slame med Uršljo goro in Smrekovcem ima pri Šentvidu še eno razvodje: Na zahod teče Javorski potok, v Črni se izliva v Mežo, proti vzhodu pa se breg prevesi v Zavodnje in Šaleško kotlino.

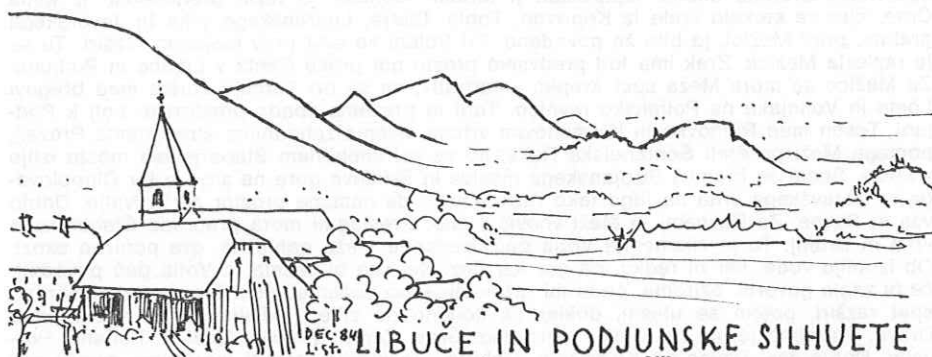
Te prečke med karavanškima paraleloma tvorijo sredi gora tri izrazite zaključene kotle, ki so si podobni v tem, da imajo vsi odtok proti severu, v Dravo, čeprav morajo le-ti prebiti verigo severnih Karavank. Te pa so ravno tu najvišje. Iz Selskega podolja se odtakata Bajdiška in Homeliška Borovnica, skozi Železno Kaplo teče proti Dravi Bela, v Črni pa se vode zbirajo v Meži, ki mora pri Žerjavu presekat severnokaravanški greben med Peco in Uršljo goro, kar ni malenkost. Soteska Meže je med Črno in Mežico tako mogočna, da некоč še kuga ni mogla naprej. O tem priča posebno znamenje v bližini Žerjava.

Od omenjenih treh kotlin je največja železnokapelska. Karel Prušnik, partizanski Gašper, doma iz Lobjnika, v knjigi Gamsi na plazu, opisuje ta okoliš takole: »... Železna Kapla s svojimi šestimi rokami, gorskimi vasicami na bližnjih rebreh: Lobjnikom, Lepeno, Remšenikom, Belo, Obirsko in Suho...«

Nepoznavalcu tega področja naj bo povedano, da so to hkrati tudi imena voda, ki se tu stekajo.

Na koncu Lepene, na prisojni strani Topice, je tista nesrečna Peršmanova domačija, kjer so gestapovci še 25. aprila leta 1945, štiranajst dni pred koncem vojne, izvršili vnovič enega svojih hudih zločinov: Spravili so se na mladino, ženske in starce, ter pobili vse od osemmesečnega otroka do štirinosemdesetletne starke; v kupu mrtvih sta pa po naključju le ostala živa dva otroka, Ciril in ranjena Ančka... Zdaj je pri Peršmanu muzej. Tukaj je našel zatočišče tudi spomenik padlim partizanom, ki je najprej stal v Šentrupertu pri Velikovcu, pa so ga še zdaj tam živenci nacisti razstrelili. Najvažnejše je, da sedaj prihaja sem, h Peršmanu, tudi nemška mladina. Sam sem bil tam, ko so prišli sem šolarji iz okolice Linza. Da bi jih prišlo le še več!

Tukaj bi rad vrnil nekaj vzpodbudnih besed o Gašperjevi bralni znački. Tovariš Pavle Žaucer, partizanski Matjaž, ki je med NOB deloval v teh krajih, hoče umrlemu prijatelju Gašperju postaviti živ spomenik: Vse žrtve med vojno bi bile zaman, kameniti in bronasti spomeniki ničvredni, če se v zavesti mlajšega rodu ne bi nekaj oblikovalo, si je mislil Matjaž. Iz prvotnega branja knjige, ki je nekaka Gašperjeva avtobiografija, veliko zvedemo o bojih v železnokapelskem okrožju, se je pri bralcih spontano rodila želja po razširjenih spoznanjih koroške problematike. Stvar se je ugodno razvijala, zasluge ima Matjaž, in tako imamo danes že bronasto, srebrno in zlato stopnjo te izobrazbe. Po naključju sem bil na seji odbora za to akcijo in sem zvedel, da ustanavljajo še posebno

stopnjo za najmlajše. Med njenimi nalogami bi naj poleg branja Sketove Miklove Zale, Bevkove Rož, Podjuna, Zila in življenjepisa Gašperja, bilo tudi poznavanje slovenskih imen koroških krajev, da ne bi več slišali o »Filahu« (Belak), Völkermarktu (Velikovec), Mittlernu (Metlova), Verterseju (Vrbsko jezero)... ali v poslovenjenem izgovoru nemških imen, ki imajo svoj izvor v slovenskem jeziku: Edling-Kazaze-Koseze, Sreiach-Sreje, Dolach-Dole, Dolintschitschach... kako zapleteno za Nemca in kako ogabno, če Slovenec reče: »...bil sem v Dolinčičahu...«

Matjaž hoče akcijo Gašperjevih bralnih značk izpeljati nevsiljivo. Trka pa neutrudno na vse organizacije, predvsem na zvezo borcev in na šole. Upravičeno se je lotil tudi nas, planincev. Pisal mi je: »Vsi partizani smo bili planinci; ali ne bi sedaj tudi vi, planinci, postali neke vrste borci...« Dobro razumem Matjaževo strateško misel in spoznanje o potrebi take osveščenosti. Štirideset let je minilo od zadnjega klanja, ki problemov ni rešilo. Svet se je silno spremenil, spremenile so se tudi oblike boja. Da je danes najboljšo orožje znanje, so ugotovili tudi sodobni vojaški strokovnjaki; o tem je moč brati v sleherni številki Naše Obrambe in Fronta.

Kot domačin mejne Mežiške doline, z mnogimi priseljenimi, ki ne poznajo zgodovine naših rojakov onkraj plota, se mnogokrat zgrozim, ker ne vedo za bridkosti in težave, ki jih je povzročila meja. Vzela nam je pol življenjskega prostora, nekateri pa jemljejo bivanje ob meji celo kot prednost, ko vidijo le ugodnost, da lahko z maloobmejno izkaznico hodijo v »Bleiburg«, »Eberndorf«, »Klagenfurt«... zaradi nakupov. Podobno je v šoli, kjer natančnejših informacij o neposredni bližini ni.

Zavoljo tega in še česa drugega rad pomagam v izobraževalni akciji Gašperjeve bralne značke, ne pa zaradi kake značkomanije, kakor so mi očitali nekateri, ko sem se v prevaljškem planinskem društvu začel ogrevati za to idejo.

Če bi mi očitali, da preveč govorim o meji, bi dejal, da pač opisujem mejno gorovje. Nemški politiki so nekaj časa celo trdili, da Karavanke povezujejo Korošce in »Oberkrajnarje«. To je bilo tistikrat, ko so hoteli v planirani Veliki Nemčiji obe deželi ponemčiti in združiti. Tudi nam, Slovencem, misel, da Karavanke niso meja, seveda v obratnem smislu, ni tuja. V glavnem pa so Karavanke za naše severne sosede, kadar je treba za diplomatskimi mizami razkosati Evropo, uspešen in zanesljiv kitajski zid.

Poglejmo, kako geografsko, brez nacionalnih emocij, poteka ta meja. Enostavno je od tromeje na Peči do Košute, dokler se bohota južna Karavanška veriga. Na Jezerskem pa naredi meja čuden ovinek proti jugu in oplazi Kamniške planine, samo zato, da dodeli celotno povirje reke Bele Avstriji. Ta ovinek čutijo tisti planinci, ki hočejo z Okrešlja nad Logarsko dolino priti do Ledin in Češke kočje po najbolj naravni poti preko Savinjskega in Jezerskega sedla. Do nedavnega, ko še odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo niso bili povsem urejeni, ta tura, ena najlepših v Kamniških planinah, zaradi meje na obeh sedlih, delček poti je celo v Avstriji, ni bila možna. Še sedaj se marsikdo ustraši velikih rdečih tabel na Okrešlju in Ledinah, ki poučujeta, svarita in omejujeta možnosti prehodov. Meja se potem spet vrne na Olševo, ki je eden izmed zadnjih

omembe vrednih izrastkov južne karavanške verige. Na tem odseku je naravni prehod iz Matkovega kota preko Pavličevega sedla v Belo in Železno Kaplo, vendar uradno ni odprt. Z Olševe gre meja proti severu po grebenu, ki deli železnokapelski okoliš od mežiškodolinskega, proti Peci. To goro prereže nekako diagonalno. S Pece nadaljuje proti severovzhodu po komaj slutenem grebenu med Podjuno in spodnjo Mežiško dolino na Strojno. Tudi Strojanski masiv razdeli diagonalno, obema državama pripada vsaki pol. Zdaj se meja spusti proti Libeličam, nekoliko poplava navzdol po Dravi, na Viču pri Dravogradu se vnovič vzpne, tokrat na Košenjak in se nadaljuje proti vzhodu po Kobanskem ali Kozjaku.

Mežiška dolina, ki se ves čas naslanja na opisano severovzhodno smer meje, skoraj ne opravičuje svojega imena. Oporekam ji termin »dolina«. O težki prehodnosti iz kotla Črne, kjer se stekajo vode iz Koprivne, Tople, Bistre, Ludranskega vrha in Javorskega grabna, proti Mežici, je bilo že povedano. Pri Poleni se svet prav majceno razširi. Tu se je razlezla Mežica. Zrak ima tod predvsem prosto pot preko Rehta v Libuče in Podjuno. Za Mežico se mora Meža spet krepko »martrati«, da se pri Torčanju zgrize med bregovi Loma in Volinjaka na Poljansko ravnico. Tudi ta praznina spada prostorsko bolj k Podjuni. Tesen med Riflnovim in Klemenovim vrhom, dvema zahodnima stražarjema Prevalj, pomaga Meži predreti Šentanelška Reka, ko se pri imenitnem Štoparjevem mostu izlije v Mežo. Sedaj se bregovi Strojanskega masiva in Brinjeve gore na severu ter Dihpolovega in Naravskega vrha na jugu tako razmaknejo, da nastane prostor za Prevalje, Dobjo vas in Ravne. Za Ravnami je Meži vnovič tesno: Premagati mora pregrado Šteharskega vrha in Brdinj. Tu je znamenita Votla peč. Kadar je Meža pohlevna, gre ponižno skozi. Ob izobilju vode, kar ni redko, pa gre kar čez. Kaj vse bi vedela ta Votla peč povedati, če bi znala govoriti, oziroma, če bi mi razumeli jezno bučanje vode. Struga se v Dobrijah spet razširi, potem se utesni, dokler se končno ne zlije z Mislinjo, hip zatem pa z Dravo. Potrebno je, da na kratko ponovimo: Črna, Žerjav, Polena, Mežica, Poljana, Prevalje, Dobja vas, Ravne na Koroškem, Dobrije, Dravograd, zaradi morebitne zamenjave podobnih imen Polene pri Mežici s Poljano pri Prevaljah (domačini izgovarjamo Polana brez j!) ter Dobje vasi pred Ravnami z Dobrijami za Ravnami.

Včasih, ko tehnik še ni vsekala v skale, ki na najbolj tesnih krajih vklepajo Mežo, trase za cesto in železnico, so bili prebivalci Črne bolj vezani z Železno Kaplo, Globasnico in Šoštanjem, saj so bili tja lažji prehodi. Enako velja za Mežičane: Ti so imeli zveze s svetno in cerkveno oblastjo v Pliberku preko Rehta (prehod med Peco in Lomom) skozi Libuče. Obratno so Podjunci hodili čez Bleke (njihova oznaka za Rehta) v Mežico prodajati svoje pridelke. Kar poslušajmo Milko Hartmanovo, libuško pesnico, kako nam to mimogrede izklepata:

Čijte puobi vi libuški,
ki ste dojsti potepuški,
dosa včosi ne spudobi-
vozej bote prpeloli pa buzavu nabasoli
zele, piesje, pa rpico, pa čez Bleke ta u Mužico
vse vkup zapelote,
tam pa drago vse predote,
da za mamo pa babicu gnor uddate
za kufe pa žemle cuo ...
Pua, pua, k'k bo duaru, oj kufe, juhe ...

Kako je odprt svet med Poljano in Podjuno, so verjetno kar z zemljevidov pogruntale tudi Löhrove fašistične horde s kvislinškimi priveski, že globoko doli na Balkanu. Povzročitelj toliko tragedij so bežali pred pravično kaznijo. Kak babilon in pekel je bil tistikrat pri nas, še teden dni po kapitulaciji Nemčije, to je uradnem koncu II. svetovne vojne v Evropi! Na zadnjih brežičkih okoli Poljane, kjer se že tako lepo vidi Podjuna in kjer so že čakali angleški šermani, ki naj bi begunce zaščitili pred slovanskim besom, so naletele te umikajoče stotisočglave skupine do zob oboroženih sovražnih vojakov na zadnjo pregrado, ki so jo zastavili borci Tomšičeve brigade. Po neuspeh vnovičnih pogajanjih (pogajali so se tudi že v Topolščici) je zapokalo zadnjič, a temeljito.

* * *

Pred leti sem z družino obiskal sina, vojaka v Baranji. To je tisti del Vojvodine, ki ga oklepata Donava in Drava. Na tem izletu sem hotel ženi, hčerki in sinu, ki je dobil »izlaz«, prikazati z majhne vzpetine severno od Batine prihod Donave v Jugoslavijo. Na bregu (po koroških pojmi!) je tudi velik spomenik rdečearmejcem, ki so morali na tem mestu vojevati hudo bitko. Umikajoči se Nemci so imeli s te rebri prav dober obrambni položaj. Prav tu sem se prepustil lepemu razgledu proti severovzhodu; opazoval sem ladje, ki so kot igračke plule po Donavi, gledal kanale, ki so prepletali Banat. Tu, na tej vzpetini, je bil začetek zadnje ofenzive proti okupatorju; pred »Bleiburgom« pa se je

bila zadnja bitka. Letos bo, po 40 letih, na tem prostoru na Poljani, praznovanje Dneva zmage v slovenskem merilu.

Še kratka opomba o novih začasnih okupatorjih avstrijske Koroške, o Angležih. Čeprav so si bili Nemci in Angleži v II. svetovni vojni sovražniki, pa germanska kri ni zatajila. Nova povojna oblast je na koroškem delu Avstrije nastajala pod angleškim nadzorstvom in godile so se čudne reči: Spet so imeli prednost Germani, Slovenci pa so vnovič potegnili »ta kratko«.

Dokazi za to so: prej opisana bitka na Poljani, neljubezniv sprejem iz taborišč vračajočih se slovenskih izgnancev, raje kot naciste, je »nova« avstrijska policija s pomočjo

MEGLAV PER ADRIATSKEM ŠIVU * POGLED Z URŠLJE GORE PROTI ZAHODU

Angležev lovila bivše partizane. Tako so angleški vojaki, že po osvoboditvi, v Železni Kapli obstrelili slovensko mladinko Vivodovo Malko-Tatjano iz Lobnika tako hudo, da je v celovški bolnišnici umrla.

Mejni cikcak med Olševo in Košenjakom je nastajal zelo zapleteno. Bolj ali manj znano je, da smo slovenski del Koroške po I. svetovni vojni formalno zgubili zaradi plebiscita. To je poglavje zase. A zakaj Mežiška dolina tistikrat ni bila vključena v plebiscit, ko je bila že vnaprej dodeljena novoustanovljeni kraljevini Jugoslaviji, kljub temu, da je bila del avstroogrske Koroške? Mežiška dolina, ki je bila zaradi že takratne industrializacije bolj nemška, je prišla v slovansko Jugoslavijo, dotlej povsem slovenska Podjuna, treba je samo pogledati na pokopališča! pa k nemški Avstriji (Prvi uradni naslov za novo, malo Avstrijo, po razsulu prejšnje multinacionalne Avstroogrske, je bil: Deutsch-oesterreich!). Menim, da je bilo to zato, ker je kapitalistom, ki v resnici vladajo nekje v svojih kabinetih v Berlinu, Londonu in Parizu... šlo pač za svinec in cink v karavanških wettersteinskih apnenicah. Ker niso vedeli, kako se bodo obnašale nove države na tem področju: monarhija Italija, socialistična nemška Avstrija in še popolna neznanca »nova« Jugoslavija, so pač potegnili mejne črte že vnaprej tako, da so ta svinec razdelili na vse tri države: rajbelskega Italiji, bleiberškega, tistega okoli Dobrača, Avstriji, »bleiburškega« izpod Pece pa, v obliki Mežice, Jugoslaviji. Biznisu so bile deveta briga navidezno demokratične plebiscitne manipulacije, ki so jo bolj premeteni tujci izkoristili zase.

Tudi v podrobnostih se je ta del meje potem čudno oblikoval. Neki volšperški advokat je imel na Strojni v lasti gozdne parcele, ki naj bi prešle v Jugoslavijo. Pri razmejitveni komisiji je dosegel, da je napravila ovinek; zato so pa na Lokovici Jugoslaviji v prid potisnili mejo od Kralja, kjer je naravno razvodje, navzdol v Grablje, do sedanjega mejnega prehoda Homec. Formalen izgovor za ti transakciji je bil, da je to za kraj Lokovica ugodno, ker je tako dobil staro avstroogrsko šolsko poslopje. Sedaj so to poslopje podrl; na vrhu razvodnega grebena stoji moderna nova šola. Da bi le bilo dovolj otrok! Zgoraj sem hkrati uporabljal tri imena za praktično en sam okoliš: Grablje, Holmec in Lokovica.

Holmec je bila bivša zadnja jugoslovanska železniška postaja pred mejo in po njej je dobil ime obmejni prehod. Domačini so že prej, pa tudi še sedaj, redkemu zaselku rekli Lokovica. Avstrijci pa isti prehod imenujejo po najbližji skupini hiš s svoje strani: Grablje-Grablach. Razumljivo?

Neživljensko so potegnili mejo na Rišpergu, to je tam, kjer se neha glavna strmina Pece proti Rehtu. To lepo posestvo so salamonsko prerezali na dvoje. Meja gre skozi dvorišče. Hlev je prišel v Jugoslavijo, hiša v Avstrijo. Jasno, da s tem obstoj domačije ni bil več mogoč in se je lahko nekdo poceni prilastil razpuščene gozdne parcele. Tega bogastva je tod veliko. Še en lep primer pomikanja meje sem in tja! Libelčani so bili

po plebiscitu dodeljeni Avstriji. Čez dve leti pa so »porinili« mejo iz svoje vasi in so odtlej Jugoslovani.

Prej sem Mežiški dolini odrekal upravičenost, da se imenuje »dolina«, zaradi nekakih kolcajočih ponavljanih njenih ožin in širin. Melik ugotavlja, da so bile nekaj njene razsežnosti in splošna terenska situacija drugačne od sedanjih. Meža je menda izvirala na Okrešlju, se preko Slemenca med Olševo in Raduho prerivala proti severovzhodu. Predvsem pa je bil ves relief mnogo višji, saj je vrh Volinjaka (med Mežico in Lešami) iz konglomerata, to je prodnatega sprimka. Moralo je botrovati neko gubanje, da so se vode z Okrešlja pregrizle proti sedanjim Lučam in oblikovale sotesko gornje Savinje. V bližini sta »mlada« vulkana Smrekovec in Travnik. V Mežiški dolini imamo kisle vode, železovo, svinčevo in cinkovo rudo, premogovne sloje na več krajih, granite, pegmatite, da, celo poldrage kamne, turmaline in granate. To je v globinah. Na površini so bila jezera, ostalo pa je še veliko gozdov.

Prišli so ljudje in se naselili v naravni kraški votlini v Olševi, v Potočki zijalki. Rimljani so nam zapustili Brančurnikovo klop (več predmetov iz te dobe hrani celovški muzej!). Prišli so Slovani, Turki, s severa in zahoda so pritisnili Nemci, zdaj prihajajo ljudje z juga in vzhoda. Med vojnama so ukazovali v Mežici in Zerjavu Angleži. V Črni se je, tudi takrat, ustalila kolonija Romov. Taka reč, kot vemo, ni povsem preprosta. Naj ta »potpuri« opišem s smešne plati. Kolega Janez, doma je iz Črne, rad pove tole anekdoto: V nekem prepiru je bilo slišati tudi opazko češ, da je pol Črjanov ciganov. Ogorčenje je bilo tako veliko, da je klevetnik to svojo trditev moral takoj preklicati. To je storil takole: »Preklicujem, da pol Črjanov ni ciganov!« Torej imamo tudi mi svoje Butale.

Tudi graditelji železniške proge med Mariborom, Celovcem in Beljakom, ki povezuje dve važni liniji sever jug: Dunaj—Trst in Salzburg—Benetke, so se zavedali, kako pomembna je Mežiška dolina. Proga, ki se iz Maribora proti Celovcu v glavnem drži Drave, se v Dravogradu premisli in skoči v Mežiško dolino; šele v Podjuni se spet vrača k Dravi. Vseh bogastev naše doline gotovo še nisem naštel, zato bom vpletel še dve epizodi. Pred leti je prišel k meni na Prevalje tujec z daljnega severa. Njegov »Platdeutsch« sem komaj razumel. V katalogu mineralov in kristalov mi je kazal turmaline češ, da morajo biti ti kristali tudi pri nas. Res sem v tej knjigi bral imeni Praewali in Unterdrauburg (Dravograd). In zdaj je ta zbiralec hotel, da mu prikažem, kje so nahajališča, da bi morda tudi on prišel do turmalinskega kristala. Vedel sem za Vavkanovo njivo v Črnečah pri Dravogradu. Od tam so mi več let otroci, ki so hodili v gimnazijo na Ravnah, nosili bolj ali manj lepe primerke dravita, rjavosteklaste kristale v obliki šestostrane prizme iz rodu turmalinov. Šla sva na to njivo in tam, žal, skoraj brezuspešno brskala. Da bi ta ljubitelj mineralov ne odšel domov samo s tistim slabim primerkom, ki sva ga našla, sem mu dal svoje, kar sem jih imel doma.

Zgodilo se je tudi, da sem moral nekim minerologom v Ljubljani poslati zaboj (okoli 200 kg) pegmatitov in muskovitov. Mi temu tukaj rečemo, »kurje srebro« in je tega pri nas dovolj. Zakaj so ga toliko potrebovali, niso povedali. Dozdeva se mi, da so sestavljali šolske mineraloške zbirke. Tudi zahvalili se za poslano niso.

* * *

Opisal bom že omenjeni Strojanski masiv, čeprav ta ni del Karavank. Prav njegova drugačnost pripomore, da smo zato pri Karavankah na kako reč bolj pozorni. Strojna je velika prakameninska gmota, ki je v ledeni dobi na vzhodu zavrla ledenike, ki so se plazili od zahoda izpod Visokih Tur. Ti ledeniki so izgledili Koroško pokrajino. Tu in tam je v kotanjah nekaj vode ostalo, to so današnja koroška jezera. Pliberški grad straži Strojanski masiv na zahodu, Dravograd na vzhodu. Na severu ga liže Drava, na jugu Meža. Zaradi prakamenin je Strojna oblaste oblike. Ker moče nikjer ne manjka, se kmetije vzpenjajo prav do vrha. Zanimivi so tudi Strojanci. Etnografinja dr. Marija Makarovičeva je napisala celo knjigo o njihovih navadah.

Planinstvu Strojna ni »odprta«. Kriva za to je spet naša stalna spremljevalka, meja, nekoliko pa tudi to, da tu ni kakega izrazitega razglednega vrha. Tega ne smemo razumeti v slabem smislu. Razgledov je dovolj s katerikoli konca teh obširnih višin. Planinskih markacij po Strojni ni, trasirati pa bi bilo mogoče prav imenitno višinsko transverzalo od Šentanela do Dravograda, z mnogimi odcepi, proti jugu na Prevalje ali Ravne, proti severu v Libeliče ali Črneče. Že davno, še v astroogrskih časih, je na strojanski šoli deloval učitelj Miloš Svanjak; ta je na lastno pest markiral pota in to tistikrat, ko še tod okrog ni bilo nobenih takih organizacij. Ob oktobrski revoluciji se je za tem zanesenjakom nekje v Rusiji izgubila vsaka sled. Ker je na Strojni učil tudi moj oče, je imela naša družina kar dobre zveze s Strojanci. To je bilo koristno v II. svetovni vojni, ko je pritisikal v dolini glad. Za oddih naj bralcem ponudim dve zgodbici, ki na svoj način sporočata podobo tega sveta.

»Tršica, pr'nas je boua tinka muca pa rdač most,« je pripovedoval otrok v šoli. Lakonsko kratko in jezikovno zagonetno informacijo moram pojasniti. Pri nekem kmetu so na večer pripravili vse za stikanje mošta. »Stisnili bomo pa jutri,« so rekli in odšli

počivat. Verjetno je čez noč prišla zraven mačka, ki je v jutranjem somraku tisti, ki so stiskali, niso opazili in...

Nekoč so morali strojanski šolarji pisati sestavke o svojih dedijih in babicah. Eden izmed njih je bil napisan takole: »Ko moj dedi zjutraj vstanejo, najprej pogledajo proti Peci in Uršlji gori, da vidijo kakšno bo vreme. Če ima Uršlja megleno kapo, bo bojda dež, še bolj gvišno pa, če je na Peci riba (podolgovati deževni oblak). Zatem se dedi pogovarjajo z očetom, kaj se bo ta dan delalo...« Moderna učiteljica je v spisu vse spoštljivostne množinske oblike označila z rdečilom in potem poučevala o edini, ki naj bi jo, po njenem, otrok tukaj moral uporabljati. O bolj zaslužnem strojnskem učitelju Francetu Brenku in o bukovniku Blažu Mavrelu sem poročal drugje.

* * *

Za konec našega gorskega potovanja od Trbiža do Slovenjega Gradca sem prihrani Uršljo goro. Ob odpiranju posodobljene nove kože tam gori, 17. junija 1984, smo prevajški planinci izdali tudi brošuro. V njej ima, po mojem, nekateri pa niso tega mnenja, največjo vrednost bibliografija Uršlje gore in Planinskega društva Prevalje s kar 274 zaznamki, ki jih je našla Marija Suhadolčanova v materialih Študijske knjižnice na Ravnah. Verjetno je kje še kaj... Da je Korošci z obeh strani meje ne obožujejo dovolj, se naša Gora ne more pritožiti. Lahko pa se pojezi na tiste, ki pišejo nekritično in ponavljajo že davno prežvečeno. Nekdo je začel slavospev takole: »Uršlja gora spada k predgorju Karavank...« Tako ponižanje za našo Goro! Kot da bi bile tri kategorije: Karavanke, predgorje Karavank in končno neka Uršlja gora, ki se sme prisliniti k temu predgorju. Absolutne višine naša Gora res nima velike, nekaj metrov do 1700 ji manjka, zadnje čase ji izdatno pomaga preseči to višino televizijski stolp, a pogled s Prevalj, Raven, Kotelj in tudi iz Mislinjske doline na Goro, je veličasten, saj za 1200 metrov štrli iznad povprečno 500 m visoke okolice. Toličke relativne višinske razlike si privoščijo le še Triglav v svoji največji mogočnosti, če ga opazujemo iz Vrat. In tako naša gora zasenči marsikateri sicer višji vrh, ne samo v Karavankah, temveč tudi precej višje obronke Centralnih Alp v naši okolici. V spisu, ki ga pravkar kritiziram, je bilo še dosti drugih spodrslijav. Kaj naj počnemo z izrazi: prekrasni razgledi, prekrasni ljudje...? Saj pisun menda ni mislil morebiti na negativni pomen predpone, pre-, namreč, da bi bili razgledi preveč lepi, ali ljudje preveč dobri. V spisu najdemo tudi napačno informacijo, da so predvojno kočo na Gori zažgali Nemci. Vsi domačini vemo nasprotno: da so to storili, verjetno s težkim srcem, iz opravičljivih razlogov, partizani. Pavle Žaucer-Matjaž nam je ob neki priložnosti razložil takratne okoliščine. Tudi Žolnir iz Slovenjega Gradca se je že razpisal o tem. Mislim, da je opisovanje polpretekle dobe v črno-beli tehniki in z metodo »malo slišim, malo sklepam«, neopravičljivo. Taka neznanstvenost stviri bolj škodi kot koristi. Menda ne gre za načelno tendenciozno pisanje zgodovine? Vsak zgodovinar ve, da je to nedopustno. Sicer pa, čas vse razkrinka!

Kot vsa doslej opisana vrsta severnoapneniških Karavank, je tudi Uršlja gora iz starejših wettersteinskih apnencev, kar pomeni vodonosnost in verjetnost (na Koroškem!), da vsebujejo svinčevo in cinkovo rudo. Mežiški vrtalci v Uršlji gori rude za zdaj niso našli. Baraka, ki so jo rudarji imeli na Naravskih ledinah, ko so tam brskali in se potem umaknili, je ostala in potem rabila ravenskim planincem. Sčasoma je, po marljivem delu skupine ljudi, ki tvorijo današnje jedro Planinskega društva Ravne, iz tega nastala današnja planinska postojanka — Koča na Naravskih ledinah. Do tja lahko pridemo z avtom, zato je poleti tam vedno velik živžav. Na ponuj so razna igrišča in možnosti za piknike. V poletni vročini je hlad okolišnih gozdov nadvse prijeten.

Vodonosnost uršljegorskih apnencev je pozitivna. Na vrhu Gore sicer vode, razen tiste, ki pade z neba, ni. Po pripovedki jo je odpeljal povodni mož s Šišernikovimi voli na Pohorje, ker ni maral živeti skupaj s sveto Uršulo. Tudi podatek, da dobita ravensko mesto in industrija, oba sta zelo žejna, pitno vodo iz izdatnih zajetij v Kozarnici, grapi, ki vodi v nedri Gore, ni tako dramatičen kot je na primer tole:

Pod zadnjo strmino Gore, s prevajške strani, so Luže. Malo pod Lužami je bil do nedavnega studenec. Zanimiv je bil zaradi take višine, kljub apnenčastem svetu in še kako potreben v poletni vročini tistim, ki so spešili na vrh. A glej, Ravenčani so »meni nič, sebi vse...« omenjeni izvir zajeli in ga speljali globoko dol v svojo kočo na Naravskih ledinah. Izgovarjajo se, da so za žejne romarje, v bližini, malo bolj spodaj, pripravili drug izvir in zlebiček. Mar bi tega ulovili za svojo kočo, saj jim je celo bližji, onega, stoletja znanega in zanesljivega, pa v miru pustili. Vse skupaj spada že v okvir varstva narave in čuvanja naravnih zanimivosti. Sedaj bo zamera huda, a kar je res, je res.

V zvezi s starejšimi apnenci, njihovo vodonosnostjo in možnostjo, da vsebujejo rude, naj še enkrat omenim Peco, saj je iz podobnega »pečevja«. Na Peci je, skoraj na vrhu, na višini 2000 m, na avstrijskem kraju, znamenit izvir »Knieps«. Ta voda je tako trda in mrzla, da je med pitjem dobro zvečiti kruh.

V obliki potoka Šumca edinega potoka v Mežici (priteče izpod Rehta — reci Pece!), dobi dobro trdo pitno vodo celotno vodovodno omrežje Mežiške doline. Izpod Pece pritečejo še Topla, tisti del Meže, ki se napaja v Sončni Koprivni, in Bistrica. Ta izvir je za naše sosede, ki si v zadnjem času tudi na južnem Koroškem želijo več turizma, vabljava in zelo reklamirana izletniška točka. Res je zanimivo gledati, s kako močjo bruha voda iz rova, ki si ga je v stoletjih izdolbla v šodru Peca. Nekdaj je s svojim veselim trkljanjem poganjala Bistriške mlina, ki jih ni bilo malo, saj so polja tod rodovitna. Danes zajetja vode storijo svoje tako, da se Bistrica od izvira naprej nič ne veča, temveč je, narobe, zmanjkuje. Saj mora voda iz Pece napajati tudi vodovodno omrežje skoraj cele Podjune. Ko sem začel opisovati Karavanke, sem omenil rod ženinega očeta. Ob sprehajanju po Podjuni, če bi jo opisoval, bi mogel najti tudi prednike ženine mame; v Peci, Olševi, Ludranskem (Lodrantskem?) vrhu so korenine mojega očeta. Zdaj, ko je na vrsti Uršlja gora, se hoče, kot zaspani Kralj Matjaž, prebuditi vsa Sušnikova vrsta prednikov. No, ne bom kradel zgodb bratu moje mame, že umrlemu uju dr. Francu Sušniku. Nedosegljiva bo ostala njegova vnema za iskanje svojih ali svoje žene, Plešivske Tončke, prednikov. Staknil je celo zapis Tomaža Hrena, ki ga je bil zapisal ta škof, ko se je vračal z Uršlje gore, kjer je posvetil cerkev, v slovenjgraško župnijsko kroniko, za Floriana Plešivčnika: »...vir pius et bonus, magnus benefactor et promotor totius operis...« (pobožen in dober mož, velik dobrotnik in pospeševalec vsega dela... zidanja cerkve namreč, op. pisca). Neponovljiv bo ostal tudi ujevc poetični jezik, s katerim je opisoval na primer, kako so lesovi Uršlje gore postajali grofovska last.

»Leta 1870 je menceal Matej Sušnik s klobukom v roki pred grofom v svetli dvorani ravskega gradu. Pisar je zastokal vanj: »Ali je mogoče, da bi tvoji otroci tam gori, na Suškem, okoli vekali in gospodu grofu jelene plašili? To, vidiš, ne more bit'! Torej podkrižaj se!« In ded se je podkrižal, da bi jeleni gospoda grofa imeli mir pred ljudmi in otroki...« Za celo knjigo je ujec nabral takih zgodb svojih prednikov in njihovih vrstnikov ter branje naslovil: In kaj so ljudje ko lesovi.

Na vprašanje, kateri košček sveta od opisanega bi ocenil za najlepšega, sploh ne bi bil v zagati. Zame je to votlina Rozalije v tridesetmetrski prepadni steni hribčka, ki zaključuje Topico s podjunsko ravnino. Temu hribčku Nemci pravijo Hemmaberg. V vznožju je zaselek z imenom Podjuna. Na to opozarjam, da bi ločili širši in ožji pomen besede Podjuna, ki ima sicer rimski izvor.

V navpični steni je velika votlina, na temnem koncu le-te pa kapelica Rozalije z zvončkom, ki izpolnjuje želje...

Domačini ne rečejo, da gredo na goro svete Heme; to bi bila nemška miselnost. Hodijo k Rozaliji. Je pa na omenjeni vzpetini res cerkev svete Heme, svetnice, ki jo tudi koroški Slovenci zelo častijo, ker ta grofica v svojem življenju ni bila namrsna slovenski raji. Slovesnosti pri Hemi v Podjuni se udeleži vedno zelo veliko ljudi. Naše zanimanje pa se usmerja predvsem Rozalijini votlini, tik pod vrhom. Nepoučene naj spomnim, da najdemo upodobitve Rozalij vedno v kakih votlinah. V tej, ki jo ogledujemo sedaj, izvira tudi studenček. Z njegovo mokroto si romanji umivajo oči, kar naj bi po verovanju pomagalo: dekletom za lepoto — Rozalija, krajše Zala — je na Koroškem sinonim za lepoto — ostalim naj bi dajal studenec dober vid. Tega pa je tu treba imeti! Kako lepoto vidiš! Temna votlina tvori okvir impresionistični sliki, ki ji ni najti para. Ob vznožju brega, na katerem smo, je kraj Podjuna, malo naprej so Belovče, potem Koke, obakrat vasici z značilnima cerkvicama z rotundo in posebnim koroškim lesenim zvonikom. Zada se bahajo mogočna poslopja bivšega Drbolskega samostana (okrajšava za Dobrloveški). Vmes so polja, gozdovi; tu to vse skupaj imenujejo dobrava-Dobrova.

Občutek za vso to lepoto so morali imeti že davni predniki. V bližini, v smeri proti Globasnici, je veliko ostankov iz časov Keltov in Rimljanov. Izkopavanja še niso zaključena. Ekspoziti so na ogled v muzeju v Globasnici. Gre za tempelj boginje Juno, verjetno naslednika kakega keltskega svetišča.

V votlini, ki sem jo prej opisoval, je še ena zanimivost! Na nje koncu, vendar še pred Rozalino kapelico, je navpičen preduh, tolik, da se vidi skozenj nebo. Seveda se more skozi to vrtačo gledati tudi od zgoraj navzdol. Verjetno vam po tem opisu zapletena situacija zemljišča ni čisto jasna. Kdor si je pa položaj dobro predočil, more sklepati, da je del Hemine gore naravni most. In ima prav! Treba je priti gledat na lastne oči. Sled istih pojavov imamo tudi v Mežiški dolini. Pri približno isti nadmorski višini s Hemino goro je v konglomeratnem Volinjaku tudi naravni most. Vse skupaj kaže na to, da je tod bila nekdanja velika prodnata ravnina z nadmorsko višino okoli 800 m. Reke so vanjo vrezale današnje grabne. Rozalijino votlino imamo na Prevaljah na drugem mestu, pod Barbaro.

Tako kot sem ta spis naslovil, sem hotel opravičiti objavo v Planinskem Vestniku. V zadnjih odstavkih se preočito smukam po ravnini. To opravičim lahko tako, da ima pojem »gora« svoj smisel samo ob nasprotju. Z vrhov gledamo v doline in premišljujemo o ničevosti življenja »tam spodaj«. Z ravnin si želimo »nazaj v planinski raj«. Gore

so, če jih gledamo z ravnin, najlepša prispodoba neutešenih želja. Obe nasprotji sta neločljivo povezani, enega brez drugega ne bi bilo. Zato v Sloveniji ni potreben »Ravninski vestnik«, ki bi opravičeval zapis takih zgodb, kakršno sem, za zaključek, zbral izmed mnogih in jo pritaknil tej karavanški pripovedi. Rad bi, da bi bralci spoznali, kaj je tudi pomagalo gnesti iz mene, da sem tak, kot sem.

Med počitnicami so me bili iz nemške šole v Celovcu poslali v Brezje pri Grebinju na Urhovo kmetijo pomagat pri poletnem delu. To je bilo med vojno, ko je primanjkovalo moške sile. Jaz takrat še nisem bil mož, vendar mi je bilo delo na kmetiji domače. Ko sem stopil v hišo in se javil gospodarju v nemškem jeziku, saj je tam okoli že vse potujčeno, v Hitlerjevem času je bilo še posebej vse z menoj vred zastrašeno, sem s postelje, v temačnem, komaj vidnem kotu, čul vzdih: »Ojej, ka bo, če bo puobič samo niemško marnvov.« In mesec dni, kolikor sem bil tam, sploh nismo veliko marnvali (govorili). Večinoma sem vlačil pvošej za gospodarjem, ki je s širokimi zamahi sejal. Moj pvošej, kratko bruno, ki sem ga vlekel za vrvi za seboj, je imelo nalogo zabeležiti, kako na široko je padalo zrnje. Tako je gospodar vedel, kje mora začeti sejati novo leho. Hodila sva po velikih njivah sem in tja in naučil sem se, da je molk zlato. Hudi časi so bili takrat in že pogled na obe hčerki tega kmeta s slovenskim imenom Zablačan, se mi je zdel pregrešen.

Čez leta sem dobil od Fanike in Milke lepo pismo in med vrsticami sem zvedel, da je obstajalo nekaj zelo blizu tistega, kar sem si takrat upal le sanjati. Obdarili pa so me, nevede, že prej: Starka z ljubeznijo do slovenskega jezika, gospodar z modrostjo močanja, dekleti pa s hrepenenjem.

Na Prevaljah, februarja 1985

TRIGLAV V SVOBODI

EMIL FRELJH

Zamisel, uprizoriti gledališko igro na prostem v dolini Vrat, je bila drzna in vabljliva hkrati, podobna alpinističnemu podvigu, ko se plezalec poda v novo, neznano steno. Pripravljali so veliko planinsko slavje pod nazivom »Svobodni Triglav«. Bilo je prvo po osvoboditvi, ki naj bi pod našim svobodnim očakom, simbolom Osvobodilne fronte, združilo gorenjske in trentarske gornike in planince iz Savske doline, Julijske krajine in sploh iz vse Slovenije.

Tistikrat smo v prvi gledališki sezoni po osvoboditvi 1945—46 naštudirali v polpoklicnem Slovenskem ljudskem gledališču na Jesenicah odrsko delo Franca Klinarja, dramo iz partizanskega življenja, Vido-Stašo. Po primerni dramaturški predelavi in poglobljenem študiju, večidel z igralci, ki so absolvirali dramsko šolo, je po interpretativni strani dovolj oprijemljivo zaživela dramska podoba, ki je privabljala rekordno število gledalcev. Uspeh krstne izvedbe in nadaljnjih predstav, v katerih so oblikovali zrele igralske like po realističnem zgledu prvih povojnih let, izvrstna predstaviteljica naslovne vloge Vide-Staše, Stanka Geršakova, stanovitnega partizanskega komandanta Staneta, Stane Jagodic, partizana Toneta, Vende Sadar, krutega SS komandanta, Janko Pečan, (slednji trije danes že pokojni), starega kmeta Nika, Riko Poženel in odvratnega okupatorjevega zaupnika glavača, Srečko Tič, je napotil Jeseničane in druge gorenjske gornike, da so uvrstili Klinarjevo igro Vido-Staša na čelo planinskega slavja.

Ni bila lahka naloga, prestaviti delo z gledališkega odra v naravo. Da bi na jasi pred Aljaževim domom postavili oder s kulisami, kot so predlagali nekateri, ker bi oder mogel po predstavi rabiti še v druge namene, sem se temu odločno uprl. Toda, realistično igro v štirih dejanjih, ki se odigrava na treh različnih prizoriščih: prvo in tretje dejanje na vasi pred gostilno, drugo v partizanskem taborišču v gozdu in četrto v gestapovskem bunkerju, na neopredeljenem odru ni mogoče uprizoriti.

Na srečo sem dobro poznal naravno okolje prečudovite alpske doline z nekajkratnih tur, in tudi izhodiščno točko za našo dramo, betonsko ploskev s podkletenimi slepimi okni sredi planinske jase, ki naj bi prišla v poštev za središčno prizorišče celotne predstave.

Prav ta jasa s to ploskvijo se mi je ves čas prikazovala. Nad dober meter dvignjena betonska ploskev precejšnje razsežnosti, okoli katere bi na hlode in na travo lahko posedli gledalci-planinci, bi bilo idealno prizorišče po načelih mednarodnega okroglega gledališča. Vendar pa drama Vido-Staša, kot tipičen produkt realističnega ljudskega gledališča, takšnega interpretativnega sloga ne bi prenesla. Bil bi prehud eksperiment za napisano delo in za igralce. Tudi v okvir ljudskega slavja v čudovitem naravnem okolju planin ne bi sodil eksperiment, čeprav me je ideja zelo mikala. Ploskev s kletjo pa se je ponujala kot najbolj primerno prizorišče za bunker v zadnjem dejanju.

Prostor pred leseno kočo v gozdu, nedaleč od Aljaževega doma, ki je planincem rabila za pomožno prenočevanje, me je pritegovala že zaradi objekta, ki bi lahko bil za vaško gostilno, da ne govorim o skalah »Malega Triglava«, pomaknjenih v globino gozda, kot najprimernejše prizorišče za partizanski tabor.

Vsi trije prostori so govorili delu in prid, zlasti kočica v gozdu, pred katero bi se lahko, seveda s primernim prilagajanjem, razvijala predstava. Vendar bi tabor ob partizanskem ognju ostal še naprej problem.

Razmišljal sem torej o vseh treh prizoriščih, ki bi bila bolj ali manj primerna za posamezna dejanja. Pritegovala so me vse dotlej, dokler si nekega dne nisem teh prostorov doobra ogledal.

Na kraju samem sem se med večkratnim beganjem med ploskvijo, skalami in kočico končno odločil za drzno rešitev, kar me je pred tem že dalj časa vznemirjalo in se mi je v danem trenutku zdelo tudi najboljše: predstava bodi v slogu cestnega potujočega gledališča, igra naj se razvija na vseh treh prizoriščih: prvo in tretje dejanje pred kočico, drugo pri skalah Malega Triglava in zadnje na betonski ploskvi sredi jase. Naj gledalci romajo z igralci od prizorišča do prizorišča, sem si dejal, to bo prispevalo k še večji medsebojni komunikaciji.

Po vestnih organizacijskih in tehničnih pripravah, pri katerih so udarniško pomagali organizatorji planinskega slavlja, gorenjski planinci in alpinisti jeseniškega in radovljanskega okraja, predvsem pa jeseniški kovinarji, smo se lotili vaj, kot so zahtevale nove naravne okoliščine. Posebno skrb smo posvetili kompazeriji,* ki smo jo podvojili, saj sem želel na prostem prikazati partizanski napad na nemški bunker kar najbolj izvirno in spektakularno z množico partizanov. Poveljstvo jugoslovanske vojne uprave na Jesenicah in v Mojstrani, ki je bilo nasploh vključeno v priprave za planinsko slavlje, je privolilo, da so vojaki v sklepnem prizoru zadnjega dejanja lahko sodelovali.

Dva dni pred slavljem smo odšli na vaje. Spali smo kot pravi gorniki na golih tleh v raznih okoliških kočah in na senikih, ker tistikrat še niso bile urejene v vojni razdejjane planinske kočice, vojaki pa so si globoko v gozdu na jasad postavili šotore. Vojaki iz vseh krajev države so bili večji del še iz partizanskih vrst in postojni mobiliziranci, kajti državne meje še niso bile pravno politično urejene in potrjene.

Nekateri sodelavci so še dvomili o takšnem »romarskem« gledališču po zgodovinskem zgledu nekakšnega škofjeloškega Pasijona ali potujočih glumaških skupin. Prav ti pa so se po ogledu naravnih prizorišč na vajah nabolj navduševali za tovrstni slog. Odprle so se jim povsem nove, vznemirljive poustvarjalne dimenzije širšega umetniškega sloga, čeprav je bilo njihovo igralsko komuniciranje še trdno zakoreninjeno na tedaj veljavnih temeljih sistema K. S. Alekseja Stanislavskega.

Jeseniški delavci so na prostorih za vsa prva tri dejanja z vrvmi zagradili prizorišča, da se je vedelo, da kod smejo gledalci, na veliki travnati jasi pa so zakoličili le prehode, kjer bi morala prihrumeti partizanska vojska pri obleganju bunkerja.

Vaje so potekale oba dneva po načrtu, po ves dan do trde noči. Drugi dan celo do rane jutra. Takrat so jeseniški fužinarji postavili za poskušnjo avtomobilske žaromete; pripeljali so jih iz tovarne, in z njimi osvetlili prizorišče.

Zvečer je bila predvidena generalka v kostumih. Igralci, statisti, vojaki in tehnično osebje je z izredno disciplino in požrtvovalnostjo izpolnjevalo naloge. Najprisrčnejši so bili vojaki. Čeprav sem jim dvakrat razložil, za kaj v igri gre, in njihove naloge z igralci, seveda še v civilu, in jih tudi preizkusil, kaj bodo morali na predstavi storiti so na generalki kar podivjali, ko so pred začetkom igre videli nemške vojake in SS-ovce v uniformah. Nekateri so namerjali puške in mitraljeze nanje, drugi spet so potegovali bajonete izza pasu, da bi jih naskočili.

Dežurni oficir jih je stežka pomiril. Vojaki pa so še kar naprej sovražno gledali igralce v nemških uniformah in se oglašali: »Naj jih pobijemo, Švabe?!« in se obračali name: »Daj, tovariš, postrelimo jih!«

Dopovedal sem bojevitežem, da to niso pravi nacisti, ampak slovenski igralci, ki predstavljajo naše sovražnike, ker tako zahteva igra. Tudi potem so se še oglašali. Najteže mi je bilo, ko je nekdo skoraj v grču izpovedal: »Daj, tovariš, da vsaj enega ubijem! Meni so tri brate, očeta in mater pobili!«

Vendar so se disciplinirali, nikakor ne povsem pomirili.

Prizore partizanskega napada smo večkrat ponovili. Vojaki so bunker oblegali z več strani, streljali so s slepimi nabojji, prodrli do njega s pravo borbeno zagrizenostjo in metali ročne granate, seve, brez smodnika, zato pa so vrli pirotehnik v kletih pod ploskvijo poskrbeli, da so pokali s petardami in z bengaličnimi pripomočki povzročali ogenj in dim.

Tako je bilo vse nared. Z veseljem in nemirom, tistim neučakanim ustvarjalnim nemirom, ki se vselej poloti gledaliških ljudi pred pričakanjem nekega velikega gledališkega dogodka, smo dočakali slavnostni dan — 10. avgusta 1946.

V čistem, sončnem vremenu so se ves dan zgrinjale množice z Gorenjske skozi Mojstrano in Primorsko po dolini Trente in skozi Luknjo v Vrata.

Ko se je stemnilo, so na trati zagoreli kresovi in ob njih se je z vseh strani veselo oglašala svobodna slovenska pesem. Po slavnostnih pozdravnih govorih in nekaj glasbenih točkah na vzpetini pred Aljaževim domom, je več sto ljudi odšlo k prvemu prizorišču pred kočo v gozdu. Nekam nenavadno in s slavljem v nasprotju je visela na hiši prizorišča hitlerjanska zastava, edina v prostoru, okrašenem s slavaloki in jugoslovanskimi, partijskimi in slovenskim zastavami.

Reditelji so razporedili gledalce na določenem prostoru: sprednji so posedli na tla, v ozadju so stali, najpodjetnejši pa so si poiskali svoj prostor kar v drevesnih krošnjah. Bojazen, da bi zaradi nediscipline množica utegnila motiti igro, je takoj v začetku splahnela. Ko so luči ugasnile, so tudi ljudje utihnili. Spoštljivo in zbrano so sledili poteku igre in na koncu prvega dejanja nagradili izvajalce z živahnim pritrditvami.

Prizorišče drugega dejanja, ki se odigrava v partizanskem taborišču, je bilo kakšnih tristo metrov oddaljeno od kočice. Bilo je res nekoliko zaskrbljujoče, ko so jo ljudje ubrali po poti, večina pa kar skozi gozd k prizorišču, kjer je med skalami že gorel kres, ki je razsvetljeval okolico. Okrog ognja in po strmini so sedeli, ležali in stali partizani in umirjeno prepevali partizanske pesmi. Že ta slikoviti uvod v začetek je navdušil prisotne, da so spontano zaploskali.

Nemir med gledalci, ki so si iskali primeren prostor zase, se je hitro polegel, ko so zagoreli žarometi in osvetlili prizorišče. Zaorila je pesem partizanov ob tabornem ognju; pridružili so se ji mnogi gledalci. Tolikšne združitve izvajalcev in občinstva dotlej še nisem doživel na nobeni gledališki predstavi.

Razgledal sem se po prostoru in opazoval ljudi, ki so se razkropili med skale po strmini in med debela drevesa, in na mladino, ki si je podjetno poiskala svoj prostor visoko med vejevjem. Mnogi, ostro začrtani obrazi gledalcev, nekdanjih partizanov in internirancev, so bili suhi, nekateri od prestanih grozot vojne tudi koščeni. V zubljih ognja in beli svetlobi žarometov so se jim ostreje zarisale gube na obrazih in velike, razprte oči, v katerih je lebdelo medvojno trpljenje, so se zdele še večje v odlesku luči. Mlajši obrazi gornikov so goreli, ožgani od sonca, ko so se iz preplezanih sten in vrhov planin spuščali v dolino Vrat, da bi prisostvovali velikemu slavju Triglava v svobodi. Prav z vseh obrazov pa je sijala radost ob prelepem planinskem večeru v dolini, ki jo obkrožajo naše najlepše gore.

Prehajanje gledalcev in igralcev s prizorišča k prvemu prizorišču, kjer naj bi se odigralo tretje dejanje, je bilo zaradi že znanega terena bolj umirjeno, saj so skoraj vsi gledalci, če je le bilo mogoče, zasedli svoja prejšnja mesta. Tudi iznajdljive markacije na drogih, z oznako smeri k prizorišču, so veliko pripomogle k disciplini in redu. Tokrat je bila skupna selitev občinstva in igralcev-partizanov s prizorišča na prizorišče bolj vesela in spontana. Marsikdo je v šali pripomnil, da se takoj počuti bolj varnega v mračnem gozdu, če je v spremstvu partizanov.

Po tretjem dejanju se dejanje dramaturško vzpne k svojemu višku; zakrinkano Vido kot partizansko Stašo so namreč hitlerjanci ujeli. Spet se je množica gledalcev, zadovoljna z igro in nenavnim preseljevanjem s prizorišča na prizorišče, zganila okoli betonske ploskve na jasi, ki so jo deloma posedli že tisti, ki zaradi pomanjkanja prostora na prejšnjih prizoriščih, igri niso prisostvovali. Tod se je zbralo skoraj dvatisoč ljudi. V smrekovem gozdu so že neučakano čakali oboroženi vojaki v določenih skupinah za svoj nastop. Očitno vznemirjeni in hkrati očarani nad lepim večerom v okolju gora, so izza smrek kukali na množico gledalcev, ki je pričakovala zadnje dejanje, v katerem bo vojska nosila težo dogajanja.

Proti koncu, ko se Vida Staša v obrambi bori s komandantom SS, ki se hoče polastiti njenega telesa in ga ubije, so se od daleč v gozdu zaslišali rafali partizanov. V taboru nacistov je zavladala zbežanost in zmeda.

Vrli vojaki v vlogi partizanov so z več strani, kakor je bilo zrežirano, vključevali v boj in oblegali bunker. Nemci so se brezglavo branili. V križnem streljanju iz pušk in mitraljezov so naši nasokčili bunker z ročnimi bombami. Iz kletnih prostorov se je še kadilo in vsepovsod so švigali plameni. Odpor nacistov v bunkerju je bil zlomljen. Nemci so bili poraženi, vendar pa je bila Vida-Staša smrtno ranjena.

Na ploskev in ognju in dimu je skočil partizan s slovensko zastavo in se poklonil junakinji, ki je žrtvovala svoje mlado življenje za domovino.

Impresiven prizor je občinstvo ganil in ga navdušil. Spremljala sta ga viharen aplavz in vzklikanje. Takrat je inspicent predstave izstrelil svetlobno raketo v zrak, dogovorjen znak planincem na vrhovih. V tistem trenutku so zagoreli bengalični kresovi in z vrhov Triglava, Cmira in Plamenic, Stenarja in Škrlatice so švigale pod zvezdno nebo raznobarne rakete in osvetljevale gore in dolino. V visokih lokih so švigale prek gorskih sten in osvetljevale veselo dolino Vrat.

Tako so slovenski planinci 10. avgusta 1946 slavili očaka Triglava, ta naš največji simbol svobode.

O POSLANSTVU PLANINSKE BESEDE NA SLOVENSKEM

DR. TONE STROJIN

Najbrž ni naključje, da se devetdesetletnica Planinskega vestnika veže na Prešernov dan. Točno 8. februarja 1895 je izšla prva številka PV. Nato je mesec za mesecem izhajal do danes, premostil viharje I. in II. svetovne vojne, hude narodnostne čase in gospodarske razmere in še vedno predstavlja matico slovenskega planinskega slovstva. Znani slovenski planinski pisatelj Evgen Lovšin se je ob neki priložnosti takole izrazil: »V domači planinski literaturi sicer nimamo tako velike osebnosti kot je bil dr. J. Kugy, imamo pa celo vrsto planinskih leposlovcev, katerih celoten opus predstavlja nešteto bistrih, žborečih potokov in rečic, ki se vse zlivajo v veletok našega planinskega leposlovja.«

In res je naše planinsko slovstvo po številu bibliografskih enot skromno v primerjavi z ostalimi alpskimi narodi, a ne gre zanemariti duha te besede, niti kaj je planinska beseda pomenila za naš narod, kakor tudi ne, kdaj je izšla prva številka Planinskega vestnika.

Če vzamemo za primer Angleže, ki so leta 1863 pričeli izdajati svoj Alpine Journal, ali Nemce in Avstrijce, ki so pričeli leta 1875 oziroma 1879 ter Italijane leta 1874, ni od velikih narodov noben alpski narod pred nami. To pomeni, da naše tolikokrat očitano zamudništvo sploh ni veliko. Nasprotno. Izdali smo Planinski vestnik devet let prej kot Francozi svoje glasilo in kar trideset let pred Švicarji, da slovanskih narodov ne omenjamo.

To lahko pomeni samo to, da je SPD že zelo zgodaj po ustanovitvi čutilo potrebo in bilo sposobno izdajati lastno planinsko glasilo. Domači planinski besedi pa je treba pripisati združevalno silo, srčnost in podjetnost, presenetljivo za takratne čase, narodnostne razmere in materialne možnosti komaj ustanovljenega društva. Pisana planinska beseda pa je bila sredstvo prebujanja in osvobajanja naroda izpod nemške nadoblasti, zato je zmogla toliko poleta v sebi.

Dejstvo je, da smo Slovenci po svoji planinski reviji v krajšem zamudništvu za ostalimi planinskimi glasili v Evropi, kot njen izdajatelj SPD za ostalimi planinskimi organizacijami v svetu.

Z različnimi obdobji naše narodne bitnosti se je tudi planinska beseda spreminjala po izrazu in slogu, a je določene značilnosti obdržala.

Predvsem je bila vedno pokonci beseda, pokonci zato, ker je bila razumljiva ljudstvu, odkrita in optimistična tudi takrat, ko se slovenska beseda pod tujo oblastjo ni smela slišati.

V antologiji slovenskega planinskega slovstva, v vseh spisih Planinskega vestnika, tudi nabolj obrobnih in še tako osebnih, ni sledu kake mračnosti, obupa in malodušnosti. Planinska beseda je vedno opisovala pojme iz narave: sonce, gore, vode, gozdove, skratka stvari, ki jih danes onesnažujemo, blatimo, preobražamo na slabše. Planinsko slovstvo ima že v načelu do narave drugačen pristop, je naravovarstveno usmerjeno. Planinsko slovstvo je posebno izpostavilo simbole, ki označujejo tovarištvo, požrtvovalnost, pogum, sočutje ob nesrečah in ostale moralne vrednote, ki jih sicer porabniška družba ne ceni.

Za planinsko besedo ne moremo reči, da je bila kdaj odtujena človeku, duhovnim vrednotam in naravi. Ni odtujena zato, ker nikoli ni mogla zaživet brez človeka, ker človek preprosto ni mogel brez vrhov in sten in planinska organizacija brez gora. Gorništvo nikoli in pri nikomur ni bilo samo po sebi namen. Planinsko čuteč človek je bil vedno osvobojen v svojem bistvu. Gorništvo in alpinistika ni posel, v marksističnem smislu ni fizična nuja, a je vsem duhovno osvobajajoča nujnost od dolinskih skrbi, bremen, ki izhajajo iz navad in razvad.

Neodtujenost planinske besede od narave in zdravega načina življenja v njej, pridaja v mnogočem planinski besedi *terapevtski pomen*. Človeku ponuja možnost osebne izpovedi, od amaterskih prvencev v Planinskem vestniku, preko dokumentarno napisanih potopisov, do umetniško pretanjene besede o odnosu do gora.

Planinska beseda je kot redkokatera povezana z domovino. Vse je izrazila v tej razsežnosti, od borbe zoper germansko prekrščevanje slovenskega jezika, tako značilne za desetletje pred I. svetovno vojno in ponovno med II. svetovno vojno. Planinska beseda je dvigala narodni ponos, vžigala upor in tolažila za padlimi. Na domovinsko zavednost ni nikoli pozabila.

Vsi uredniki po vrsti so bili stilisti in slavisti. Zato je planinska beseda *negovana*, upira se onesnaževanju slovenskega jezika s tujkami, dvoumnimi sinonimi in prostaškemu realizmu.

Planinske besede ne moremo opredeljevati med pridigo in kriminalko. Vedno je silila iz okvirov »uradne« književnosti. Poizkušala se je z večjim in manjšim uspehom z vsemi književnimi oblikami: romanom, novelo, satiro, pripovedjo, a je bila najbolj zvesta potopisu. V veliki meri je to razumljivo, saj popotništvo, izletništvo in alpinistika kar kličejo k zapisovanju in dokumentiranju. Poezija je slabše zastopana, a ima svoje vidne zastopnike v Otonu Župančiču, Antonu Gradniku in drugih. Svojevrstno moč in obliko literarne žetve predstavljajo zbrani in izbrani planinski spisi naših planinskih odbornikov, alpinistov in stárost. Dejansko so zbrani spisi tudi uspešnice; Avčinovi spisi so celo nagradi s književno nagrado.

V zadnjem desetletju in pol je planinska bera, ki opisuje tuje gore, zavzela skoraj polovico doslej izvedenega planinskega slovstva in Planinskega vestnika. Nekateri v tem vidijo le slabo, a v bistvu pomeni uveljavitev slovenskega človeka v tujini, neke vrste internacionalizem, kozmopolitično moč našega alpinizma. Taka planinska beseda je samo odraz časa, v katerem živimo, ko so fizične razdalje premagane, a žal ne tudi politične in duhovne. Planinska beseda ponuja *mostove mednarodnega sodelovanja*. Teh možnosti se premalo zavedamo. Posebnega pomena je *slovenska planinska beseda v zamejstvu*. Kako lepo se sliši, da ob 90-letnici Planinskega vestnika predstavljamo dve planinski knjigi s Tržaškega.

Za planinsko besedo je značilna *euforija*, euforija v zdravem pomenu besede, ker ne zapade v nabuhlost in patetičnost. Že to, da se planinska beletristika v Planinskem vestniku objavlja devetdeset let in to vsak mesec, odraža življenjsko moč planinske besede in ljudi, ki imajo kaj povedati. Planinski vestnik kot revija, ki opisuje naravo, ima v Sloveniji najdaljšo tradicijo izmed revij tistih organizacij, ki delujejo v naravi.

V planinski besedi ni tarnanja in oponašanja in ne nezadovoljstva, tako značilnega za današnji čas in kulturo. Čeprav prvencem planinskih avtorjev lahko očitamo šablono, začetek v dolini, euforijo na vrhu in prisego ob slovesu, tako značilen trikotnik, ima *licentia poeticae* v planinskem slovstvu neslutene možnosti.

Kdo pri nas je nosilec planinske kulture?

Osnovna značilnost v planinstvu je, da med uporabnikom in izvajalcem, med bralцем in piscem, ni velike razlike. Vendar to ne pomeni, da med planinci ni pisateljev. Resnica bo prej ta, da ima tudi bralec izostren čut za naravno lepoto in resnična doživljanja. Ali drugače povedano, je most med uporabnikom in izvajalcem krajši kot drugje. Zakaj?

Kaj je tisto, ki uporabnika planinske besede in pisca povezuje in zbližuje? To je poznavanje gorniškega življenja. Nekdo pač bolje suče pero in ob tem podoživlja gore, drugi pa ob branju knjige doživlja isto.

In kdo so pisci?

Iz vseh slojev so — mladina, alpinisti, pa tudi ljudje vseh poklicev, razmišljanj in pogledov na gorništvo. V planinskem slovstvu ni statusnega razlikovanja, zato je planinsko slovstvo socializirano. V Planinskem vestniku ima prosto pot vsak, kdor le izpolnjuje minimalne norme literarne izpovedi, drugo storijo urednikove škarje. Treba je povedati tudi to, da se nekoč znani slovenski književniki niso branili oglašati v Planinskem vestniku, nasprotno, šteli so si v čast. Danes pa nas komaj kdo pozna. In vendar lahko med nekdanje sodelavce štejemo F. S. Finžgarja, Josipa Vandota, Vladimira Bartola, Juša Kozaka in druge, med sodobniki pa Toneta Svetino, Antona Ingoliča, Toneta Kuntnerja, pa Borisa Pahorja, Miloša Mikelna, še prej pa pesnika Gradnika in Zorzuta, pa še druge.

Upajmo, da bo devetdeseto leto za jubilaranta prelomno leto, ne le v pogledu literarnega sodelovanja, ampak tudi družbenega sofinanciranja. Planinska beseda je *sestavni del narodne kulture*, Planinski vestnik pa eno najstarejših mesečnih glasil na slovenskem, na področju amaterske kulture pa gotovo najstarejša. Omenili smo že, da je malokatera planinska organizacija na svetu tako kmalu po ustanovitvi dobila glasilo. SPD je zgodaj spoznalo moč planinske besede in tako rekoč iz nič hotelo imeti in je imelo svoje glasilo. Biti član SPD je v prvem desetletju pomenilo biti hkrati naročnik Planinskega vestnika!

In kakšno vlogo je glasilo imelo skozi desetletje?

V prvem obdobju, nekako do I. svetovne vojne, je Planinski vestnik imel *domoljubno in združevalno vlogo*. Iz vseh letnikov in števil Planinskega vestnika odsevata narodna zavest in ponos.

Za čas po I. svetovni vojni je značilno razvijanje alpinizma. Kar razborita mladež ni uspela v SPD, je hotela uveljaviti v TK Skala. In uspela je. Planinski vestnik je dobil značaj *športno turističnega glasila*. K tej vlogi ni prispevala le alpinistika, temveč zlasti mladi pisci, ki so gorništvo pojmovali športno, razvoj smučanja, nove planinske koč, tržni promet idr.

Za povojno obdobje je značilen *spominski* Planinski zbornik, ki odraža pieteto do žrtev fašizma. Za spominskim zbornikom iz l. 1945 pa sledijo nenavadno zagnani letniki Planinskega vestnika, ki odražajo silen zalet in voljo, obnoviti domovino. Sicer pa je za povojno obdobje značilen prepород, ki ga izžarevajo vsi članki, od načelnih, strokovnih,

alpinističnih, do osebno doživljajskih, notice in vesti iz občnih zborov, otvoritev koč in udarniških akcij. Iz provincialno zagledane domovine smo postali svetovljani in posamezni vrhunski alpinisti celo ugledni sodelavci tujih alpinističnih revij.

V takem zagonu smo še danes, vendar je množičnost storila svoje. Tudi glasilo je odraz dobe, a na prelomu, ki ga slutimo, v pogledih na vlogo gorništvu in alpinistike, osebne kulture, varstva okolja in izrabe prostega časa.

Planinski vestnik naj bi postal zrcalo časa in več kot to! Odražal na bi človekovo potrebo po naravi, po človekovi kulturni preobrazbi v gorah. Opozarjal naj bi pred pretirano izrabo gorskega sveta s cestami in gozdnim izkoriščanjem. Odprl naj bi strani za mnenja članov, bralcev in vsakogar in manj silil v proslave, jubileje in govore.

Tudi knjižna literatura naj se čimveč usmeri v domače pisce, ne toliko v prevode. V planinskem slovstvu pogrešamo temeljnih del, kot antologije planinskega slovstva, planinskega leksikona, sociologije gorništvu, zgodovine alpinizma, troje in več jezični slovar najobičajnejših izrazov ipd.

In kako smo delali doslej?

Planinski Vestnik je ogledalo generacij. To ogledalo so čistili uredniki Anton Mikuš od I. 1895 do 1908, od tega leta do II. svetovne vojne dr. Josip Tominšek, med II. svetovno vojno do leta 1950, skupaj z uredniškim odborom, dr. Arnošt Brilej, od I. 1950 do konca 1979 prof. Tine Orel in od 1. 1. 1980 Marijan Krišelj.

In kako so začeli naši predniki?

Začeli so iz nič, a z žarom in željo po vrhovih. Oglasil se je F. S. Finžgar z domoljubno intonacijo. Kasneje se mu je v tem, a s svetovljansko šiirino pridružil dr. J. C. Oblak. Zgodovinsko stran je s svojimi razpravami podprl prof. Fran Orožen. Fran Kočbek je maloštevilnemu planinskemu občestvu vlival vero v uspeh SPD, nizal uspehe v Kamniško Savinjskem pogorju. Začel je objavljati Janko Mlakar s tako nedolžno in humanistično pisanimi potopisi, da je žel splošno pozornost in popularnost. Znanstveno težo so Planinskemu vestniku, poleg drugih, dali Ferdinand Seidel, Rudolf Badjura, oglašati so se pričeli že Drenovci. Prvi so opozorili in praktično dokazali, da gorništvu nima zgolj letne sezone in da je treba v gorah opazovati tudi jame, zvezde, cvetje.

Po prvi svetovni vojni se s svojimi spomini oglašja Jakob Aljaž. Zlata doba pionirskih in podjetniških uspehov v Triglavu in njegovi soseščini je za njim. V poznih letih premissljuje, deli nauke, zaupa izročilo.

Neopazno se iz rubrik in koticov Planinskega vestnika prično javljati mladi. I. svetovna vojna je prevetrila človeštvo. Od trpljenja se ljudem nenadoma zahoče svetlejših obzorij. Gore ponujajo nove možnosti in mladina se jih oprime. V stenah urijo moč in duha. Klement Jug prednjači. Z vzponi in spisi zamami mlade. Več kot je posnemalec, je pritrjevalec. Novimazorom v alpinizmu da Vladimir Bartol z Al Arafom celo literarno podobo.

Padeč Klementa Juga in Vladimira Topolovca pospremi žalna številka Vestnika. A Jug ne umre. Cela vrsta posnemalec mu sledi. Jugov hipnotični duh vabi še dolgo. Skalaši si vedno bolj utirajo pot v glasilo, in celo ženske alpinistke. Na čelu sta Mira Marko Debelakova in Pavla Jesihova.

Kar je začel Ferdinand Seidel pred vojno z znanostjo o Alpah, nadaljujejo dr. H. Tuma z imenoslovjem Julijskih Alp, Valter Bohinec in Anton Melik z geografskimi črticami, dr. Jože Rus z imenom Triglav idr.

Beletristika se uveljavlja počasi. Žlahtni cvet je redek. Takratni urednik dr. Josip Tominšek ni le antibarbarus na vrtu slovenske besede. Združuje sodelavce, za vsakega ima svojo besedo. Letnik 1933, ko SPD praznuje 40-letnico, je nekak prerez predvojnne oziroma medvojnne dobe.

A v tem času se že pojavljajo znanilci nove dobe, novih gledanj na gorništvu. Ni jih mnogo, »a kdor pogleda te, spozna jim slavo in srce«, poje pesnik.

Še držijo vajeti Planinskega vestnika stari zvesti sodelavci — Josip Wester, Janko Mlakar idr., a vedno več je mladih sodelavcev, zlasti med alpinisti. Med njimi so dragocena peresa — Boris Režek, Janez Gregorin, Miha Potočnik, France Avčič, Marijan Lipovšek, Mira Marko Debelakova idr. Zimska alpinistika se uveljavlja. Na pot gredo odprave SPD v Švico, Dauphinejo, pa tudi na jug, na Korab in v Bolgarijo. Odjeknila je zimska odprava Akademске sekcije SPD z Benom Anderwaldom, Vlastom Kopačem idr. V zimskih Julijcih opozarja nase Uroš Zupančič s solo zimskimi vzponi.

Vendar kopenska alpinistika v spisih le prevladuje. Kjer je nehal Jug, nadaljuje Čopov Joža s tovariši. Miha Potočnik s sočnim izrazjem opisuje vzpone znane plezalne trojke v stenah Triglava in njegove soseščine, ki dosti let po vojni najdejo knjižno obliko v Srečanjih z gorami.

Obdobje II. svetovne vojne v Planinskem vestniku ni literarno in bogato. Izidejo zbrana dela Josipa Westra in Janka Mlakarja, proti koncu vojne izda Evgen Lovšin knjigo V Triglavu in njegovi soseščini.

Zato pa je povojno obdobje izredno razgibano. Plezajo mladi, oglašajo se v Vestniku Rado Kočvar, Marjan Keršič-Belač, Ciril Debeljak, France Zupan, Mitja Kilar, vrsta sodelavcev je še dolga. Razmišlja Janko Blažej, oglašja se še stari dr. Jakob Prešeren,

pa Pavel Kunaver. Kot preblisk se pojavljajo nekateri, npr. Marko Dular, a žal ne za dolgo časa. Že takoj po vojni, kot uvod v nezaslišan razvoj alpinizma, pritegne s svojimi spisi v nadaljevanjih France Avčin s plezanjem po švicarskih in francoskih Alpah.

Medvojni urednik dr. Anton Brilej čuti nov duh in uredniške škarje prepusti prof. Tinetu Orlu, ki potem urejuje glasilo trideset let. Le kaj bi vedel o tem času povedati on sam. Preblizu je vse to, a omeniti moramo le Himalajo in naš prodor v svet. Glasilo je z odpravami dobilo novo razsežnost. Zdaj gre za to, da novo razsežnost vsebinsko poglobimo, kar zahteva duh časa.

Tako glasilo kot planinski organizaciji se poznajo desetletja dela, za to so jubilejne številke društev in zgodovinske razprave starejših sodelavcev Lovšina, Lipovška, Mazija, Hribarja idr. kot žlahtne sadike na vrtičku slovenskega planinskega slovstva.

Naj sklenem z mislijo dolgoletnega urednika prof. Tineta Orla: »*Jubilej sam res mnogo pove, toda značilnost in upravičenost glasila ni v rednem izhajanju, temveč v tem, kako glasilo ustreza duhu časa, kako uresničuje svoj program pri tem, da spremlja in usmerja delo svoje organizacije in kako zadošča potrebam rodov, tistih, ki vodijo, tistih, ki prihajajo, in tistih, ki odhajajo z zbrano življenjsko žetvijo.*

Zavedajmo se, da je glasilo 'imenitni obraznik' naših človeških podob, da je glasilo neuničljiv arhiv in galerija portretov. Zavedajmo se torej odgovornosti, ki jo imamo do planinskega tiska in posebej do Planinskega vestnika.«

Avtor je pričujoči sestavek prebral javnosti na slovesni prireditvi ob 90-letnici Planinskega vestnika v Cankarjevem domu, dne 6. februarja 1985.

PLANINE KOT JEZIKOVNO VPRAŠANJE, II. DEL

DR. VLADIMIR ŠKERLAK

III. PLANINA

A) Beseda, njen pomen in izvor

Alpski narodi so si ustvarili označbo za gorski pašnik s stanovi iz — verjetno keltske — besede »alb«. *Izjemo tvorijo Slovenci*. Ti so imenovali take pašnike »planine«. Morda so to besedo prevzeli od prvotnih prebivalcev, ki so se že pečali z gorsko živinorejo. To, da je »planina« pomenila višinski pašnik že v 16. stoletju, je dokazano: Jurij Dalmatin govori v prevodu Svetega pisma iz leta 1584 o »planinah pastirjev«.

Kartograf Ivan Dizma Florjančič (Johann Dismas Florianschitsch) je leta 1744 izdal Zemljevid Vojvodine Kranjske (Ducatus Carnioliae tabula chorographica) in za takratne razmere izredno točno prikazal tudi Kamniške Alpe. Na tem zemljevidu so gorska imena označena z začetno kratico »M.«, to je, latinski »mons« = gora.

Pravilno so razvrščena imena M. Greben (Kalški greben), M. Kotschna (Kočna), M. Grintoviz (Grintavec), Der Sattl (Kamniško sedlo) in — kar je najvažnejše — od Konja do Primoža napis »Steiner Alben«. Kot Kamniške planine v pravem smislu je torej označil ozemlje, na katerem ležijo planina Rzenik, Konjščica, planina Dol, Velika planina, Mala planina, Gojška planina, planina Kisovec in Pirčeva planina. Balthasar Hacquet je v spisu o kranjskih kameninah (Oryctographia Carniolica) iz leta 1778 zapisal ime Konshza *planina* /: d. i. Pferdealpe:/ (= planina Konjščica, to je, Planina za konje).

Urban Jarnik pravi v Poskusu etimološkega slovarja slovenskega narečja v Notranji Avstriji (Versuch eines Etymologikons der slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich) iz leta 1832:

planiti = stürzen, anfallen (zagnati se, navaliti),

plan = eben (raven),

planina = die *Alpe* /:scheint jedoch fremd, und von alp durch Versetzung der Buchstaben entstanden zu seyn:/ (= zdi se tuje, nastalo iz besede »alp« s premestitvijo črk),
planiniti = die Alpenwirtschaft treiben (planšariti, opravljati *gospodarsko dejavnost na planini*),

planinjenje = das Treiben der Alpenwirtschaft (planšarjenje, opravljanje gospodarskega dela na planini),

planz, *planinz* (planec, planinec) = Aelpler (*planšar*),

planinzhan (planinčan) = Alpenhirt (planinski pastir),

planinshzhiza (planinščica) = Sendin (planšarica),
planinsk = Alpen (to je tisti pridevnik, ki je zavedel v zmoto razne prevajalce, kajti Alpen- kot prva beseda v sestavljenkah lahko pomeni »planinski« ali »alpski« — to dvoje pa v slovenščini ni isto!).

Anton Janes Murko, Slovensko — Némshki in Némshko — Slovenski Rózhni besednik iz leta 1833:

planina = der Bergwald, die Alpe; eig. der *Grasplatz im Gebrige* (gorski gozd, planina; pravzaprav *tratina*, *muljava* v *gorovju*,

planiniz (planinec) = Alpenbewohner (*prebivalec na planini*),

planiniza (planinica) = eine kleine Alpe (majhna planina),

planinsk = Alpen... (znova ista kritična beseda!),

plánskar = der Alpenhirt (planinski pastir).

Iz teh navedb se točno vidi, kaj je pomenila beseda »planina« v začetku 19. stoletja. Opozarjamo na to, da je povsod naveden *samo en pomen!*, to je, gozdnat ali travnat predel v gorah, nikakor pa ne gora sama. Jamnikova razlaga, da je beseda nastala s prenestitvijo glasov v besedi »alp«, je, seveda, popolnoma neprepičljiva.

Fran ERJAVEC piše v Letopisu Matice slovenske, letnik 1880;

Iz pótné torbe:

»*Staroslov. planina, die Alpe*; maloruski: polonina, ein unfruchtbarer Ort (neploden kraj); poljski: pi'onny, dürr und unfruchtbar (suh in neploden), srbski: proplanak, v gozdu táko mesto, kjer ni drevja, Lichtung (jasa, čistina v gozdu); ruski: vu planje (rudarski način izražanja) = im Lichten (na svetlem). Prvi pojem je torej bil: kahl, baumlos, gelichtet (gol, brez drevja, osvetljen), a pozneje: flach, eben (plosek, raven). In ker se pojem licht, gelichtet, ujema z besedo: jasen, zato mislim, da bi se tudi prav reklo: na planem spat, na planem polju, na plani cesti. Primerjaj plazina = planica brez grmovja in brez kamenja. Goriška okolica. Primerjaj: planica.«

Tako Erjavec.

Meni torej, da je »prvotni« pomen »svetel«, poznejši pa »raven«. Kot bomo pozneje videli, tudi dr. Melik ni naklonjen razlagi, da je merodajna ravna lega. Vendar dajo precej misliti naslednje besede iz indoevropskih jezikov.

Latinščina: planus = raven, gladek; planum = raván, ravnina; isti pomen imata besedi planitia in planities.

Italijanščina: piano = ravnina, nadstropje; a piano = v prtiličju; piano inclinato = strmina; in piano = vodoravno; altipiano = visoka ravan, planota.

Španščina: plano = površina, ravnina.

Francoščina: plan = ravnina, ploskev (premier plan = ospredje, deuxième plan = ozadje).

Angleščina: plain = ravnina, ravan, nižava, poljana.

Nemščina: Plan = plan, planjava (auf den Plan treten = pojaviti se).

Češčina: plán = ravnina, ravan, planota; planina = ravnina; vodní planina = vodna gladina.

Srbščina: planištar = planšar; planištarstvo = planšarstvo;

plandovati = opoldne z živino počivati v senci.

Slovenščino iz časa, ko je bilo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo, spoznamo iz Slovensko-nemškega slovarja, ki ga je sestavil Maks PLETERŠNIK (1894). V njem je zapisano:

plán, planí, ž = offene, waldfreie Gegend (odprt kraj brez gozda), die Fläche (ploskev, površina, ravnina, planjava); vodoravna plan = eine horizontale Fläche; plán, plána, pláno (pridevnik) = frei vom Bauwuchs (brez drevja); priti iz gozda na plano; na planem = v odprtem kraju; priti na plano = pojaviti se; plana poljana = odprta, pregledna poljana; planica = prostor brez drevja in grmovja v gorah; planica ali planjava je strma ali ravna in planica je manjša od planjave; *planina* = die Alpe, *tratina* v gorah; živino dati na planino; po planinah le pasejo, po rovih kosijo; gorski pašnik; *planinec* = *prebivalec na planini*, *planšar*; planiniti, planovati = planšariti; *planinski* = *Alpen-* (*alpski* ali *nekaj, kar je s planine*, na primer, *planinski sir*, mleko, maslo; planinščina = denar, ki se plača za uživanje planine.

Pri tem zbuja pozornost zlasti troje:

1. Pridevnik »planinski« je pomenil leta 1894 samo to, kar je v zvezi s planino: planinska trava, planinsko mleko ipd., medtem ko pomeni nemška beseda »Alpen-« v sestavljenkah prav tako »planinski«, kakor tudi »alpski«.

2. Pri Pleteršniku pomeni »planinec« samo prebivalca planine, planšarja, ne pa človeka, ki hodi v gore.

3. Besede »planinstvo« Pleršnikov slovar sploh ne navaja.

Glede na poznejša izvajanja Antona Melika, je dobro pomniti, da pomenijo »plan«, »planica« in podobne besede ali nekaj ravnega ali nekaj, kar je brez gozda.

Joža GLONAR piše na strani 278 Slovarja slovenskega jezika iz leta 1936:

planina: 2.) gorski pašnik, pastirsko naselje v gorah; dati živino na planino; po planinah pasejo, po rovih kosijo.

(Pomen, ki ga navaja Glonar pod 1.), bomo obravnavali pozneje.)

Geograf Anton MELIK (Planine v Julijskih Alpah, 1950) pa trdi:

»Plan, brezgozden prostor sredi gozdov — to je bila prvotna označba planine.«

Tu se torej Melik in Erjavec strinjata.

»Ni bila važna tedaj visoka lega, niti ravnata, marveč *odnošaj do gozda*. Ta pomen se nam razodeva, ako docela geografsko razmotrivo krajevna imena in gorska imena, ki so ohranila in imajo še danes ime Planina.«

Melik torej reče »ni bila važna ravnata« — s tem posredno priznava, da je beseda vendarle v zvezi z indoevropskim pomenom »raven« ali, še točneje, »vodoraven«.

V Sloveniji je veliko krajev z imenom Planina.

Heinrich FREYER našteva v Abecednem seznamu vseh imen krajev in gradov v Vojvodini Kranjski v nemščini in kranjščini, izdani leta 1846 (Alphabetisches Verzeichnis aller Ortschafts- und Schlösser Namen des Herzogtums Krain in deutsch und krainischer Sprache):

Alben = Planinza /:Presser:/ — Planinica pod Krimom pri Preserju;

Alben = Planina /:Suchen:/ (omenja še Nesselthal, to je Koprivnik pri Kočevju; po avstrijski specialki je Planina Stockendorf);

Alpen = Planina /:Hl. Kreuz:/ pod Golico, Sv. Križ nad Jesenicami;

Heil. Alpen = Sveta Planina — Sveta planina nad Zagorjem.

Na starejših zemljevidih smo zasledili še: Alben = Planina pri Rakeku; Alben = planina Zapotok pod Luknjo (verjetno je prvotno ime Za potokom, kot Za akom, Pod srcem, V brodeh — slovenska krajevna imena nimajo vedno imenovalniške oblike).

Poleg teh so Planine še: pri Ivančni gorici, pri Črnomlju, pri Ajdovščini, pri Radljah ob Dravi, pri Mozirju, na Pohorju, pri Butajnovi, pri Cerknem, pri Raki, pri Sevnici, pri Podbočju.

Ta krajevna imena potrjujejo pravilnost Melikove razlage. Niti eden od teh krajev pa ni tak, da bi ga mogli označiti kot »goro« ali hrib, pač pa je značilno, da ležijo »na planem«, to se pravi, zgradili so jih na prostem, na mestih, ki so bila, v nasprotju z gozdom, odprta, ne zelo strma.

B. Planina v geografiji, etnologiji in gospodarstvu

Zgoraj smo navedli, kaj pravi Anton Melik o besedi »planina« in o njenem izvoru. Z geografskega stališča pa pove na str. 104 citirane knjige tole:

»Predvsem naj se še enkrat podčrta, da tudi v Julijskih Alpah označba »planina« pomeni samo *gospodarsko-topografski pojem* in da se *nikjer ne upotrebljava v smislu termina za gore na splošno, za Alpe*, kakor je med turisti dandanes v navadi in sploh v knjižni rabi.«

(Značilno: pisec poudarja, da pišejo tako književniki in turisti, ne pa ljudje, ki živijo na planinah.) Dalje piše Melik: »*Planinsko društvo' bi moralo v smislu domače govorice pomeniti organizacijo, ki se bavi s planinskimi, to je z gospodarskimi, planšarskimi zadevami in nalogami*, postavimo, z izboljšanjem izrabe in urejanja planin, racionalizacijo in podobnim. To so danes že splošno znane stvari in ni treba, da se nadalje zadržujemo ob njih.«

»Planina je tedaj gorskemu prebivalstvu *enota gorskih pašnikov*, kamor ženejo čez poletje živino na pašo, in sicer tako, da ostane zgoraj več tednov ali celo mesecev, pa da so zanj urejeni hlevi in za pastirje stanovi ali kakršnekoli zgradbe za bivanje v dobi paše. To so pglavitna, bistvena svojstva planine.«

(str. 106:) »Kakor že naglašeno, je treba razlikovati planino- — naselje od planine — paše. Kadar govori Bohinjec ali Blejec, Bovčan ali Tolminec o planini, misli vedno v prvi vrsti na naselje, na skupino pastirskih koč ali stanov s hlevi. O tem pričajo tudi krajevna imena, ki se z njimi označujejo ta naselja, npr., Grajska, Blejska planina itd. Vendar pomeni »planina« pašo, hkrati vse zemljišče planinskega pašnika okrog naselja in v tem smislu govori Bohinjec, da je, vzemimo, »Konjščica dobra, a Tosec slaba planina«. Da pa je težišče na naselju, ali vsaj na pašniku in naselju kot celoti, ne na pašniku samem, se vidi najbolje iz tega, ker se planinski pašnik, kjer ni koč in hlevov, ne označuje kot planina, temveč se o njem reče le, da se tam živina pase... Domačinu Bohinjcu je planina osredotočena na planinsko naselje z večjo ploskvijo planinske paše.«

Svetozar ILEŠIČ piše v Geografiji prsti in rastja (1960), str. 137:

»Nad gozdno mejo se prične t. i. subalpska etaža, pas posameznih dreves in visokogorskega prtilikavega drevja in grmičevja. V njej poteka t. i. drevesna meja ali meja drevesne rasti... Drevesna meja poteka povprečno 100—150 m nad gozdno mejo. Ta njihova medsebojna razdalja je večja tam, kjer je človek gozdno mejo potisnil daleč navzdol s krčenjem in z *ustvarjanjem planin*.«

Johannes FRISCHAUF je pisal, da so Savinske Alpe zelo »alpenreich« — to pomeni, da je na njih veliko planin. V knjigi o Savinskih Apah navaja, recimo, Kreuzer-Ape = Kriška planina, pa Stulleralpe = Štularjeva planina.

Etnolog Richard WEISS, Das Alpwesen Graubündens (Planšarstvo v Graubündenu), Erlenbach-Zürich 1941, piše na str. 52:

»Planina je pašna površina v gorskih predelih ob gornji meji produktivnega pasu s potrebnimi kočami in morda s hlevi za živino, ki jo uporabljajo v približno treh poletnih mesecih pod vodstvom za to določenega planšarskega osebja izključno za bivališče in krmišče črede govedí, konjev ali drobnice. Planine z mlečnimi živalmi, zlasti kravje planine, se odlikujejo s planšarskim obratom z osebjem, poslopji in napravami za predelavo mleka.«

Etnolog Vilko NOVAK, Slovenska ljudska kultura, 1960, str. 65:

»Hlevsko živinorejo s pašništvom v dolini v goratih pokrajinah bistveno dopolnjuje planšarstvo, to je paša na planinah s pridobivanjem mleka in izdelovanjem mlečnih izdelkov. Planina, osnova planšarstva, je pašno zemljišče nad stalnimi naselji, obstoječe iz pašnega, gozdnega in skalnega sveta, na katerem so za planšarje, živino in sirarstvo potrebne stavbe. Razen v planinah se planšarstvo razvija tudi na planinskih senožetih — rovtih, v pristajah na Bovškem.«

V. Novak reče: »paša v planinah«. Stalno piše in govori o gorski živinoreji, da loči planine v planšarskem pomenu od gorá. Opozarja še na izražanje Bohinjcev: planovanje, pnaninc, pnaninka = planšar, planšarica.

Rudolf BADJURA, Ljudska geografija, 1953, str. 272, točka 259: »Kljub temu, da so že mnogi pisci /:F. Seidl, S. Ilešič in drugi:/ potrdili in jasno povedali, kaj so planine, slišimo in beremo še vedno v časnikih, knjigah in celo v najnovejših zemljepisih o »Kamniških planinah«, mišljeni so pa sinji — Grintovci, ne pa Kamniške planine, ki jih, seveda, tudi poznamo.

Planina /:die Alpe, Alm:/ pomeni pri nas: 1.) manj ali bolj obsežne pasovnike v planinskem pasu, kamor priženejo gorjanci in poljanci živino poleti nekako o Sv. Petru in Pavlu in kjer do Male maše planujejo /:planšarijo, planšar:/, to je, pasejo, kosé, molzejo, sir delajo itd. Planinščina ni zgolj plačilo, denar, ki ga morajo planšarji za najeto pašo plačevati, temveč se imenujejo také vsi iz raznih vasi zbrani, začasni poletni prebivalci /:pastirji in planšarji:/, npr. na kamniški Veliki in Mali planini.

Nekatere planine imajo tudi imena: molzišče, v narečju »možiše« /:nad Jesenicami:/, od tod tudi mólznik, polje /:Malo in Velo polje, Dedno polje v Triglavu:/, poljana /:v bohinjskih snežnikih:/, njiva ali njive /:Dolge njive, Njivica:/, úter ali útro /:utrta, pohojena tla pred pastirskim stanom:/, poleg tega pa so zanje v rabi še najrazličnejša posebna imena: Grntovica, Jezérica, Krstenica, Korošica, Osrédek, Ovčarija, Uskóvnica, Zelenica, V kórenu itd.

V prenesenem 2. pomenu se imenujejo planine ali planinice često tudi navadne plane, lepo odprte, gladke golvave /:senožeti, košenice, lazi:/, in sicer v nižavah, na primer: Steške planine ob poti s Topola v Medvođe, Ahternikove planine pod Sv. Soboto nad Poljanami, Planinica pod Krimom in druge.«

Zbornici za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani so predložili dne 21. marca 1928 pod št. 3802 ad 444/22 naslednje podatke:

SIRARSKA DRUŽBA POLJE pri Bohinjski Bistrici poroča: »V dveh planinah izdelujemo sir približno vsaka okrog 50 kosov po...«

V DELU z dne 24. maja 1978 je na strani 9 članek: »Planšarstvo spet oživlja... Sanacija 12 planin. Ohranjanje mikov planinskega sveta... Uspehi pri ustanavljanju hlevskih skupnosti... so kmetijske strokovnjake Tolminske spodbudili pri izdelavi programov za obnovo planinskih gospodarskih objektov: sirarnic in bivalnih prostorov na visokogorskih pašnikih.«

DELO 19. aprila 1979, str. 5:

»Več masla in mleka s planin. Tolminci si prizadevajo posodobiti planine... Z opuščanjem planinske paše v povojnem obdobju so se namreč pojavile številne težave pri sedanjem izkoriščanju planin... Lani so organizirano izkoriščali 38 planin, od tega štiri za ovčerejo. Na teh planinah so pasli 1737 govedí, oziroma 878 krav in 676 ovac. S planinsko pašo so pridobili 550 794 litrov mleka — 627 litrov na kravo — oziroma 32 288 kg sira, 834 kg masla in 6100 kg ovčjega sira.«

DELO 23. junija 1979:

»Planine bodo oživele... Da bi ohranili travnike in pašnike za pašo in košnjo sena, je center za pospeševanje kmetijstva... pripravil predlog... s katerim naj bi zajezili propadanje planin.«

DELO 11. julija 1984; str. 9:

»Trniči in razglednice planšarice Kati. Sir v obliki deklških prsi je bil nekoč simbol fantovskega hrepenjenja, danes pa je folklorni izdelek. Kati je prišla na planino po naključju in po 'zdravje', potem pa je vztrajala do današnjih dni. — Velika planina, julija — 'Ko enkrat vzljubiš planino, ne moreš več brez nje. Dvakrat, trikrat prideš gor, pa si frdaman za vse življenje,' pravi plašarica Kati, ki je letošnje poletje znova sklenila preživeti s kravami na Gojški planini. Petinpetdesetletna Turkova Kati iz Vrhpolja namreč že 29 let pase živino dolinskih kmetov na velikoplaninskih pašnikih.«

DELO 19. julija 1984, str. 4:

»Z boljšim gospodarjenjem na planinah bomo brez dragih naložb povečali pridelok hrane in ohranili krajino.« Iz tega članka povzemamo naslednje podatke: V letu 1982 je bilo skupnih pašnikov in planin v Sloveniji: (prva številka pomeni »skupaj«, drugi za alpsko območje, tretji za predalpski in kraški svet) za krave 21, 16, 5; za mešano govedo 140, 110, 30; za mlado govedo 74, 50, 24; za ovce 11, 6, 5; skupaj 246, od teh v alpskem območju 182, v predalpskem in kraškem območju 64. Ponovno opozarjamo na ta podatek: Leta 1982 je bilo v Sloveniji še 246 planin in skupnih pašnikov! V istem članku je zapisano:

»Na ožjem alpskem območju z razvitim planšarstvom sta bila leta 1982 skupna pridelava (ali predelava) mleka in odvoz organizirana na 41 planinah, v predalpskem in kraškem svetu pa na 17 planinah.«

V isti številki DELA je na 6. strani članek:

»Pastirja z Menine planine. . . Med Gorogransko kotlino in Tuhinjsko dolino se dviga nekaj nad 1500 m visoka Menina planina. Ime je dobila po menihih benediktincih iz Gornjega grada, ki so na Menini imeli fevdalne posesti, imenovane »škofovske planine«. Na prostranih pašnikih se je do začetka zadnje vojne paslo povprečno po 1160 glav živine. Po vojni so širne pašnike polagama preraščali gozdovi, danes se na preostanku trave pase le okrog 200 glav.«

(Dalje)

VISOKO V STENI SE JE UTRGALA SKALA

(Maksu Medji v slovo in v zahvalo, 11. 10. 1906—30. 1. 1985)

*Visoko v steni se je utrgala skala
in ptice so prestrašene vzletele . . .*

Tistikrat, ko so stali pod steno Široke peči, pri vstopu v tedanjo najtežjo smer, Dibunovo smer, je bil Maks še mlad in velikan v plezalnih veščinah. Trije so bili. Prva dolžina vrvi jim ni delala težav. Pod Rumenim odlomom — previsom, se je zapletlo. Prvi in najboljši mož v navezi se je zaman mučil, da bi zmožel to najtežje mesto. Moral se je vrniti. V odlom se je pognal Maks. Brez posebnih težav je zmožel zloglasni previs, ki je zavrnil že marsikatero navezo . . .

Vrstile so se tedaj najtežje plezalne smeri v naših gorah: Dolga nemška smer, Gorenjska z ladjo, Kovinarska, Skalaška, Prusik-Szalayeva, po vojni Čopov steber.

Najbolj je ljubil tihi in skrivnostni Martuljkov svet. Tu je bil kot doma. Preplezal je vse smeri v Martuljkovi skupini, med njimi tudi prvenstvene. Špič, Široka peč in Ponce, pa Škratica, Rokavi in Razor. Ni pomembnejšega vrha v Vzhodnih in Zahodnih Julijcih, kjer ne bi peli njegovi klini. Bil je — tudi na Grossglocknerju, Wenedigerju, Matterhornu, Breithornu, Mt. Blancu itd. Bil je gost vseh znanih taborišč v Centralnih Alpah.

V februarju 1974 sva se vračala s Kredarice mimo Kalvarije skozi Žleb in čez Ržke pode in se ustavila v lovski koči v Zgornji Krmi. Snežilo je vso preteklo noč in pri smuku s Kredarice nama je neprestano silil v obraz droben, suh sneg. Skrbelo me je, kajti debelina enega se je bližala metru novega na trdo podlago. To je nižje doli, čez Plešo, že daleč čez kritično mejo za varen sestop v Spodnjo Krmo. Ustavila sva se v lovski koči ter čakala, kdaj bo prenehalo snežiti. Zaman. Snežilo je vse gosteje, tako kot sneži samo v Zlatorogovem kraljestvu.

»Maks, danes ne smeva v dolino, preveč novine je že padlo, in še kar močno sneži, tu morava ostati, dobro veš, kaj naju čaka na Pleši.«

Samo žalostno me je pogledal: »Doma sem obljubil, da se vrnem še danes. Si predstavljajš, v kakšnem strahu bosta žena in sin!«

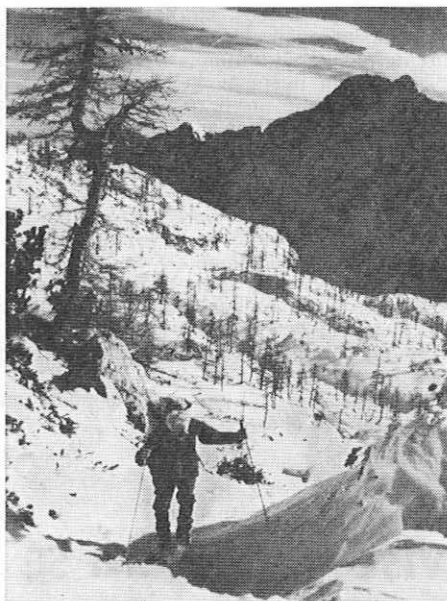
Vse zaman, nič nisem dosegel, ni vzdržal, čeprav je natančno vedel, kaj ga lahko doleti tam doli na Pleši in pod Plešo. Pospravil je oprtnik in se odpravil v snežni metež. Moral sem za njim, to je nenapisan zakon tovarišstva med alpinisti.

Z Draškega Roba je že dolgo grmelo in Pleša je prava past. Kaj, če je to najina zadnja pot? Debelina snega je vidno rasla. Dolgo, dolgo sva orala, da sva se izognila udaru plazov z Vernerja na Polje. Toda Pleši se ne moreš izogniti.

Stemnilo se je. Prižgala sva čelni svetilki in na vrhu Pleše postala. Vsakokrat, ko stojim v snežnem metežu vrh Pleše, se spomnim pripovedi nosača, lovca in gorskega vodnika Lojzeta Rekarja: »Tri dni sem čakal v stari lovski koči, da bi nehalo snežiti. Nabralo se je najmanj dva metra novine. Zmanjkalo mi je hrane, moral sem v dolino. S težavo sem prismočal do Pleše. Tam sem obstal in poslušal, kako grme plazovi. Nazaj nisem

Stara lovska Koča v Zg. Krmi, 12. 1. 1974

Z. Krma, iznad Apnenice — Maks Medja, 12. 1. 1974

mogel, ne bi pregazil. Pokrižal sem se, zmolil očenaš in si rekel, kar bo, pa bo, in se spustil navzdol. Plazovi so mi prizanesli.«

In sedaj sva bila midva z Maksom na istem. Strah me je bilo, če bi bil sam, bi se vrnil. Občudoval sem Maksovo hladnokrvnost.

Svetilki sta nama slabo svetili, že pri vzponu sva ju izrabila.

»Maks, spustil se bom po levi strani, ko se bom oglasil, pridi za menoj.« Leva stran ni v glavnem toku plazov, ki prihaja izpod Draškega roba, zato pa je na udaru plazov z Medvedjeka. Ni bilo dosti izbire. Ustavil sem se okoli 100 m nižje, in poklical.

Čakal sem dolgo, zdelo se mi je da neskončno dolgo. Nič.

»Kaj je Maks?«

»Palico sem izgubil!«

Imel je res izredne živce, moral sem občudovati njegovo hladnokrvnost, ko je v temni noči sredi najbolj izpostavljenega sveta mirno brskal po snegu in iskal palico. Jaz bi se požvižgal na palico in jo raje jadrno ucvril naprej.

Komaj sem ga pregovoril, da je prišel do mene in sem mu ponudil palico.

Imela sva še okoli 200 mm do odrešilnega gozda, kjer se plaz navadno ustavi, pa ne vedno. Neskončno dolgi so mi bili ti metri tisti večer. Prisluškoval sem na vse strani, toda kaj boš slišal v megli, temi in šumenju vetra in med šelestenjem padajočih snežink?!

Prišla sva daleč v gozd in v temi previdno tipala s smučmi navzdol, kajti svetilki sta že odpovedali. Začutil sem, kako se je daleč nad nama premaknilo. To ni tisti plaz, ki rohni prek skal v dolino, to je kloža, plast snega, ki se premakne po širini strmine, čisto potihno, sprva počasi in potiska vse večjo goro snega pred seboj. Občutiš samo komaj zaznavno šumenje, nato se nagrmadi v dolini na tisoče ton snega, na metre visoko in prav tako tiho obstane.

Nehote me je stisnilo. Preplašeno sem strmel v temo.

»Ali je?« je vprašal Maks.

»Je in na vso srečo brez naju.«

Gora skrbi mi je padla s srca in vesel sem bil, da bova prišla pravočasno domov.

Kadarkoli smo v Zgornji Krmi, v Lovski koči, sedli za mizo, je Maks postavil piškote na mizo, vsem na razpolago. Prvi je nanosil drv, zakuril in pristavil za čaj. Ko smo odhajali, je vedno vse počistil in pospravil. Neutrudljiv in izredno vztrajen je bil pri hoji. S težavo si ga spravil iz gazi, najraje bi sam vse pregazil.

Tri mesece po tisti noči na Pleši sva v lepem spomladanskem dnevu zopet sopihala od gozdne meje v strmino proti Pleši. Izpod snega je moel ročaj Maksove palice... Šestega maja 1952 so šli jeseniški in mojstranški reševalci po zahodni strani proti

Špiku. Na grebenu med Špikom in Frdamanimi policami so se ustavili. V nasprotni steni je bil od petih plezalcev samo eden še živ, četrti je ravno umiral, ko so prišli na sedlo, samo roko je še dvignil v pozdrav, omahnila mu je glava in konec. Bilo je tik pred nočjo. Bril je močan, mrzel veter, začel se je boj za zadnje življenje. Do preživelega Uršiča so lahko prišli samo po okoli 70 m visoki zajedi, ki je držala navzdol in od tam po sistemu polic okoli 100—200 m daleč vodoravno.

Mudilo se je. Samo dva sta lahko prišla do popolne teme do Uršiča. Več navez bi oviralo druga drugo. Maksa in Krušiča, najboljša in najbolj pogumna, so spustili v globino. V megli in v snežnem metežu sta prišla do Uršiča. Začelo se je mračiti. V steni sta vztrajala do druge ure zjutraj, a zaman, mlado življenje je ugasnilo.

Neke nedelje okoli 1970. leta, sva se v pozni spomladi, v globokem novem snegu, bolj privlekla kot prismočala s Kredarice v spodnjo Krmo. Do konca utrujena sva gazila sneg še skozi vso Spodnjo Krmo. Po neskončno dolgi ravnini. Sneg je bil moker in težak.

Lojze Rekar, nosač, gorski vodnik in lovec, je imel domačijo tik za vasjo Zgornja Radovna. Tu sva se z Maksom neštetokrat ustavila in prenočila, ko sva odhajala v Triglavsko pogorje.

Tistikrat je že več dni neprestano snežilo. Pri Rekarju sva stala pred vrati, za orjaškim kupom snega pa oba Rekarja, Lojze in žena. Snega je bilo do strehe. Navznoter sta še lahko odprla vrata, navzven jih ne bi mogla.

»On bolan, jaz pa noge v mavcu. Niti do drv ne moreva.« je jokala žena.

Drvarnico sta imela čez cesto, okoli osem metrov od hiše.

Lojze je v tistem času bil svoj zadnji boj z zahrbtno boleznijo. Dolgo je hiral, toda stari lovec se ni dal kar tako.

»Ali je?« me je vprašal Maks.

»Je!« sem mu odvrnil. In v hipu je imel v rokah dve lopati iz drvarnice. Sneg je letel izpred vrat, da je pršelo. Utrujenosti nisva več čutila.

Ko sva odhajala, sva nanosila še drv in Maks je znal vedno z vedrim nasmejanim obrazom in preprostimi besedami spraviti Rekarjeva v dobro voljo.

Od 17. do 22. avgusta 1942 je bila trajala v severni steni Rigljice dolgotrajna in težka reševalna akcija. Ponesrečila se je jeseniška naveza s Francijem Kovačem, Pepijem Vodiškom in Tonetom Tomazinom. S hudimi poškodbami je ostal živ le Tomazin. V reševalni akciji pa sta umrla še dva reševalca, Franci Taler in Miran Marn.

Tudi v tej akciji se je Maks izkazal. Takoj, ko so reševalci prišli pod Rigljico in ko sta Krušič in Kokalj poročala o razmerah v steni, so šli v steno Medja in More, Miha Arih in Gregor Klančnik. Skromno je bilo tisto, kar so v težkih časih svetovne vojne lahko nudili Tomazinu, požirek vode pa še, kar je med alpinisti in reševalci najbolj cenjeno: nudili so mu družbo, tolažilno besedo, moralno oporo in občutek varnosti. Tudi v tej akciji je Maks z Arihom, Krušičem, Brojanom, Klančnikom in Koreninijem pogaral najtežje.

Pet dni so peli klini, pet dni je bil boj s steno. Pet bivakov v steni in pod steno, brez današnje puhaste opreme, pet dni s silno skopo hrano.

Vojni vihar je tudi Maksa potegnil v vrtinec. Znašel se je v zloglasnih Begunjah. Natančno tisti dan, v marcu, ko je stal v živinskem vagonu na jeseniški postaji, za prevoz v Nemčijo, so ameriški bombniki tolkli jeseniško postajo. Ni mu bila usojena zadnja ura, moral je preživeti še strahote v Nemčiji.

1946. leta, ko se je vrnil domov, sva sedela v Martuljski skupini pri Treh macesnih. Pripovedoval je svoja doživetja iz internacije: »Po vsakem bombardiranju industrijskih mest v Porurju, so nas pobrali iz taborišč, da smo odkopavali žive in mrtve. Predvsem so nas porabili za odkopavanje bomb, ki niso eksplodirale. Takrat so se straže vedno umaknile... Bili smo razdeljeni v moštva za posebne naloge in skoraj vsak večer se katera od skupin ni vrnila v taborišče.«

Maks je v nekaj mesecih internacije osivel.

Tisti dan sva potem plezala zahodni raz Velike Ponce. Maks je vodil in prvič sem imel čast, da plezam z enim od najboljših plezalcev tedanje generacije. Izbiral ni najlažjih prehodov, za katerimi sem jaz oprezal, nasprotno, izbiral je navpične raze, gladke plošče in tanke razpoke. Imel sem kaj videti in doživeti. Gibal se je v steni spretno, lahkotno in mirno, vse je izplezal prosto, brez klina.

Maks se je udeležil večine povojnih reševalnih akcij v Vzhodnih Julijcih. Samo v Martuljkovi skupini je sodeloval pri več kot 30 zahtevnih akcijah, nič manj ni bilo akcij v Triglavski severni steni. Vedno prvi, vedno pri najbolj tveganih opravilih. Pripoved o alpinistu-reševalcu, ki se je zapisal goram, bi bila dolga in zanimiva.

V minulih tridesetih letih ima vpisanih več kot 150 zimskih pohodov na Kredarico, poleg tega še mnogo pohodov v okolici Triglava. Vodil je mnogo plezalnih tečajev, skupaj z Moretom, Jožom Čopom, Stanetom Koblarjem; udeležil se je nešteti delovnih akcij, prejel je vsa možna odlikovanja. Visoko cenjen je bil kot instruktor na alpinističnih tečajih JLA. Med redkimi je bil tudi častni član PD Jesenice.

In ko bi delili odlikovanja in priznanja za nepretrgano 50-letno delo v GRS, bi imel

Maks tudi to odlikovanje; bil bi gotovo najbolj ponosen, kajti član GRS je bil nepretrgoma od leta 1931 pa vse do 30. 1. 1985, ko je umrl.

Po hudi prometni nesreči se ni več popravil. Junaško je bil svoj zadnji boj, zavedal se je, da ga mora izbojevati vsak sam. V tem boju ni zmagal še nihče...

Ni tako lepih besed, niti ni tako visokih odlikovanj in nagrad, ki naj bi opisale in poravnale trud pogumnega, tovariško čutečega reševalca, kot je bil Maks.

To so skromno opisani utrinki iz življenja gorohodca, gorskega vodnika, alpinista in reševalca, iskrice iz plamena življenja pravega tovariša. Bil je del svojih ljubljenih gora in za ta del so postale gore siromašnejše...

PD, GRS, AO Jesenice
(Zapisal Ciril Praček)

MANASLU 1984

VIKI GROŠELJ

Dogodki leta 1984 se umirjajo v spominu in zavzemajo svoja mesta, pač kolikor so pomembna. Dvoje imen, združenih in prepletenih med seboj, najdem na prvem mestu — Manaslu in Aleš Kunaver.

Po tragediji leta 1983 je bilo potrebno najti novih moči in zaleta. Problemi finančno tehnične narave so bili večji kot kdajkoli, psihično breme zaradi nesreče 1983 prav tako. Bolj ko sva se s Stipetom posvečala novi odpravi, bolj nama je manjkal nekdo, na katerega bi se lahko zanesla. Vsa razmišljanja so vodila do Aleša. Sprejel je povabilo in zdelo se nama je, da je pol opravljenega.

Člani odprave: Edo Retelj, Viki Grošelj, Aleš Kunaver, Stipe Božič

Tik pred pričetkom pristopnega marša v vasi Dumre...

Na pot sem odhajal z zaupanjem, z notranjo mirnostjo in prepričanjem, da je moštvo takšno, ki lahko uspe in se obenem varno ogne vseh pasti, ki jih na vsakem koraku ponuja Manuslujeva južna stena. Hkrati pa se mi je uresničila davna želja. S peščico prijateljev splezati na osemtisočak. In prvi, s katerim sem želel stati tam zgoraj, je bil Aleš. Velik prijatelj, vzornik in učitelj.

Od trenutka, ko smo pristali v Katmanduju, pa do takrat, ko se je letalo odlepilo od katmandujske vzletne steze in nas poneslo proti domu, je bila cela odprava ena sama dirka in tekma s časom, dopusti, denarjem, nosači, vremenom, našimi sposobnostmi, plazovi, mrazom, težkimi nahrbtniki, navpično steno in redkim zrakom.

Delež posameznika je bil tu vsem na očeh. Ni ga bilo mogoče skriti, kot se to dogaja na večjih odpravah. Tu je vsak pokazal, kaj daje za skupni uspeh, koliko žrtvuje in kaj je na koncu dodal k sreči, da sva s Stipetom 4. maja prišla na vrh. Stala sva tam zgoraj za Nejca, Anteja, Aleša in vse ostale prijatelje, ki so na obeh odpravah veliko žrtvovali, da smo prišli na cilj.

Vesel sem, da je Aleš vodil to uspešno odpravico in ji s tem dal svoj pečat. Pečat človeka, ki je ustvaril naš himalaizem, mu dal potreben zagon in ga pripeljal v sam alpinistični svetovni vrh.

Kronologija odprave MANASLU 1984:

Člani: Aleš Kunaver, Viki Grošelj — Ljubljana-Matica; Stipe Božič, Edo Ratelj — Mosor, Split.

S Stipetom se vzpenjava proti vršnemu grebenu ...

Četrtil maj 1984 ob 9.45 ...

4. 4. 1984 — Iz Zagreba preko Amsterdama in New Delhija poletimo v Katmandu.

9. 4. 1984 — Po izredno hitri ureditvi vseh formalnosti odpotujemo proti vasi Dumre in še istega dne začnemo pristopni marš. Poleg nas štirih gre z nami še oficir za zvezo, sirdar, kuhar, njegov pomočnik in 18 nosačev.

17. 4. 1984 — Pridemo do mesta letošnjega baznega taborišča. Višina 4300 m. Postavimo ga nekaj ur hoje više kot lani. Od tu do vstopa v steno je le dobra ura hoje.

18. 4. 1984 — Z Edom greva v steno pogledat, v kakšnem stanju so vrvi. Dotrajane skušava pokrpati in jih nadomestiti z novimi. Aleš in Stipe, skupaj s spremljevalci, urejata bazo.

19. 4. 1984 — Vsi štirje in sirdar Ang Phurba, gremo v steno in jo preplezamo do lanskega tabora II. Phurba se vrne v dolino, mi pa prespimo na višini 5300 m.

20. 4. 1984 — Dvignemo se do vhoda v zgornjo dolino. Prehod je težji kot lani, in bolj nevaren. Velika nevarnost plazov.

V dolini odložimo opremo in hitimo nazaj. Vreme se naglo poslabša. V steni nas že ujame neurje in z velikimi napori sestopimo do baze. Dosegli smo višino 5600 m.

21.—25. 4. 1984 — Pet dni slabega vremena nam ne pusti iz baze. 24. 4. zvečer opazimo velikanski plaz, ki s Peaka 29 zgrmi v zgornjo dolino. Bojimo se, da nam je zasulo depó.

26. 4. 1984 — Med plazovi novega snega začenjamo zadnji vzpon. Prespimo na višini 5300 m.

27. 4. 1984 — Dvignemo se v zgornjo dolino. Katastrofa! Velikanski plaz nam je zasul depó z vso opremo. Jasno je, da vzpon po dveh različnih smereh odpade. Opreme za vzpon proti vrhu je le za eno navezo. Opustimo prvenstveni vzpon po južnem grebenu in se odločimo, da s Stipetom poskusiva po Tirolski smeri. Aleš naju bo čakal v zgornji dolini, Edo bo odšel v dolino in prinesel gor kuhalnik za drugo navezo in še nekaj najnujnejše opreme. Bivakiramo na višini 5700 m.

28. 4. 1984 — Vsi štirje raziščemo pot čez dolino in se vzpnemo do višine 6500 m. Do večera se vrnemo do 5700 m.

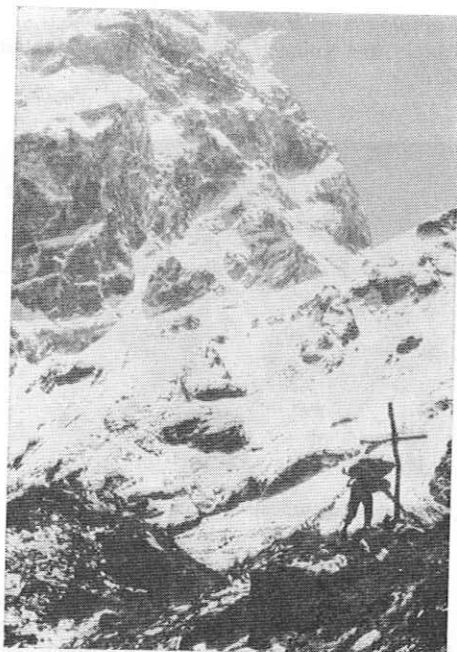
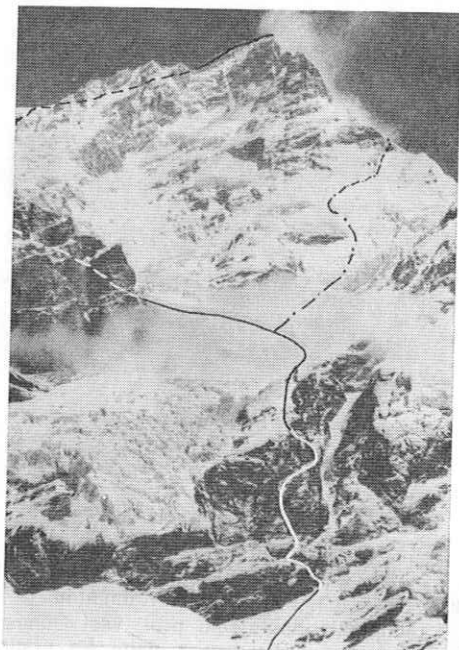
Piš plaz, ki je zgrmel mimo šotorov, nam je šotore polomil in jih prestavil za kakih 20 m. Do noči, v sneženju, jih prenesemo kak kilometer iz območja plazov.

29. 4. 1984 — Edo odide v dolino. S Stipetom pripravljava opremo za končni vzpon.

30. 4. 1984 — Povzpneva se do višine 6500 m, in bivakirava. Vreme je odlično.

1. 5. 1984 — V strmlem ledu vršnega dela stene Stipe zlomi cepin in z velikimi težavami se spustiva do bivaka. Aleš nama obljubi pomoč. Naslednje jutro nama bo prinesel dva rezervna cepina.

2. 5. 1984 — Aleš je že tretji dan brez kuhalnika. Loteva se ga pljučnica, pa vseeno zmore vzpon do naju tako zgodaj, da še isti dan kreneva naprej. Tako je rešil vzpon na vrh, saj nama je prihranil sestop in ponoven vzpon do te točke. To bi enega od naju tako izčrpalo, da bi bile možnosti, priti na cilj, bistveno manjše. Do večera priplezava 100 m pod vršni greben in bivakirava na višini 7350 m. Eda ni nazaj na goro, in Aleš mora v dolino.

Smer vzpona leta 1984
 Črtkani del ni viden
 Smer poskusa leta 1983
 Dosegli smo višino 7030 m v še nepreplezanem
 južnem grebenu

Spomin ...

Vse fotografije Viki Grošelj

3. 5. 1984 — Preplezava še zadnjih 100 m stene in se povzpneva po vršnem grebenu do višine 7800 m, kjer bivakirava. Močan veter in hud mrz.

4. 5. 1984 — Po štirih urah in pol vzpona ob 9.45 prideva na vrh gore. Aleš je že v bazi. Imamo radijsko zvezo.

Sestopiva do višine 6500 m, kjer bivakirava.

5. 5. 1984 — Nadaljujeva sestop in ob 13. uri se na ravnem delu ledenika snideva s prijatelji. Ob 15. uri smo v bazi.

7. 5. 1984 — Odidemo iz baze skupaj s šestimi nosači.

10. 5. 1984 — Pridemo v Katmandu.

15. 5. 1984 — Pristanemo v Zagrebu.

Na poti smo bili 41 dni. Iz baze do vrha smo potrebovali 17 dni. Manaslu je s tem vzponom postal četrti jugoslovanski osemtisočak (Makalu, Hidden Peak, Everest) in prvi, ki je bil osvojen na alpski način.

Slovensko planinsko društvo v GORICI pripravlja 14. srečanje zamejskih planinskih društev s planinci iz matične domovine. To srečanje bo v SOVODNJAH 9. junija. Prireditelj priporoča, da bi na to srečanje udeleženci prinesli društvene prapore!

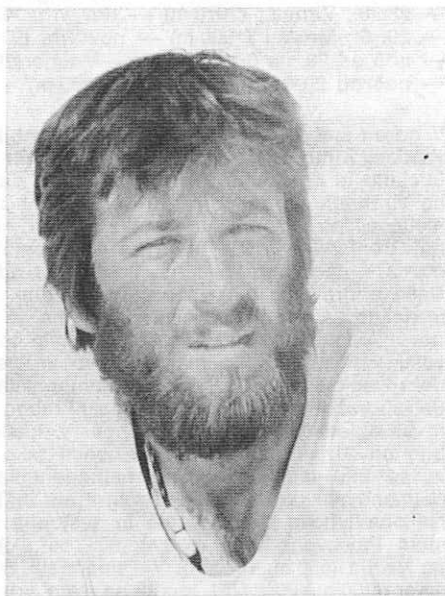
MEDNARODNA ODPRAVA V VZHODNO GRENLANDIJO

JANKO HUMAR

INTERNATIONAL EXPEDITION TO EAST GREENLAND* je bil naš naziv, ideja, da bi bila odprava mednarodna pa je bila seveda Giannijeva. Štirinajst nas je bilo: deset Italijanov, dva Jugoslovana in dva Eskima. Področje našega delovanja so bili deviški vrhovi nad Christianovim ledenikom, globoko v notranjosti verige gora ob vzhodni obali Grenlandije. Naš cilj je bil, splezati čimveč ekstremnih smeri — poudarek je bil na težavnosti smeri ne na številu na novo osvojenih vrhov — Luciano naj bi presmučal vsaj eno ledeno steno, na enega izmed najvišjih deviških vrhov naj bi se povzpeli skupaj z Eskimoma in ga poimenovali po njunem rojstnem naselju Angmassalik, ob stoletnici odkritja. Toliko naj bi ju seznanili z osnovami alpinizma, da bi bila kasneje sama sposobna voditi tujce po manj zahtevnih vrhovih grenlandskih gora.

Janko Humar

Peter Podgornik

Poročilo:

10. 6. smo odšli iz Milana in 12. 6. prispeli v Angmassalik, kjer smo se naselili pri naših eskimskih prijateljih. Po štirih dneh čakanja so se oblaki toliko razprli, da je helikopter lahko letel in s Petrom sva se v prvi skupini odpeljala proti goram. Vreme se je ponovno poslabšalo in pilot nas je zato pustil na polovici poti do našega cilja, na razcepu ledenika Midgard. Po treh dneh nas je helikopter odpeljal na ledenik Christian, kjer smo 19. 6. postavili bazni tabor.

— noč od 20. na 21. 6.: Pavlov vrh (2700 m) — nov vrh + 2 PRV, obe TD+: Humar, Podgornik.

* V odpravi so sodelovali: Gianni Pais Becher iz Auronza di Cadore, gorski vodnik in član GRS. Mauro Corona iz Erta pri Pordenonu, prosti plezalec. Fabio Delisi iz Rima (Aosta), poklicni vodnik in instruktor gorskih vodnikov. Luciano de Crignis iz Rarasclata, poklicni instruktor, učitelj smučanja, alpinist. Maurizio Dall'Omo iz Pieve di Cadore, prosti plezalec. Roberto Mazzilis iz Tolmezza, prosti plezalec. Lino di Lenardo iz Rezije, alpinist. Christina Smiderle iz Schia, kirurg-ortoped in alpinist. Luciano Zardini iz Cortine d'Ampezzo, plezalec. Antonio Colli iz Cortine d'Ampezzo, alpinist. Ane Quitse iz Angmassalika. Ferdinand Maque iz Angmassalika. Peter Podgornik iz Vrtočina, alpinistični instruktor. Janko Humar iz Koritnice v Baški grapi, alpinistični instruktor. Vodja odprave Gianni Pais Becher.

- 21. 6.: Pilastro rosso — nova smer, ED—: Mazzilis, Di Leonardo.
- 21. 6.: V stena vrha Pharoah (3000 m), D, De Crignis, solo.
- noč od 21. na 22. 6.: Tamarin vrh (2700 m) — nov vrh + 2 PRV, obe TD—: Podgornik, Humar.
- 22. 6.: Spigolo nord — nova smer, TD—: Mazzilis, Di Leonardo.
- noč od 22. na 23. 6.: Tassilaq (3050 m) — nov vrh, F: Pais Becher, Kuitse, Maque, Delisi.
- noč od 22. na 23. 6.: Bellano (2950 m), Christina (250 m), Erto (2700 m) — trije novi vrhovi v grebenu, D+: Colli, Corona, Smiderle, Zardini.
- 23. 6.: Val Celina (2750 m) — nov vrh, D; Corona, Colli.
- 23. 6.: Jugov vrh (2850 m) — nov vrh, ED: Podgornik, Humar.
- 24. 6.: Tretoadstool, D+: Smiderle, De Crignis — smučal v S steni.
- 25. 6.: Angmassalik (3250 m) — nov vrh, TD+: Corona, Colli, Zardini.
- 25. 6.: Tolmezzo (2900 m) — nov vrh, D+, Mazzilis, Di Leonardo.
- noč od 25. na 26. 6.: Autarkia (2200 m) — nov vrh, TD+: Delisi, Dall'Omo.
- noč od 25. na 26. 6.: Tinetilaq (2300 m) — TD, nov vrh: Pais Becher, Kuitse, Maque.
- 26. 6.: 9. 10. 1963 (2650 m) — nov vrh, TD+: Corona solo.
- 27. 6.: Alešev vrh (1950 m) — nov vrh, ED+: Humar, Podgornik.
- 28. 6.: Ligrom (1980 m) — nov vrh, TD+: Dall'Omo, Smiderle, Delisi.
- noč od 28. na 29. 6.: IT — De Crignis smučal S steno, D: Podgornik snemal.
- 29. 6.: Zancan (2070 m) — nov vrh, TD+: Mazzilis, Humar.
- 29. 6.: Meskal (1900 m) — nov vrh, ED+: Delisi, Podgornik.
- noč od 29. na 30. 6.: Kuitse—Maque (2050 m) — nov vrh, F: Kuitse, Maque.
- noč od 29. na 30. 6.: Malia (2000 m) — nov vrh, F: Kuitse, Maque.

V gorah smo bili 19 dni, od tega jih je bilo samo deset takih, da je vreme dovoljevalo vzpone. Kljub temu smo bili na 20 novih vrhovih, zlezli smo 27 prvenstvenih smeri in Luciano je presmučal dve ledeni steni. Naša odprava je bila prva mednarodna odprava na Grenladu in kot odprava verjetno najbolj vsestranska — (kulturna izmenjava, alpinistična šola, vzponi na deviške vrhove, smučanje v stenah do trenutno najtežje smeri na Grenladu — VII+). In kar bi utegnili biti pomembno za razvoj domačega alpinizma — prvič sta bila na alpinistični odpravi tudi dva domačina, Ferdinand in Ane. Naša odprava je bila »spedizione libera« — vsak je plezal tisto, kar je želel in če se je nekdo zadovoljil z dvema vzponoma, je pač tako bilo tudi prav. S Petrom sva gotovo dovolj častno zastopala naše barve, in to kar zadeva delo na odpravi in glede kakovosti vzponov. Žal nama je slabo vreme prekrizalo načrte in tako sva opravila le dobro polovico tistega, kar sva nameravala.

Še isti večer, ko smo postavili bazni tabor, sva se s smučmi povzpela na sedlo Woppers in si ogledala možnosti vzponov. V naslednjih dveh »nočeh« (»noč« pomeni, da je bilo od 21. ure pa do 3. ure sonce tako nizko na obzorju, da so bil vrhovi v senci in so bile ledene razmere najugodnejše) sva splezala dva čudovita vrhova in jih poimenovala po Pavlu, Petrovem bratu in Tamari, preminulima v steni Malega Mangarta. Na oba vrhova sva splezala in sestopila po različnih smereh in sicer sva smer v JZ steni Pavlovega vrha (850 m, 60°, 55°, V) imenovala Vrtovinsko, sestop po SZ steni pa Vozila (550 m, 70°/55°). V Tamarinem vrhu sva zlezla dva ozebnika: prvega — Baško smer (700 m, 60°, 55°) točno na sam vrh in sestopila po drugem — Soška smer — iste višine in približno enake težavnosti. Kolikor so bile ob prvem vzponu slabe snežne razmere in sva prešla garaški raztežaj v skali in naju je pestil pravi arktični mraz (—25° C), se nama je najina druga gora oddolžila z idealnimi razmerami. V bazo sva se vrnila s smučmi, naslednjo noč pa že odšla v sosednjo dolino pod hrib, ki sva ga našla dan prej, ko sva se s smučmi potepala po Christianovem ledeniku. V čudovitem, prepričljivo najbolj divjem vrhu območja, sva splezala 1100 m visoko smer: 700 m ledene stene 50° in 400 m izpostavljenega granitnega stebra (VI, A₂), ki se je končal na prvem najnižjem vrhu najine triglave gore. Steber sva poimenovala po dr. Jugu, preostala vrhova pa sva imela namen krstiti po Staniču in Tumi, pa se je žal izteklo drugače. 18 nepretrganih ur resnično lepe, pa zelo zahtevne plezarije, težki nahrbtniki, četrta zaporedna noč brez spanja, popolnoma premočeni plezalniki, to je bilo za naju preveč. Da bi poskusila v dvojnih čevljih pa je bilo 150 m stene od sedla do glavnega vrha vse preveč zahtevnih. V petih 50-metrskih spustih sva prišla do ozebnika na nasprotni strani gore, in po njem sestopila v dolino (700—800 m, 50°). Seveda s trdnim namenom, da se vrneva in nalogo dokončava. Precej izčrpana sva se vrnila v bazo, kjer sva morala dva dni počivati.

Potem je moral Peter, ki je bil snemalec odprave, z Lucianom pod Pharoah, kjer naj bi snemal njegovo smučanje čez S steno, pa se je preveč otopilo, postalo prenevarno, in pod hribom sta obrnila. Zato pa sva midva še isti dan splezala čudovit steber v grebenu nad taborom. Vrh sva imenovala po Alešu Zorču, smer pa Trentarsko (350 m, VI+, VI—, V). Po mestoma prav grozljivo krušljivih prvih raztežajih sva prišla v eleganten, iz doline popolnoma nemogoč steber in smer dokončala v fantastični, čisto

Z leve na desno:
Pavlov vrh,
Tamarin vrh, iz baze

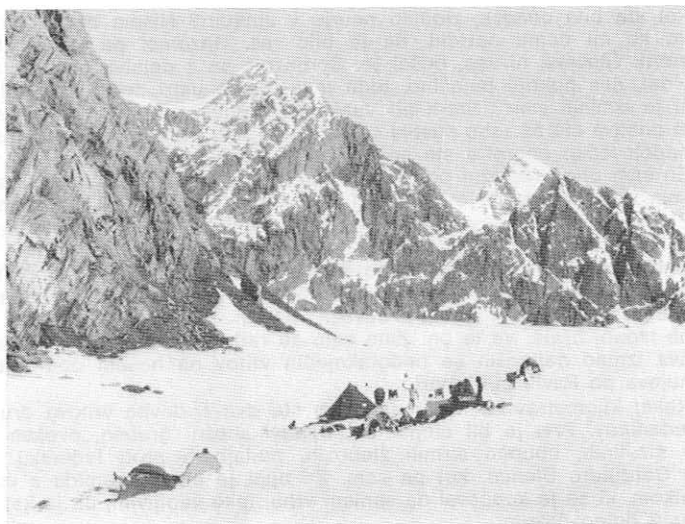

Foto J. Humar

coloradski plezariji. Naslednjo noč je Luciano le uspel presmučati S steno IT, tako da ga je Peter lahko posnel, pa so se že med smučanjem prožili plazovi. Preveč se je otoplilo, stene niso mirovale niti ponoči, tako da se je najina nedokončana gora vedno bolj oddaljevala. Čas sva izkoristila za plezanje z našima eskimskima prijateljskima. Ker se Italijanom ni zdelo ravno najbolj prav, da sva vse najboljše vzpone zlezla skupaj, sva plezala tudi z njimi. 29. 6. sem z Robertom Mazzillisom zlezal steber Zancan (VII) (VI, V, IV, 350 m) — zelo lepo smer, v celoti pa lažjo od Trentarske, Peter pa s Fabiom Delisijem steber Meskal (300 m, VII—, VI, A₀ ali VII+). Najtežji raztežaj je Peter vodil mestoma na A₀, Fabio, ki je ponavljal prosto, ga je ocenil s VII +, kar je za zdaj najvišja ocena na Grenlandu.

Naslednji dan, 30. 6., sva končno spet odšla pod najino goro. Pridružil se nama je tudi Gianni, vodja odprave, ki pa je pod hribom zaradi bližajočega se slabega vremena obrnil. Midva sva upala, da bo ostalo pri nevihti, zato sva vseeno vstopila v ozebnik, ki se je končeval tik pod vršnim grebenom. Razmere so bile idealne, počutila sva se odlično, v uri in pol nepretrganega vzpona sva imela pod sabo že dobrih 1000 m stene (50°, 55°). Okrog naju pa je vedno bolj snežilo in prvi plazovi so naju, mogoče 300 m pod vrhom, spravili k pameti. Vremenski preobrat je postajal resen, s seboj nisva imela niti bivač opreme in nadaljevanje bi na gori, ki ima na vse strani prek 1000 m visoke stene, kaj lahko pomenilo, da bi nama plazovi popolnoma odrezali umik. Sestopila sva po isti smeri.

Naslednje dni nas je vreme priklenilo v šotore. Tri dni je padalo, potem je začel divjati veter, zmanjkalo nam je hrane, na ledenikih pa so zacvetele množice novih razpok. 6. 7. nas je pobral helikopter, še enkrat zaokrožil nad najino nedokončano goro in vrnilo smo se v Angmassalik.

Med eskimskimi prijatelji smo preživeli še štiri nepozabne dni. Peter je medtem z Ane splezal še Italijansko smer v Holmes Fjeldu na nasprotni strani zaliva (650 m, IV, IV, II, 50) in 12. 7. smo se prek Copenhagena vrnilo v Italijo.

PAVLU IN TAMARI

21. in 22. 6. 1984

Na letalu, ko smo se vračali iz Colorada, sem izvedel. Pa nisem mogel verjeti, ni mi šlo skupaj. Podhladitev in izčrpanost, pa Pavel in Tamara? Nemogoče! Pavel, ki je z bratom lezel v Vršacu v razmerah, ko bi vsak drugi obrnil, ki je zdržal cele štiri dni nad 8200 m, tik pod vrhom Lotsea, morda najtežje velike stene v Himalaji, ki je preživel vso kalvarijo alpskega vzpona čez tri kilometre visok južni steber Aconcague? Pa Tamara, edina od štirih, ki je preživela tragedijo v Hudičevem žlebu, ena izmed naših najbolj zagnanih alpinistk, ki se je z vso resnostjo pripravljala na samostojno žensko odpravo v Pamir? Da bi tako sposobno in natrenirano navezo, ljudi take volje,

kot sta bila onadva, zlomilo neurje v Julijcih? Nisem mogel verjeti. Verjel sem šele, ko so mi doma potrdili, da je bilo res. Razumel pa nisem. Saj je tako pri vsaki smrti. Človeka ni več, odšel je. Sprjazniš se z dejstvi, navadiš se, da ga ne boš več videl, čas pokrije bolečino, toda tega, da je umrl, tega se nikoli ne da doumeti. Kdo si je izmislil smrt? Smrti ni! Vsaka najmanjša sled, ki ostane za človekom, živi dalje. In onadva sta za sabo pustila cesto, ne le sled. Nihče ne ve, kako se je zgodilo, s kakšno nadčloveško energijo sta se v viharju sploh zmogla prebiti do tam, kjer so ju našli. En sam ubog raztežaj pod polico na vrhu stene. Pavel ga je še splezal in morda bi se sam izvlekel. Pa se je raje vrnil. Mar more človek narediti še kaj več v življenju?

Srečanja v gorah, na taborih, zborih alpinistov. Samo bežno sem ju poznal. Tamaro kot živahno, zagnano, vedno nasmejeno deklico in Pavla ravno takega. S Petrom sta si bila dvojčka, na prvi pogled živo nasprotje, po duši pa popolnoma enaka. Vse najtežje in najpomembnejše, kar sta naredila v gorah, sta naredila skupaj. V dveh letih sta postala naša najboljša naveza, potem se je vrv pretrgala. Kaj je občutil Peter ob izgubi brata, ve le on. Zato sem se rad, zelo rad pridružil njegovemu predlogu, da dva izmed najlepših še nedotaknjenih vrhov na našem področju splezava in ju imenujeva po Pavlu in Tamari.

Nekaj kilometrov za našim taborom sta dva čudovita vrhova drug ob drugem rasla iz ledenikov. Prvi je bil eleganten, triglavi snežni greben, ovešen z opastmi in razrvan v številnih, obupno strmih žlebovih, padajočih proti ledeniku. Bolj bi sodil nekam v Cordillero Blanco, kot pa sem. Za njim je stala piramida z izrazitim ledenim ozebnikom, ki se je končeval na samem vrhu, tako vabljivim, da je kar klical po smeri. Nista naju dolgo čakala.

Vzpon na Pavlov vrh je bil trd. Snežilo je, ko sva začela, vrh je bil zavit v oblake in bilo je toplo, da je kar teklo od naju, ko sva se skozi gnil sneg prebijala v osrčje stene. Nekje na tretjini se je stena povzpela, sneg, zbit od plazov, je bil boljši in steklo nama je. Nenavezana, drug za drugim sva lezla navzgor, spodaj na ledeniku pa so se prijatelji, črni in majhni kakor mravlje, pomikali proti sedlu. Vedno bolj sama sva ostajala. »Morda bova prej na vrhu, kot pa oni na sedlu,« sva si še domišljala nekaj časa, pa sva zelo hitro postala ponižna. Ozebnik se je zaključeval z navpičnim, s snegom zametanim kaminom in morala sva se navezati. Dobesedno odkopati sem moral cel raztežaj. Gladke, poledenele granitne poči, klini, ki ne prijemljejo, viseči balkoni napihanega snega, pršič, mrzel in vsiljiv, ki najde prav vsako odprtino na obleki, zagozdeni kamni, na katerih se obesiš in upaš, da so dovolj trdno primrzneni, da bodo držali, trdi, neobčutljivi prsti in bolečina v napetih mišicah — prav nič mi ni bilo prihranjeno. Pa še varovališče sem si moral urediti na lednih orodjih v dvomljivem snegu; klina nisem mogel zabiti, pod grebenom, prek katerega je za nekaj metrov visela grozeča opast. Kot giljotina nad glavo! Šele ko se je Peter mimo nje prebil na greben, sem se oddahnil. Zjasnilo se je, prijatelj na ledeniku ni bilo več in mraz je pritisnil tako, da sem mislil, da mi bodo od šklepetanja z zobmi odpadle čeljusti. Kljub gibanju, kljub temu, da sva nase navlekla vse, kar sva imela, naju je še vedno zeblo. Po obupno strmem, ozkem snežnem grebenu, včasih do pasu v pršiču, ko nisi vedel ali bodo dereze na gladkih granitnih ploščah držale ali ne, sva se prebila na vrh. Preveč je bilo mraza za kakršnokoli veselje. Še za obvezne posnetke sva se morala prisiliti. Veter naju je nagnal naprej. Spustila sva se v steno na nasprotni strani: greben, trije raztežaji težkih, nevarnih in zaledenelih »jajc«, plezanje kombiniranega sveta, pokritega s plastjo pršiča, pod katero nikoli nisi vedel ali je led ali skala. V naklonini 70° in vse skupaj še v sestopu, to si lahko predstavlja le tisti, ki je že poskusil. Na srečo sva našla pravi prehod, edino možnost, ki se izogne previsom visečega ledu sredi stene. Po malo bolj znosnem ozebniku sva sestopila pod hrib. Šele v vzhodju sva si stisnila roke.

Veter je pometal po grebenih in zastave snega so vihrale v nebo. Spodaj, na ledeniku, po katerem sva sestopala v tabor, pa se je plazil po tleh in nosil valove pršiča čez planjave. Bala sva se, da je to predhodnica pitoraga, polarnega viharja, pa na srečo ni bila. Čez dan se je vse skupaj pomirilo in sonce je topleje zasijalo z neba.

Tamarin vrh je bila pravljica. Idealne razmere, trd, zbit sren, kot ustvarjen za ledno orodje, ozebnik, ki preteče vso steno in se konča na samem vrhu, vzpon, o kakršnem navadno le sanjaš. Kako rad bi delil ta občutek z drugimi, ko ti gre vse kot namazano, ko dereze prijemljejo, da bolje ne bi mogle, ko si pripravljen in močan, gotov sam vase in zaupaš prijatelju, ko se oba skupaj nad ledeno globino gibljeta prav tako zanesljivo kot na mestnem pločniku. Še bolj, kajti ta svet je bolj najin kot mesta. Nosi te po steni navzgor, kakor da bi plesal ob glasbi, ki lije z neba, kot da bi z deklico plesal v neskončni dvorani po taktu neskončno lepe melodije. V uri in pol je bilo 700 m stene pod nama, zlezla sva na najvišjo točko gore in se predala božajočim sončnim žarkom — ob treh zjutraj. Mirno je bilo, brez vetra in v puhovkah prijetno toplo. Spila sva kavin likerček in se spomnila še na enega izmed prijateljev. V Reziji ga je nama dal Roberto, naj ga na enem izmed novoosvojenih vrhov spijeva na njegovo zdravje. Potem sva posnela obvezno, skoraj obredno fotografijo z zastavico in se predala

uživanju. Na Pavlovem vrhu je bilo prehudo, da bi se sploh zavedla lepote okrog naju, tu pa sva si vzela čas, se vsedla na nahrbtnike in vpijala prostranstva. Ledeniki, planjave, bele puščave in vrhovi, neskončno število vrhov, verige grebenov rastoče druga za drugo, le proti severu in severozahodu jih je bilo vedno manj. Tam se začenja velika, bela praznina, čista, nedotaknjena, na videz brez vzpetine, ki bi zmotila njen mir; kakor slutnja se je stapljala z obzorjem. Kdor hoče doživeti, vpiji vase brezmejna prostranstva, mora na Grenland, nikjer drugje na svetu se tega ne da doživeti.

Sestopila sva po ozebniku, vzporednim s tistim, ki sva ga zlezla gor grede. Smuči so naju čakale in prek blesteče ravnine, umite v jutranjem soncu, so naju odpeljale proti bazi. Za nama pa sta se počasi oddaljevali zlatoobrobjeni silhueti dveh gora. Pavlov in Tamarin vrh. Tudi v tem spominu naj ostaneta večno skupaj.

PAVLOV VRH: 2700 m, vzpon 20. 6. 1984, Vrtovinska smer, 850 m, 50°, 60°, V, TD+, 4 ure (Yu team); sestop 21. 6. 1984 — smer Vozila, 550 m, 70°, 55°, TD+, 3 ure (Yu team).

TAMARIN VRH: 2700 m, vzpon 22. 6. 1984, Baška smer, 700 m, 55°—60°, TD-, 1,5 h (Yu team); sestop 22. 6. 1984 — Soška smer, 700 m, 55°—60°, TD-, 1,5 h (Yu team).

TRIGLAVSKA MUZEJSKA ZBIRKA V MOJSTRANI

Pogovor s planinskim aktivistom Avgustom Delavcem, domačinom iz Mojstrane, funkcionarjem PD Dovje-Mojstrana

Gustl, za uvod nam nakloni nekaj besed o svojem gledanju na TNP in o svoji osebni vlogi, ki si jo v tej zvezi odigral. V vsej dolgi zgodovini dovško-mojstranskega planinskega društva si njegov najaktivnejši član, zadnjih trideset let pravi vogelni kamen, sicer pa že več kot šestdeset let z dušo in srcem zavezan »raju pod Triglavom«. Društveno delovno področje sega z dolino Vrat in Aljaževim domom v samo osrčje TNP, na najponosnejši kraj domovine, kjer je »zemlja naša najvišje vzkipela«, kot je rekel Župančič. Kako tebe kot člana in funkcionarja društva, in čisto zasebno kot domačine, veseli ali prizadeva ustanovitev TNP in kakšne obveznosti to prinaša?

Ustanovitve parka sem pošteno vesel. Dodelana in domišljena so pravila glede poti, koč in šotorišč, omejuje se lov in uvaja strožji režim glede živalstva in rastlinstva nasploh. Po drugi strani se ne omejuje gospodarska dejavnost, tako da ne domačini ne planinska društva niso prizadeti. Sicer pa je koč in poti dovolj, le vestno jih je treba vzdrževati. TNP ne bo oviral toliko zaželenih novih cest v Vrata, ali vsaj, da bi položili asfalt na sedanjo. Asfalt celo umiri obrobno zemljišče ceste in prispeva k trdnosti tal. Toda v sedanjih razmerah so to le lepe sanje, »zbežale ste, ko se je dan zazoril«, bi rekel Prešeren. Cestno podjetje še za važnejše stvari nima denarja. Drugače TNP ne prinaša posebnih obveznosti, saj v glavnem le kodificira ureditve, h katerim že vseskozi težimo. Naše društvo je vendarle prispevalo svoj poseben kulturno-prosvetni delež s tem, da je na vasi odprlo muzej.

O sebi pa ne bom govoril. Planinstvo ni stvar, kjer bi človek sebe tiščal naprej. Vsi smo dolžni za skupno stvar narediti, kar je v naši moči, in kar ti zdaj pripovedujem, bi ti lahko povedal katerikoli naš odbornik. Skupaj se trudimo za skupno dobro.

Ustanovitev muzeja je bila torej spodbujena z ustanovitvijo TNP?

Ne. Zamisel o muzeju je starejša in se je razvijala več ali manj neodvisno od snovanja TNP. Zdaj ko sta oba tu, pa je očitno, da po svoji naravi spadata skupaj. Muzej stoji na samem vhodu v narodni park in je takorekoč »uvod« vanj. V posebnem oddelku je namreč TNP predstavljen z vsemi potrebnimi podrobnostmi in obiskovalec dobi tam vse podatke o njem.

Kako stara je potemtakem zamisel o muzeju?

Verjetno kakih dvajset let. Ni originalno mojstranska, kajti planinci Zgornjesavske doline, zlasti jeseniški, so (in smo) premišljevali o ustanovitvi skupnega muzeja na Jesenicah. Ko potem jeseniški planinci niso dobili pravega prostora, smo Mojstrančani pred petnajstimi leti prevzeli njihovo zbrano gradivo. Pred šestimi leti smo v okviru PD Dovje-Mojstrana ustanovili muzejski odbor, ki ima zdaj deset članov. Ta se je

Gustl Delavec z enim od eksponatov iz Triglavske muzejske zbirke

Foto Dokumentacija PV

ljeno pustijo ležati stvari v kakem domačem kotu. Tudi ne bi škodil kak dinar, če bi ga primaknili, vsa stvar kljub amaterskemu deležu vendarle nekaj stane.

Postaviti na noge muzej seveda ni mačji kašelj. Prinaša med drugim tudi stalno skrb zanj, tako da bo PD tudi po tej plati še moralo izpričati svojo vitalnost. Ali lahko na kratko opišeš, kdo vse je pomagal in še pomaga muzeju?

Uradno se razstava imenuje Triglavska muzejska zbirka, ustanovila pa jo je Občinska kulturna skupnost Jesenice in skrb zanjo prepustila muzejskemu odboru pri PD Dovje-Mojstrana. Pri muzeju sodeluje uprava TNP in ga finančno podpira, strokovno pa pomaga Gorenjski muzej v Kranju. Največja težava so bili prostori. Nazadnje smo jih našli v hiši nekdanje gostilne Pri Peričniku, po domače Pri Jozlnu, kjer je bilo svoj čas okrevališče, a je zdaj last hotela Triglav. PD in hotel sta prostore adaptirala s skupnimi močmi. Hiša stoji ob Triglavski cesti, kakih tristo metrov od avtobusne postaje in trgovine proti Vratom, torej ni čisto sredi vasi, zato pa zelo na roko triglavskim popotnikom, da si spotoma privoščijo kulturni zalogaj, še zlasti, če bodo dalj časa čakali na avtobus. Kakšno opozorilo bo pa potrebno tudi za osebne avtomobiliste, če bodo tako dobri, da bodo za četrte ure odmaknili noge s plina.

Tudi ni pošteno, da me hočeš ujeti na limanice samohvale. Že na začetku si to poskušal, čeprav veš, da je to sama pena. In ko takole mene jemlješ na piko, bo lahko kdo pri PD in muzejskem odboru upravičeno prizadet. V resnici en sam človek ne pomeni nič. Vendar moram na zadnje vprašanje vseeno resno odgovoriti. SLABO KAŽE. Ne le, da je v človekovi naravi, da se težko preda delu za skupno dobrobit, ampak se najdejo, ki človeka naravnost podcenjujejo. »A tista pr' paninceh?« pravijo in se zraven pomenjivo nasmihajo, češ, ali še ne veš, da le hierarhična stopnja v politični liniji nekaj pomeni — tako približno v smislu Cankarjevih županov, ki so zadevam na vasi dali toliko dihati, kolikor se je še skladalo z njihovim konceptom lastne oblasti. Namigovanje in odrivanje jemljeta ljudem veselje do dela.

Ko omenjaš to vrsto nad planinstvo vzvišenih ljudi (biti v Mojstrani vzvišen nad planinstvom je toliko kot biti svojemu kraju nezvest in zanihati njegovo najglobljo posebnost), me spominjaš, da smo v Mojstrani danes v čudnem precepu. Triglavska vas, svetovno znano izhodišče za Triglav (Triglav pa je sveta gora in simbol Slovencev), z Aljaževim imenom nezbriso vtkanim v svojo zgodovino, zaradi česar je tu pa tam velik pomp in hvala, a kulturno življenje komajda životari, zakulisno se plazi v srca ljudi neiskren prelom s tradicijo, dolžno in veselo gostoljubje z upi na turistično prihodnost smo pretirali skoraj v razprodajo domovine, videti je, da bomo domačini na vasi vsak čas v manjšini, novi rod tuje krvi utegne imeti do teh svetih tal samo še športni in komercialni in integracijsko-jugoslovanski odnos. Ali se na ta način (nekoliko v nasprotju s pavšalno javno hvalo) ne izničujeta Aljaževo domoljubje in kulturna dediščina in se te duhovne vrednote ne zapisujejo preziru in pozabi? Ali je bilo mišljeno, da muzej budi vest ljudi in ohranja slovenstvo na vasi, ki bi po svoji legi in poslanstvu morala biti najbolj slovenska?

Kakšna pa je vsebinska usmerjenost muzeja? Je to hkrati tudi etnografski muzej, ki kaže zraščeno domačina z zemljo in starožitnostjo, kot je to v Trentskem muzeju? In v kakšnem odnosu je Triglavska muzejska zbirka do nastajajočega osrednjega planinskega muzeja v Ljubljani?

Naša zbirka je osredotočena predvsem na planinsko zgodovino severnih pristopov na triglavsko pogorje. Delamo pa naprej, in če nam bo sreča mila, jo nekoč morda dopolnimo z etnografijo. Sicer pa se obojega docela ločiti tako ne da. Domačin je s svojim načinom, svojim orodjem, opremo in obleko, svojo miselnostjo (in včasih šegavostjo) sodeloval pri odkrivanju in odpiranju Alp. Le njegovega vsakdanjega življenja in pehanja muzej za zdaj ne prikazuje. Naša zbirka ni ne konkurenca ne negacija ljubljanskega muzeja. Mi bomo ostali verjetno na lokalni ravni, medtem ko morajo ljubljanci zagrabiti širše in globlje: tam naj bo vseslovenska planinska zgodovina videti kot del splošne slovenske zgodovine.

Poznam te kot enega svojih najboljših sonaveznikov, in čeravno je »si, sup, etc.« prav tako kot akutni ekspedicionizem, ostal za naju zaprta knjiga, sva dostikrat naletela na mesta, kjer se je jasno pokazalo, kdo »ne špara svoje kože«. Isto je bilo na reševanjih. Kot harmoničen človek, ki enako spretno razvozlava hribovske in dolinske zanke, si se s prav tako zagriženostjo kot v skalah vrgel v vse oblike društvenega dela, ki mu daješ celo prednost pred osebnimi užitki v gorah. Pri delu za društvo ne poznaš razlike med krampom in peresom, med težaško nošnjo, pisarniškim knjigovodstvom in javnim nastopom. Bo ta tvoj zgled rodil kaj posnemovalcev, boš vzgojil v lastnem gnezdu krdelo podobnih vsestranskih zagnancev?

Rekla sva, da o osebnih zadevah ne bova govorila in ni prav da zdaj mešaš téme. Ena glavnih vlog, ki naj jih odigra muzej, je prosvetiteljska. Tujci si ga bodo ogledovali kot zanimivost, toda za domačine je ogledalo njihovih korenin. Tudi šolski izleti naj bi zavili noter. Koliko nas bo tepla naša kratkovidnost ali kratkovidnost peščice odločujočih ljudi, ki so s pretiranimi gradnjami blokov in naselitvami tujcev Mojstrani docela spremenili značaj in jo naredili za primesten industrijski slum s čisto tujo miselnostjo, običaji in stremljenji, je danes še težko oceniti. Moj rod je doživel svoj vek in odhaja, sicer s kapljo grenkobe v srcu; novi rod, če bo še naš, pa bo težka srebal vročo juho, ki so mu jo zakuhali. Stari, ki se ne moremo presukati, postajamo tujci v domovini. Kdove, če ne bodo mladi zaradi ljubega obstanka prešli na druge pozicije, na pozicije tistih, ki ne cenijo ne naravnih ne zgodovinskih dobrin in bi prav tako, ali pa še lažje, živeli sredi betonske newyorške džungle. Če pomislim na politiko domačinov chamoniške doline, me ima, da bi vzkliknil: »Zakaj so drugi zmeraj pametnejši od nas! Zakaj se Slovenci tako dajemo v nič!«

Pustiva te nevesele misli in se vrniva k TNP. Na začetku si omenil njegov živalski svet. Vem, da veš nekaj o medvedih, in menda gre za podatke, po katerih bomo morali spremeniti privzgojeno vero, da je bil zadnji medved v Julijskih Alpah tisti, ki ga je še v prejšnjem stoletju ustrelil stari Špič, medved pa mu je v zahvalo v predsmrtnih krčih odtrgal spodnjo čeljust. V prav tako sivi davnini, sto let nazaj, se je drugi medved zaskočil na Pragu...

Res je, medvedja zgodovina se ponavlja, v resnici je sedanost in pomemben kos živalskega poglavja TNP, pa tudi našega muzeja.

V Trenti je bil medved ustreljen leta 1871, to je Špičkov medved. Gregor Rabič, lovec iz Mojstrane, po domače Grogar, je ustrelil zadnjega medveda v Vratih leta 1880. Morda je bil to tisti, ki je imel težave na Pragu. Blejski lovec Gale je leta 1895 ustrelil medveda v Kotu pod mostičem. Res pa je, da so bili medvedje v naših krajih zmeraj le prehodni gostje in nas niso prav v živo zadevali. O njih smo večinoma le slišali ali brali in tista daljna zgodovina je zvenela že kot bajke in povesti. Lahko si misliš, da me je malo srh oblil, ko sem aprila 1965 v snegu med Poldovim in Turkovim rovtom v Vratih našel medvedje sledi. Kot čuvaj Aljaževega doma sem bil na rednem zimskem obhodu in, kršenmatiček, čisto sam, seveda, brez vsake obrambe, če ne štejemo smučarskih palic, ki bi toliko zalegle kot slamnata bilka. Na kopnini se je potem sled izgubila, o medvedu osebno pa na srečo tudi ni bilo ne duha ne sluha.

— Druga, otipljivejša in prijaznejša zgodba: 16. julija 1977 smo šli mojstranški reševalci, šest nas je bilo, v Kot po inž. Vinka Pavlenča, ki je čakal vrh Gub pri Debelem Kamnu. Ko smo se bližali studencu na gozdni meji, smo zagledali na dnu doline, prav v Koncu, manjšega medveda, ki jo je mahal po lovski stezi navzgor proti Gubam. Čez čas se je obrnil in po grmovju odlomastil nazaj dol v Konec, nato pa izginil proti Lengarjevem rovtu.

— Pa še tretja, najkrepkejša: lovec gojitvenega lovišča Triglav, Tone Kuhar iz Mojstrane, je 21. 4. 1975 ustrelil v Radovni orjaškega medveda, ki je hodil razkopavat panje v Gogalov čebelnjak in je tudi sicer postal nadloga za sosesko, in so ga določili za odstrel. To je doslej največji uplenjeni medved na Gorenjskem, tehtal je 225 kg in bil visok 2 m. Sedaj stoji nagačen v Tonetovi lovski sobi doma, bil pa je tudi že na razstavah.

— Enega so v tistih letih ustrelili tudi v Bohinju, ker je preveč mesaril po ovcah, včasih pa se kateri pokaže na Pokljuki.

Planinci zaradi medvedov ne bomo trpeli ne strahu ne škode. Mislim pa, da je prav, da se o njih zapiše kakšna beseda, ker v očeh stvarnih opisovalcev TNP najbrž ne bodo našli veliko milosti. So pač strastni popotniki in jih k nam zanese le mimogrede. Seveda pa takrat dobimo zanje toliko večje oči. Kot največje slovenske zveri so pač »tehtne osebnosti«, drugače kot lisice in kune in druga običajna divjad.

Hvala, Gusti, za tovariški, planinsko in domovinsko občuteni pogovor. Ostani zdrav, vesel in po srcu mlad, da boš svoje urice kronal še s prenekaterim korajžnim vzponom v društvu in stenah!

Pogovarjal se je (in za zapis odgovarja) Stanko Klinar

UTRINKI S KORITNIŠKIH GORA

EDO KOZOROG

Bavh — ime, ki ti vliva spoštovanje. Tako se imenuje gora na koncu Koritnice, ki je del Loške stene, a je odmaknjena vsem pogledom in prav zato verjetno še ni preplezana. Visoka je več kot 600 m, razbita in vzbuja strah. Ob pogledu nanjo si prepričan, da ji je ime dala beseda »bau-bau«. Mamice so v Koritnici gotovo strašile poredne otroke: »Če ne boš priden, te peljem na Bavh!«

Tudi dostop do stene bi lahko takole označil: »Samo za divje koze in alpiniste«. V krnici pod razbitimi previsi sva z Igorjem stala že lani. Počutila sva se tako neubogljena, da še vstopila nisva. Pri sestopu sva se tolažila, da sva verjetno sploh prva v tem svetu. Tako bo leta 2000, ki bodo preplezali steno, Savenc IV. pisal: »Pod steno sta bila nekoč že dva klasična alpinista, vendar seveda s klasičnimi pripomočki kot so vponke in klini (opomba: to so bili nekoč pripomočki za napredovanje) nista mogla računati na uspeh.«

Trdno odločena, da prehitevava čas, spet stojiva v krnici pod steno. Tokrat imava načrt: Po strmih travah levo bova obšla previse v spodnjem delu in se dokopala do rampe, zajede, ki edina daje upanje za prehod čez steno.

To nama je tudi uspelo. Gozdarske izkušnje za plezanje med macesni, rušjem in jerebikami, so nama kar prav prišle. Rampa, ko sva jo gledala od spodaj, je ponujala kar lep in naraven prehod čez ostali del stene. Le sredina stene je za plezanje težja, ker je treba prek dveh votlin. V previsih nad prvo votlino mi je iz žepa padla kapa — še zadnji spomin na dekle, ki mi jo je spletlo. Če jo bom želel nazaj, bo pot do police, na kateri je obstala, prav težka ...

Tik pred mrakom so večje težave za nama, tako da v trdi temi že sediva na travi na vrhu Loške stene. Čeprav je to ena najdaljših sten pri nas, je verjetno prav zaradi svojega divjega videza in odmakljenosti tako malo obiskana. Prav zaradi tega pa predstavlja vzpon čez to steno svojevrsten čar.

Nekaj časa se prepustiva sanjarjenju nad sencami koritniških samotarjev, hladen piš iz doline pa naju opomni, da se bo treba pripraviti na bivak. Najprej bova kakšno uro pripravljala s kamni prostor za bivak, potem se bova nekaj časa pogovarjala, pozneje tudi nakladala, proti jutru pa bova pojedla še preostale dobrote iz nahrbtnika. Bivak sva pripravila v petih minutah, še hitreje pojedla sladkarije, besede pa kmalu pospremi še sklepetanje zob ...

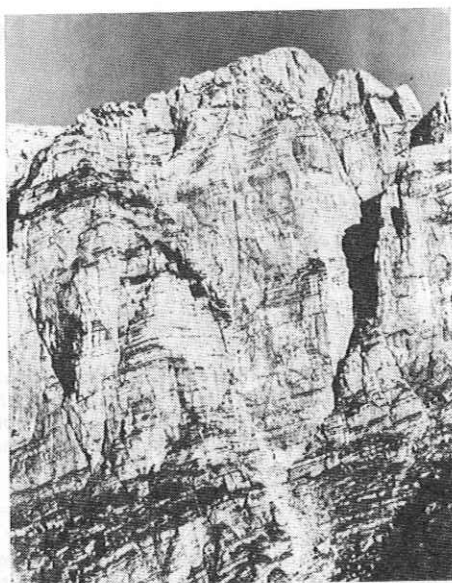
Ko zjutraj prvi žarki odpodijo meglo iz Koritnice, sediva na topli otavi pred skednjem. Petru sva sicer obljubila, da prideva na tabor pod Mangart, vabi pa tudi Jereb'ca v svojem jutranjem soncu, vendar vse kaže, da se bova preostali dan predala lenarjenju in potepanju po dolini ...

Včasih se sprašujem, ali so v gorah počitki zaradi naporov, ali napori zaradi počitkov ...

Samotna in divja osrednja stena Bavha

Foto E. Kozorog

Osrednji del južne stene Jerebice

Foto E. Kozorog

Svetloba se zliva čez steno Rombona in sonce obljublja, da bo zdaj zdaj pokukalo izza vrha in prepodilo novembrski mraz, ki ponoči že dodobra napolni trentarske doline. Z Vidom hitiva po grapah, ki drže k vznožju južne stene Jerebice; pozna sva, dnevi pa so že kratki. Mislim na stečine, po katerih hodiva, na viharnike, ob katerih se vzpenjava in slutim divje grape pod nama. Vse mi je že znano, čeprav sem bil le dvakrat pod J. steno.

Prvič sva bila z Vidom, pa še Jernej in Bojan sta bila zraven. Ravno, ko smo se ovekovečili s kramo ob vstopu v Sivi ideal, se je vllilo kot za stavo. Deževalo je vse do karavle v Možnici. Za obisk pa me je Jerebica vseeno poplašala z lepim gamsovimi rogovjem; našel sem ga, ko sem sestopal.

Drugič sva si steno ogledala iz doline s Petrom. Vabila sta naju dva stebra, oba še nepreplezana. Zvečer, ob obilni večerji v Bavšici, sva se odločila za levega. Pa se je naslednji dan izkazalo, da je preveč krušljiv za roke, ki so še pred nekaj dnevi božale pakleniški apnenec. Spet sva z dolgimi nosovi sestopala po isti poti. Peter je tu prvičkrat sestopal, v steni pa ima že kar kopico lepih smeri...

Tokrat sva zopet pod steno z Vidom, otovorjena s težkimi nahrbtniki, kajti konec novembra so že dnevi kratki, noči pa hladne. Poskusila bova levo od Sivega ideala, kjer še ni tipala človeška roka, iz doline pa je slutiti lepe prehode. Vendar morava prve raztežaje kar po Sivem idealu. Pozna se, da že nekaj časa nisva telovadila v vertikalah in se nama je na nekaj mestih ustavilo. Vid je čudovito miren v svojem zavidljivem optimizmu. Po treh raztežajih zavijeva levo po čudoviti rampi, ki obeta lažje plezanje. Hitro se menjava v raztežajih, vse do pregrade. Nadnjo se spravim z železjem. Stena me je pri tem izsiljevanju prehoda kaznovala — pri zabijanju klina se je kazalec znašel pod kladivom...

Tudi sonce, ki naju je ves dan prijetno grela, naju zapušča. Ostajava sama nad prepadí, zadnjih sto metrov pa se obetajo prave zimske razmere.

Ob desetih v soju svetilke pritipava na vrh stene. Pozdravlja naju polna luna, ki meče medlo svetlobo na Mangart in Jalovec, le divji Bavh in Votli vrh sta pogreznjena v skrivnostno temo. Težko bi našel lepše in bolj divje kraje... Morda bova čez kako uro razgrnila »celzake« in se zavila v tople spalne vreče, ali pa bova šla proti Snežnim vrhovom in tam poiskala dolg, a varen sestop proti temačni dolini...

Smer Stečino v S steni Bavha sta v 11 urah preplezala Igor Skamperle in Edo Kozorog (V—VI, A₁, 450 m), dne 31. avgusta 1984, Lubadarsko v J steni Jerebice pa Vid Preložnik in Edo Kozorog (IV—V, A₁, 400 m, 8 ur), dne 30. novembra 1984.

SLAPOVI V DOLINI LOŠKE KORITNICE¹

MIHA ŽUŽEK

Koritnica

O slapovih v dolini Koritnice ne govorim kot o slapovih Koritnice, ker jih ne poznam, razen morda tistega, umetnega, ki se preliva čez betonsko pregrado v Sp. Logu. Omenim pa naj, da se je vredno potruditi do spodnje elektrarne, dober kilometer za trdnjavo Kluže, kjer se odcepi cesta na levo proti elektrarni in tam obiskati slikovita korita.

Možnica

Približno z istega odcepa je mogoče videti visoko, tipično visečo brv. Po njej se pregugamo čez Koritnico in gremo do kmetije pod Rombonom. Od tam se držimo desno in kmalu najdemo široko pot, ki nas bo pripeljala do globoko vrezanih korit Možnice, podobnim slovitem Soškim koritom pod vasjo Soča. Prečimo jih po mostu in si lahko ogledamo večji slap, ki je vrisan tudi na karti, in več manjših skokov, po katerih se Možnica divje peni proti mirnejši Koritnici.

Mimogrede naj bo omenjeno, da si je vredno ogledati tudi izvir Možnice. S ceste v Možnico, pod bivšo karavlo, nas tja usmeri (žal bolj slabo vidna) puščica in v nekaj minutah nas steza — tudi če se hitro zgubi, nič zato — ob močnem bučanju, pripelje do izvirov. Izpod velikanskih balvanov kipi kristalna in ledeno mrzla voda v močnih vrelcih, ki se že po nekaj skokih zlivajo v močan in divji tok. Takšno je rojstvo kratke, a divje rečice. Izvir je povsem prvobiten: razmetane skale, podrti debela, visoko ščavje — doživetje za planinca.

Pod Jerebico

To področje je težko določiti; na zemljevidih ni jasnih označb, domača imena se pa, ko je opešalo planšarstvo, hitro pozabljajo.

Na zemljevidu Zah. Julijcev najdemo pod Jerebico napis: V globokem. Ko se približamo Logu pod Mangartom od Kluž, najprej na ovinku ugledamo napis ob cesti z imenom tega kraja; prav tam je na levi široka grapa, obidem jo po desni.²

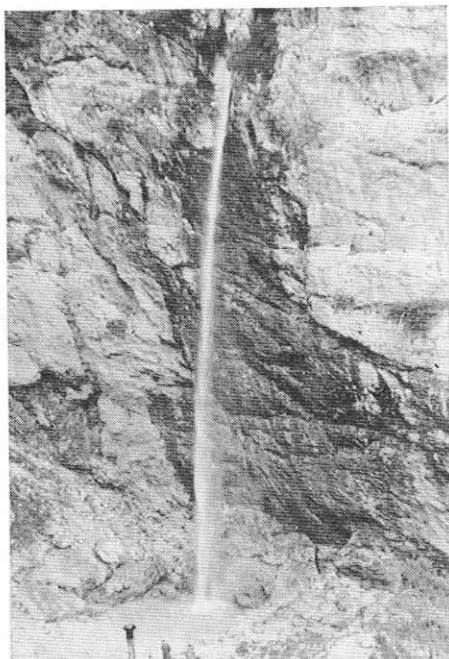
Obidem torej grapo po svoji desni, pridemo do mostiča in gremo na levo. Kmalu najdemo stezo, ki se cepi na desno in se po njej povzpne pod planino, kjer se navadno pasejo ovce; gremo pod stajami navzgor, dokler se steza ne poravna in drži naravnost v deber, kjer se potem izgubi. Mi pa se po divje razmetanih skalah hitro dvigamo ob potoku vse do »razpotja«. Dolina se nadaljuje proti Predolini (1396) in čez vse glave proti Predelu, naš krak pa zavije na levo pod stene in v nekaj minutah smo na cilju. Iz doline smo hodili eno uro. Našli smo se v divjem, mračnem kotlu. Od treh strani ga obdajajo strme in tudi previsne stene, čeznje prši slap, visok okrog 20 metrov, kolikor ga je mogoče videti od spodaj, a se najbrž nadaljuje. Prizor je slikovit.

Je pa do sem še drug pristop. Od omenjenega mostiča gremo ob potoku po velikanskih, lepo zaobljenih balvanih, ki bi jim težko našli podobne: nekateri tehtajo po več deset in celo več sto ton — a so zaobljeni kot kamenčki v reki. Čez 20 minut nam zapre pot strma tesen, skozi katero si je voda izsilila ozko korito. Vrnemo se nekaj deset metrov nazaj ter ob studencu zavijemo navzgor — do kotanje, kjer je zajetje za vodovod. Od tam po stezi najprej levo, nato po manj vidni stezi navzgor — do že opisane poti pod planino.

Levo od Spodnjega Loga so izredno razgledni travniki, od tam vidimo Mangart, Jalovec, Kotovo špico, Loške stene z vsemi vrhovi, Jerebico, Rombon — vse je razporejeno krog nas. Steza drži v zatrep, kjer je bazenček, ki so si ga uredili domačini za kar prijetno kopanje: dopoldne se sonce upre v stene, odkoder pada voda v potok in ga kar ogreje. A že s travnika vidimo v steni droben slap, ki nam hkrati kaže pot do zanimivega »lastovičjega kopališča«. Tja drži precej skrita in malce izpostavljena steza. Naenkrat ugledamo sredi stene »kopalno kad«, dolgo okrog 7 m, široko okrog dva m in toliko tudi globoko (če ni v njej preveč peska). V njej se v soncu blešči

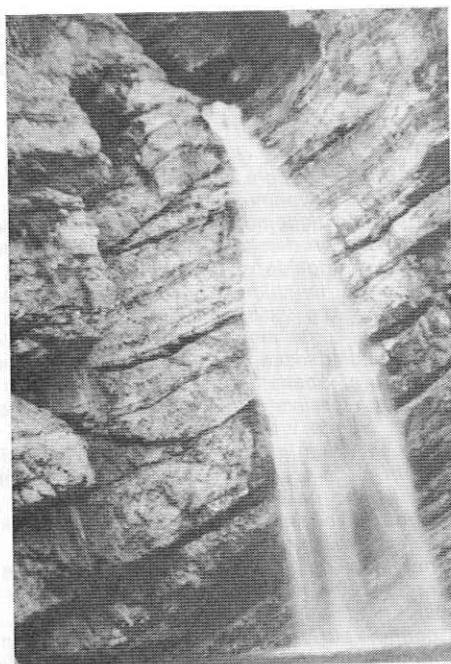
¹ Pred kratkim smo dobili odlično knjigo A. Ramovša o slovenskih slapovih. Seveda avtor v njej ni mogel omeniti vseh naših slapov, kot to tudi sam ugotavlja. S tem sestavkom bi rad dodal nekaj podatkov o slapovih v dolini Loške Koritnice. Tudi to so pravi biseri naše domovine, skriti in pozabljeni, prav zato pa tem bolj dragoceni. Želim opisati, ne kot znanstvenik, pač pa tako, kot jih doživljam kot planinec.

² V tem zapisu je treba »levo«, »desno« razumeti tako, da smo obrnjeni k slapu in se mu približujemo, se pravi — gremo proti toku!

Slap »Parabola«, Log pod Mangartom

Foto M. Žužek

Slap »Predilnica«, Log pod Mangartom

Foto M. Žužek

zlato zelenkasta čista voda in je bolj topla kot tista v bazenčku. Napaja jo večmetrski slap, ki pada naravnost v kad. Odtok pa je »urejen« čez manj kot meter debelo steno, pod katero je celo previs: čezenj pada slap iz »kadi« okrog 15 m globoko in se spodaj razliva v več manjših jezerc.

Pripis, ki ga najdemo v planinskih vodičih: Ni za vrto glave! bi bil ob tem »kopališču za lastovke« kar odveč. »Lastovke« pa v njem poskušajo celo — plavati in pa skakati na glavo. A še lepše je ležati vznak na vodi in si ogledovati Loške stene in Jalovec onstran doline.

Tudi slapovi nad karavlo med Sp. in Zg. Logom so zanimivi. Ob suši bolj pršijo, ob deževju se zapenijo in se čez mogočne skoke z vseh strani stekajo proti karavli. Pozimi jih včasih obiskujejo plezalci, ko se preskušajo na slapovih.

Predilnica

Pot do slapa Predilnica je od vseh najbolj zanimiva; je že kar dogodivščina. To je tudi edini slap, za katerega sem slišal pri domačinih udomačeno ime: Slap Predilnica.

Cesta v Zg. Logu gre čez most čez Predilnico in se usmeri desno v klanec, mi pa se obrnemo v levo ter med hišami hitro najdemo lepo stezo, ki nas brez vzpona pripelje do nekdanje elektrarne (?) v Predilnici. Dolina se vedno bolj oži, ob nekdanjem jezu (bil bi verjetno še uporaben za manjšo elektrarno) se povsem utesni. Začne se napeto skakanje s skale na prod, s proda na obeljeno deblo (ki je rado spolzko) in spet skalo... Po desetih minutah je zabave konec, treba je preiti na (našo) desno stran. Tu nam ne uide kakšnih 50 m lažje plezarije tik nad tolmuni. Če kdo spodrsne, se bo pač okopal malo prej, kot bi se nameraval. Tesen se malo razpre, skačemo po velikih balvanih, tu in tam prečimo kakšen orjaški podor z leve ali desne, naenkrat pa smo v širokem amfiteatru, obdanem s strmimi stenami, strminami in tlakovanem z belim prodom. Z leve zapira pogled mračna in previsna stena; vanjo je vrezano temačno korito, iz katerega pridišva Predilnica s takšnim zaletom, da jo nese poševno čez vse slikovite sklade v jezerce, veliko kakšnih 20 metrov, in je v njem mogoče celo plavati — kdor ima seveda za to dovolj poguma.

Nad njimi se maejo glave najrazličnejšega cvetja, vse visoko nad modrikasto dolino; nad to razigranostjo so težke, sive stene, ki jih redno krona vsaj kakšen kopast oblak pod njihovim vrhom. Idila, da je kaj.

Ko smo že tu, stopimo še nekaj deset korakov naprej, kjer ta voda izvira: v plitvih kotanjah, obloženih z mahom, vse iz belega peska, vre na dan — kot dar snežišč, ki ovijajo stenam noge. Izviri so kot v pravljicah.

POLETJE 84

PAVLE KOZJEK

1. DRU

Juljski dan je kar prevroč za Chamonix. Cene in jaz jo počasi mahava proti postaji, kjer se ustavlja avtobus za Longan. Veliki plezalski načrti so se nama podrli takoj po prihodu, saj v stenah skoraj ni bilo ledu, težke skalne smeri pa so za Ceneta bolj muka kot kaj drugega — omrzline iz Himalaje so pustile prehude posledice. Splezala sva že nekaj lepih smeri v skupini Mt. Blanca, nazadnje pa sva se dogovorila, da greva skupaj še pod Dru, čeprav bom plezal sam.

Nenadoma zaškripljejo zavore in velikanski mercedes se ustavi poleg naju. Odprtih ust strmiva v sivolasi tatici, ki naju vabita v avto. Kaj takega, saj nisva niti »štópala«. Preden se dobro zaveva, naju dostavita tik pod stopnice žičnice na Grands Montets in sama ne veva, kako bi se jima čim lepše zahvalila.

Večer pod steno je čudovit. Sonce pošilja zadnje žarke v grebene Charmoza in Grepóna, Dru pa se je skril za sivo megleno zaveso. Ko se ta dvigne, takrat le še koničast vrh žari v zamolkli rdeči svetlobi.

Jutro. Prvi metri v steni; ledeno mrzle skale in občutek slabosti v želodcu. Dve navezi sta že pred menoj; Ameriška direktna je v teh dneh precej obiskana. Začetek ni preveč težaven, Francoze in Belgijce kmalu pustim za seboj in že se razgledujem po veliki polici, kjer se je treba pretihotapiti čez nekaj metrov strmega, zaledenelega snega — za gladke plezalnike hudo zoprno mesto in kar srečen sem, ko spet otipam hrapavo skalo. Pod znamenito oporno počjo razvežem vrv. Precej klinov je v tem raztežaju, sem ter tja katerega uporabim za plezanje; kljub naporu se mi zdi lepo in varno. Vrh počji me pričaka prijazna polička, kjer se ustavim le toliko, da potegnem vrvi za seboj. Tanka poč, ki seka gladke črne plošče, mi kaže pot navzgor.

Trideset metrov nad poličko pa nenadoma ne vem več, kako naprej. Nič posebnega ni videti to mesto, toda prevzame me moreč občutek, da mi bodo prsti zdrsnili iz gladke počji. Zavedam se, da za mano ni soplezalca, ki bi me varoval in kot v opozorilo že začutim rahlo drgetanje nog, ki se v širokem razkoraku skušajo prilepiti na gladko ploščo. Prsti pa vsemu naporu navkljub vedno znova lezejo z nemogočih okroglih oprimkov. Mrzlično iščem zatiče. Prekleta, vse je zvozlano med sabo. Menda ne bom zdajle odjadral 400 metrov v globino! Že plezam nazaj, čeprav je težko in končno imam pod nogami dober stop. Lepa reč, zaletel sem se kot teliček! Lahko bi računal na to, da so nekateri klini izbiti iz počji. Znova splezam navzgor in s pomočjo zatiča mi uspe, a v meni se je že zasedral občutek, da sem bil tokrat hazarder, lovec na srečo, ki je, namesto v igralnico, zašel v steno.

Zadnji raztežaji so bili lažji, pravzaprav lepi, a želel sem si le, da bi bili čim krajši. Po mnogih spustih z vrvjo sem bil popoldne spet pod steno, prav tam, kjer sem pred šestimi urami začel plezati. Cene me je pričakal s širokim nasmehom in vročim čajem. Lepo je, če te prijatelj čaka pod steno.

Nato sva počasi odrinila v dolino.

2. CROZZON DI BRENTA

S Tino sediva na mrzlih kamnitih klopeh železniške postaje v Milanu. Šele čez nekaj ur imava prvi vlak proti Veroni, kjer bova prestopila za Trento. V pisani družini potepuhov in popotnikov ni težko najti sogovornika in najina najbližja soseda, Nizozemec in Italijan, debelo pogledata, ko jima poveva, da sva iz Jugoslavije. Čisto drugačna sva, kot pa sta si predstavljala Jugoslovane, pravita...

Naslednji večer že sediva skupaj s Tinetom, Alešem in Markom ob ognju in prijazni zelenici med vrhovi Brentskih Dolomitov. Gore, ki jih imam najraje. Prav nasproti našega tabora se dviga mogočna stena tritisočaka Crozzona. Smer vodnikov in Francoski stember spadata med bisere dolomitskega plezanja. Meni pa tokrat ni dal miru levi od dveh

črnih pasov, ki se vlečeta vzdolž stene. Po desnem je že desetletja nazaj potegnili svojo Vodniško smer Bruno Detassis, za levega pa je Tine menil, da še ni preplezan. Da je imel prav, smo ugotovili zvečer v koči, ko smo v knjigi vzponov prebrali mneneje italijanske naveze, ki je poskusila: *Impossibile, ni nobene možnosti!*

Zjutraj sva z Alešem stresla skupaj opremo, pobrala vse specialčke, nekaj zatičev ter jeseničanov in sva šla. Prvih dvesto metrov je bilo hitro za nama, tudi nekaj klinov sva našla, nad široko polico pa se je začel črni pas. Po dveh lepih raztežajih naju je pričakala ozka, kot izklesana polička, nad njo pa rahlo izbočena črna plošča. Nekaj metrov nad nama je v zadnjem klinu visela zanka za spust — tu se je torej končalo plezanje najinih predhodnikov.

Z zadnjega klina stegujem vrat desno okrog debelega trebuha in ne zaman — jeseniški klin kmalu do ušesa zleze v tanko poč, ki se je doslej uspešno skrivala pred klini. Naprej pa gre prosto, celo tam, kjer je na prvi pogled videti brezupno. Trije težki, a lepi raztežaji naju pripeljejo čez previsni del črnega pasu in celo luska, ki se Alešu spelje izpod nog, ne pokvari najine dobre volje. Pred nama je še črni stebur, prav grozljivo gladek je videti sprva in tudi nekaterih poč ni opaziva. A skrb je bila odveč. V tem steburu sem splezal nekaj svojih najlepših prvenstvenih raztežajev. Oprimki vseh velikosti in oblik: ušesa in peščene ure, skodelice in ročaji vrčkov za pivo, pa pravi razi v steno, v katere si lahko potisnil roko do komolca — česa vsega so zmožne dolomitske stene, da bi pridobile plezalca na svojo stran. In ko postaneš njihov suženj, se vedno znova vračaš tja.

Epilog te smeri, imenovala sva jo *Via Slovenia*, se je začel v koči Brentei. Oskrbnik Bruno Detassis, živa legenda dolomitskega plezanja, je iz svojih kleti prinesel na dan dve buteljki vina z etiketo »Rifugio Brentei« in skupaj smo nazdravili. Morda ga je malce grizlo, da problem v Crozzonu niso splezali njegovi nasledniki, a tega ni pokazal. S Tinetom sta se spustila v živahen pogovor o plezanju nekoč in danes in Bruno se je pohvalil, da si kljub sedemdesetim letom še upa v četrto stopnjo. Komplimenti so se kar vrstili iz obeh strani. Tina še dolgo ne bo pozabila, da ji je rekel »bella figlia«. Nato smo odprli še eno steklenico in tisti večer je bila naša pot v tabor daljša in bolj zanimiva kot navadno.

3. EL CAPITAN

O *El Capitanu* je težko pisati. Besede, ki skušajo prenesti doživetje na papir, ostanejo nekje na pol poti in vedno znova lahko ugotavljaš, da niso povedale tistega, kar bi rad. Navadno se že pod steno veselim trenutka, ko bom splezal zadnje metre in stopil na vrh. Ko pa sva s Slavcem vstopila v smer *Shield*, je bil vrh *El Capitana* še zelo, zelo daleč. Niti mislil nisem nanj, predolga pot je bila še pred nama. Tudi prvi večer, ko sva se stiskala na ozki polički nad Mamutskimi terasami (mamutske so le po imenu), sva se zavedala, da še nisva nikjer. Potem pa med zaporedji klinov in zatičev počasi pozabljaš, da obstaja razen tebe in stene še kaj drugega. Kline zabijaš in izbijaš, pa spet zabijaš, orjaške sekvoje v dolini pod steno pa počasi postajajo majhne novoletne jelke. Zadnji raztežaj drugega dneva sva splezala čez veliko streho, nad katero sva si v mrežah naredila netopirsko gnezdo sedemsto metrov nad dolino.

Z mrakom se je nad Yosemite spustila tišina, celo veter se je umiril. Nebo nad kalifornijskimi hribi na zahodu je še vedno rdeče, medtem ko skozi temo v dolini tipajo le posamezne lučke avtomobiskih žarometov. Stena je nema in temna, nič ne zmoti njenega miru. Toda — kaj se ni tam na levi prižgala lučka? Ne, dve sta. Tole bo v *Salatheju*, sklepava. Nekje globoko pod nama zaropota pločevinka, odbije se od stene in končno utihne. To da Slavcu idejo: s prazno konzervo nekajkrat udari ob steno. Poslušava — tišina. Nato pa stena oživi. Najprej se oglasi Nos nekje na levi, pa *Salathe*, ki je najbolj obiskana smer. Tudi Angleža, ki sta pred nama v *Shieldu*, se oglasila, slišiva pa tudi oddaljene zvoke iz smeri *Dihedral Wall* nekje daleč na levi. Lučke mežikajo na Mamutskih terasah in nad *Half Dollarjem*, oddaljeno ropotanje in tuljenje pa se združuje v svojevrsten nočni koncert. Kako blizu smo si vsi ta trenutek, čeprav so naši domovi oddaljeni na desetisoče kilometrov. Dolge dneve se bomo potili v počeh in previsih, trpelji žejo in lakoto in se bali lastne teže, viseč na drobnih rurpih in *copperheadih*. Morda bomo potem s spoštovanjem pili vodo iz hladnega studenca in znali uživati v preprosti hoji po senčnati gozdni poti.

Ko zadnji zvoki nočne godbe zamrejo, steno spet objame skrivnostni mir; kot da je bilo od nekdaj tako. Midva pa se zibljeva v mrežah kot dva velika netopirja in skušava zaspati. Jutri bo najtežji dan.

Opisi so iz naslednjih smeri:

1. DRU, Ameriška direktna, ocena VI A₂
2. CROZZON DI BRENTA, Via Slovenia, ocena VI A₁
3. EL CAPITAN, The Shield, ocena VIII/VI A₄/A₃

Otvoritev Tillerjeve koče v Logarski dolini, 28. 6. 1925. Desno je Piskernikovo zavetišče iz l. 1889, v ozadju slap Palenk. Obe zgradbi, kot tudi večino Logarske doline in Solčave, so Nemci požgali 22. 10. 1944

društvene novice

JOŽETU BOŠTICU V SPOMIN

Jožeta se spominjamo kot navdušenega planinca in gornika, kot soustanovitelja in prvega predsednika planinskega društva Rašica in skrbnega vodnika in mentorja mladih rašiških planincev.

Jože je predsedniške naloge opravljal prvih dvanajst let, morda kakšno leto več ali manj. Ob desetletnici društva, leta 1968, je bil kot predsednik odlikovan s srebrnim častnim znakom PZS. Njegov delež je vgrajen tudi v prvo planin-

ske zavetišče na vrhu heroja Staneta Kosca na Rašici. Mladim je bil oče in

vodnik; organiziral je veliko mladinskih izletov, z mladino je bil na Triglavu, na Škrlatici, na smučanju v Avstriji, Dobrči, na Koroškem, na Matajurju... V prvih letih mladinskega odseka je sodeloval pri organiziranju sekcij pionirjev-planincev na šolah Staneta Rozmana, Alojza Kebeta, Valentina Vodnika in Staneta Kosca.

V sedemdesetih letih pa so se naša pota razšla, seveda le v planinskem delu in organiziranosti. Iz planinske sekcije v Vikrčah, ki je delovala v okviru rašiškega mladinskega odseka, je zraslo novo PD Šmarna gora. Takšno obliko organiziranosti je Jože spodbujal na vsakem koraku, bil je ponosen na to, da se je iz rašiških vrst rodilo novo društvo. Razumel je množičnost v planinski organizaciji in se zavedal, da le vedno večje število društev v okviru naše zveze, pomeni tudi večjo, boljšo in širšo planinsko aktivnost. Učil je, da ni pomembna pripadnost temu ali onemu društvu, temveč naši skupni organizaciji, veliki družini slovenskih planincev. Kako vse drugačen je bil od tistih, ki samo štejejo v stotnjah in tisočih članstvo svojega društva, da se lahko kot odborniki postavljajo in zadostijo svojim osebnim interesom.

No, takrat torej, v sedemdesetih letih, smo se razšli. Nekateri so ostali kot jedro v mladinskem odseku, drugi smo odšli v novo društvo, njega pa je pot peljala v Švico. Naši stiki niso bili več tako pogosti, vendar pa smo se spominjali drug drugega.

Dragi Jože, vse prekmalu si nas zapustil. Ali veš, da še nisi izpolnil obljube, da prideš pod Storžič? Pa dvajsetletnica mladinskega odseka, ki je pred nami? Kje hodiš Jože, da te ni več med nas? Da, da, tam med svojimi gorami, med pojočimi koroškimi Slovenci... Podal si roko očnici in murki, ki si ju najraje videl. In stopil si v nas, že mnogo, mnogo prej. Hvala ti v imenu vseh takrat mladih rašiških planincev.

Miha Marenče

† JOŽE BABIČ

Komaj 71 let star je 2. februarja letos umrl Jože Babič. Bil je eden najbolj delovnih planincev v povojnem času, ko je nazadnje bil še predsednik nadzornega odbora PD. Rodil se je v Ljutomeru, že pred 2. svetovno vojno prišel v Škofjo Loko in se tu zaposlil kot trgovski pomočnik.

Trgovini je ostal zvest in se je povzpел do vodilnega delavca.

Že 1941 je Jože šel med aktiviste OF. Bil je zadolžen za oskrbo enot na škofjeloškem območju in drugih aktivnih borcev. Ko je moral tudi on v partizane, se je vključil v Šlandrovo brigado. Po demobilizaciji v letu 1945 se je vrnil v svoj poklic. Bil je tudi aktiven družbenopolitični delavec, saj ga srečamo kot odbornika in delegata skupščine občine, v KS, med ribiči, planinci in v ZK. Delo je opravljal pošteno, temeljito, zato je med številnimi drugimi priznanji prejel tudi odlikovanje za zasluge za narod. Ko smo začeli pred 35 leti graditi na pogorišču novo kočjo na Lubniku, je bil zadolžen za preskrbo materiala. V planinstvu je delal tvorno in vztrajno, tako kot je tudi sicer izpolnjeval svoje delovne naloge. Rad se je udeleževal društvenih izletov, bil je prijeten sogovornik, tovariš in prijatelj. Za svoje delo na tem področju, je prejel srebrni častni znak PZS, srebrni in zlati častni znak PZJ, plaketo PZS ob 70 letnici in plaketo PD Škofja Loka.

Jožeta Babiča smo pokopali 5. februarja ob navzočnosti številnih prijateljev, sodelavcev in znancev.

Jože Stanonik

NAJVAŽNEJŠE O DELU IN NAČRTIH PLANINCEV IZ LJUBNEGA OB SAVINJI

V srednjeročnem programu — ta obsega obdobje od 1985 do 1990 — predvidevajo porast števila članov vseh »kategorij«, tako članov kot mladincev, pionirjev in cicibanov. Predvidevajo tudi več predavanj in seminarjev, namenjenih izobraževanju planincev. Zanimarjali ne bodo povezovanja z drugimi organizacijami v kraju, z ZB, KS, ko bodo veliko pozornost posvečali prav izletništvu v povezavi s spoznavanjem zgodovine naše osvoboditve. Upravljajo trenutno le eno planinsko postojanko — Antejevo zavetišče. Pravijo, da v nove gradnje ne bodo šli v tem obdobju, saj so načrti nadrobno obdelani na ravni MDO Savinjska in PZS.

Za letošnje leto so si zastavili med drugim tudi tele naloge: sodelovali bodo v izvedbi programa ZTKO in deloma tudi v programu MDO Savinjska. Želijo tudi letos pridobiti nove člane in pa nove naročnike Planinskega vestnika. Osrednja prireditev pa je Pohod po poteh Bolnica, Celje-Travnik, 20. maja z začetkom ob 10.00 v Mrzlih vodah, potem obisk Dneva planincev na Rogli, ponovno pa nameravajo oživeti mladinski odsek in še bolje sodelovati s planinskim krožkom na OŠ. Izleti pa so tile: Ljubno-Loka-Raduha-Menina (povezava PŠ), Matkov škof, Črnivec-Rogatec-Podvo-ljvek, Stol; redno pa bodo vzdrževali tudi del poti Po poteh XIV. divizije ter spomenikov NOB (Rabon-Vahta). Nameravajo se udeležiti tudi planinskega plesa v T. Velenju in v Laškem.

Uspešni so bili tudi lani. Planinsko življenje se je odvijalo na raznih srečanjih in izletih, čeprav je lani prav tej dejavnosti vreme pokazalo roge. Opravili so preko 200 ur prostovoljnega dela, pomagali pa so tudi pri obnovi Mozirske kočje. Delovni so bili tudi markacisti.

Vse to in še dosti drugih podrobnosti najdemo v gradivu, ki ga je uredništvu poslal, v imenu tega marljivega planinskega društva, Alojz Mikek.

V LOGATCU SO DOBRO DELALI

To društvo trenutno združuje 417 članov, opravili so lani nad 4300 prostovoljnih delovnih ur, ko so veliko pozornosti posvetili dograditvi planinskega doma v Novem svetu, ki ga žele izročiti svojemu namenu na občinski praznik 14. 9. letos. Vrednost opravljenih del je ocenjena na dva milijona dinarjev. Pri gradnji je prostovoljno delalo 106 planincev, ki so prispevali 3576 udarniških ur. Z denarjem in materialom pa so pomagali — Območna vodna skupnost, Skupnost KS, Pašna skupnost Novi svet, Odbor za narodno obrambo, DO KLI, Gradnik in Gozdno gospodarstvo. Prevoze so opravili zasebni prevozniki Polde Pet-

kovšek, Robert Koprivnikar in Jakob Pivk. Zbor planincev se je vsem, ki so kakorkoli prispevali pri gradnji planinskega doma, iskreno zahvalil. Posebno zahvalo je za izredno pomoč prejel predsednik KS Hote-dršica Jaka Nagode.

Imajo tudi že odbor za proslavo ob otvortivni doma.

Aktivni so predvsem v izletniški, alpinistični in markacijski komisiji. Alpinisti so bili na Mt. Blancu, za seboj pa imajo več zahtevnih vzponov v Julijskih in Kamniških Alpah. V odseku je 12 alpinistov.

Na vzgojnem področju so bili uspešni, saj imajo dovolj izšolanih vodnikov, organizirali pa so tudi planinsko šolo in več planinskih predavanj.

Markacisti so lani opravili preko 500 ur dela pri markiranju in nadelavi potov. Organizirali so 32 enodnevnih ali večdnevnih izletov.

Za novo vodstvo so izvolili dosednji odbor in mu zaželeli še nadaljnjih planinskih uspehov.

Janez Čanžek

ORIENTACIJSKO TEKMOVANJE ANDRAŽ — GORA OLJKA '85

Orientacijska tekmovanja pripravlja PD Polzela že 11. leto. Letos je bil start v Andražu. Tu že dolgo deluje smučarski klub, tekmovanje pa se je odvijalo prav med planiškimi poleti (16. 3. 1985), posvečeno pa je bilo 90 letnici Planinskega vestnika.

Zbralo se je 25 pionirskih ekip (60 m, 21 ž), pet mladinskih (10 m, 5 ž) in tri članske ekipe (2 m, 5 ž), skupaj torej 103 udeleženci.

Progi sta bili dve. Za pionirje čez Goje in Grebence, mimo Rogeljškove kapele (583 m), k spomeniku SKOJ na Gori Oljki. Članska in mladinska pa sta šli čez Zg. Lovče, mimo spomenika partizanski bitki (29. 6. 1942) pri Praprotniku, pod Turinekom, mimo Vedeta, Rogeljškove kapele k planinskemu domu na Gori Oljki. Progo so pripravili planinski vodniki (11, 38, 502, 505). Velike težave so z zemljevidi. Stare topografske karte so neuporabne. Iskali so na primer mlin, ki je vrisan na karti (nove ni mogoče dobiti) mimo drži asfaltne ceste do KT 3, kjer je bil nekoč kolo-voz, zavije proti Stanovšku, nekoč znani planinski točki na poti iz Šoštanj na Goro Oljko (sedaj tu smerna tabla: ŠOŠTANJ 1h, GORA OLJKA 1 h). Ni vrisanega spomenika NOB, ne novega ali vsaj starega daljnovo-oda, le križ je iz leta 1881; In kje naj bi dobili karte, ki jih priporoča pravilnik MK za orientacijo (OBVESTILA 13/84)?

Tudi s kompasi so težave (taborniki si z nabavo kar precej pomagajo, kaj pa naša komisija za opremo?) In še: Kako mlade planince naučiti uporabo zemljevida in kompasa? Imamo izdelane didaktične pripomočke in metode? Nekaj o tem piše

Ivan Zupanc, dipl. obramboslovec, v reviji Obramba in zaščita (5—6/84), toda to je namenjeno le za srednješolce. V nekem novem nemškem učbeniku fizike (l. 1985) za osnovne šole pa najdemo kar precej uporabnega gradiva. Tam se te »prakse« nauče že v šoli sami, pri društvu se pa le urijo, tekmujejo. Tudi mi bi morali o tem več razmišlati. Če hočemo imeti tekmovalce, jih moramo vzgajati, toda v takih pogojih (na voljo bi morale biti karte v merilu 1 : 50 000!) kot jih predvideva pravilnik. Take karte pa obstajajo le za določena območja, kot so nam bili povedali pred leti na Mrzlici. Če bi kdo po tej poti želel na Goro Oljko, mu bomo zaupali koordinate in podatke posameznih točk:

Start: desno 5507,150 navzgor 5130,700.
KT 1: 5506,500; 5131,450. (v okolici te točke je Vladimir Levstik črpal snov za svoj roman Gadje gnezdo).
KT 2: 5505,950; 5132,300. KT 3: je na višini 480 m oddaljena od KT 2 850 m in leži približno na smeri s kote 616 (sev. nad trigonometrom 734) in Št. Jakob (5501;5134). Pri tej cerkvi je tudi spomenik SKOJ.
KT 4: 5504,850; 5133,200. KT 5: Sedlo sev. pod trigonometrom 734 in južno pod koto 616 (približno 300 m). Stoji tu simbol slovenskega turizma?
KT 6: 5504,700; 5131,450 in CILJ: 5504,750; 6131,250. Karto pa vzemi iz leta 1956, reambulirano leta 1930, list 31, CE-LJE 1 in 2. Ostala vprašanja in naloge smo izpustili, je pa s te poti lep razgled! Pa srečno pot!

B. J.

PD PODNANOS

Med mlajša in delovna planinska društva sodi tudi PD Podnanos, saj so 16. februarje šele drugič zborovali. Društvo je našlo svoj prostor pod soncem v planinski organizaciji, kar potrjujejo tudi pohvale ob lanski izvedbi akcije Pohod po Vojkovih poteh in za vztrajno pomoč pri gradnji Doma ob Krnskem jezeru.

Marljivi so tudi pri udeležbah na različnih pohodih in tečajih, pa pri organizacijskem in propagandnem delu. Ustanovili so mladinski odsek na OŠ Podnanos.

Slišati pa je bilo tudi nevzpodbudne ugotovitve o premajhnem razumevanju za probleme planincev v krajevni skupnosti in o precejšnjih finančnih težavah, ki pestijo društvo. Planinci bi želeli, da društvu ne bo potrebno krčiti zastavljenega programa za l. 1985, ko je predvidenih vrsta nalog tako v okviru društva in posebej v okviru mladinskega odseka, sekcije za markiranje in komisije za propagando in izletništvo. Zdaj imajo 120 članov, vodijo pa jih predsednik Ivan Bratož, tajnik Stojan Viteznik in blagajnik Jože Trošt.

Juri Rosa

MO PD Domžale je letos že tretjič zapored organiziral srečanje domžalskih mladih planincev. Na skoraj vseh osnovnih šolah v Domžalah mladinski vodniki in mentorji vodijo planinske skupine, ki se redno sestajajo enkrat na teden, tretjo soboto v mesecu pa se srečajo na izletih. Planinstvo ni le hoja v gore, je tudi sestavni del kulture. Prav zato smo se ljubitelji gora zbrali v OŠ Vencelj Perko v Domžalah, kjer smo na prvi pomladni dan doživljali duhovno bogastvo pionirjev planinstva in uživali v lepoti naših gora. Mlajše skupine so ob tej priložnosti pripravile čudovite razstave o svojem planinskem življenju; pripravili so tudi kulturni program. Starejši pionirji pa so sodelovali v kvizu na temo Skalaši. Planinstvo na Slovenskem je staro 200 in več let, vendar je prav delovanje Turistovskega kluba Skala odločilno vplivalo na našo planinsko sedanost. Domžalski pionirji-planinci so se zavzeto spopadli s tem obsežnim gradivom. Med ekipami je bila tudi ena, ki so jo sestavljali gostje iz Nove Gorice. Najboljšim je nagrade izročil Jaka Čop.

MO PD Domžale

Planinci v Sp. Sav. dolini marljivo pišejo o planinstvu, še največ pa dopisujejo v mesečnik »Savinjski občan« (februar: »Srečanje planincev« v Grižah, »Smuk Mrzlica-Zahom«, »Planinske poti dobro obiskane«, »Planinci negujejo tradicije NOB«). Ne zaostaja tudi Novi tednik. Med glasili OZD pa »Ferralit danes«. V monografiji »Polzela«, 1984, najdemo med drugim gradivom tudi sestavek Ivana Stoparja »Grajske stavbe na območju Polzele« in pa sestavka Vilija Vybihala »Planinsko društvo Polzela« ter Boža Jordana »Savinjska planinska pot«.

Darko Naraglav v sestavku »Osameli kras Savinjske doline« obravnava Dobroveljsko in Ponikvansko planoto. Naj opozorimo še na zapis »Tajna jama pri Andražu« in pa na sestavek Toneta Vedenika »Biser pod odpadki«.

Ob tej monografiji naj omenimo še knjižico »Planinsko društvo Polzela«, o kateri je PV že pisal in pa knjižico »Skozi gozd in jamo Pekel«.

Po poročilu F. Ježovnika

iz planinske literature

PLANINSKA LITERATURA — KAJ JE TO?

Izbral sem sedemdelni odgovor — zaradi veselja nad številom sedem. Bralec bo zlahka opazil, vse je odvisno od avtorjeve samovolje. Prikazujem torej sedem zvrsti planinskega slovstva.

1. *Opisi gorske narave, pogorij in gora.* Tovrstna literatura sega od »De Alpibus Commentarius« Josiasa Simlerja iz leta 1574 vse do danes. Klasične zglede take literature je pisal Alexander von Humboldt. Tudi v periodičnem tisku je najti prenekateri odlični spis te vrste.

2. *Opisi poti na sedla, vrhove, preko grebenov in skozi ostenja.* Slaven začetek je Johna Balla »Alpine Guide«, še danes očarljiva zgodovina alpinizma. Sedanji vodniki po gorah so njegovi pravniki. To je izvirno slovstvo, napisano z veliko truda in prizadevnosti, a najde le malo odmeva, četudi je največjega pomena za vsakega planinca. Množičnega planinstva si brez teh spisov sploh ne bi mogli niti zamisliti. Tudi pisanje vodnikov je lahko literatura, in bi naj to tudi bila. Vendar je tudi na tem področju dovolj kričavega mašenja lukenj. Ena zadnjih častnih izjem je nedvomno knjiga o vzhodnih Dolomitih, ki sta jo napisala Buscaini/Rebuffat.

3. *Strokovna in znanstvena literatura.* Ta najčistejša oblika zapisanih planinskih komentarjev je ustvarila nemara najpomembnejši prispevek za celoten razvoj alpinizma. V specializiranih publikacijah je najti veliko število odličnih besedil te vrste. Tako je treba na primer prebrati Höfelijev sestavek o alpskem močeradu. Tudi v knjigah je izšla prenekateri tovrstna dragocenost, žal imajo zanje založniki vse manj posluha.

4. *Opisi vzponov in hvalnice alpinističnih podvigov.* Sem sodijo seveda tudi razmišljanja o takšnem početju in opisi razpoloženj, ki jih človek doživlja v gorah. To je paradna literatura alpinizma in veliko sposobnih piscev je najti na njenem seznamu. Naštejmo le nekaj imen: Leslie Stephen, Edward Whymper, Ludwig Purtscheller, Henry Hoek, Pierre Mazeaud. Vsi ti in še nekateri drugi, so še vedno vredni ponovnega branja. Komaj kateri izmed današnjih množičnih pisunov dosega globino, domselnost in jezikovno izbrušenost teh klasikov. Množica doživljajskih knjig današnjih dni nas seveda kaj lahko premoti, kajti tudi na recenzente se ni mogoče več in vedno zanesti. Nasploh je zgodovina alpinizma tudi tu zelo bogata.

Vsekakor pa je treba pri tem upoštevati, da je današnje mogoče bolje razumeti, če poznamo klasike.

5. *Planinsko poučno slovstvo.* Prvo delo te vrste je bila nedvomno knjiga Emila Zsigmondyja »Nevarnosti Alp«, za mojstre pa štejem med drugimi tudi Dülferja, Welzenbacha, Maduschko in Rebuffata.

6. *Povesti, novele, romani.* Če izpustimo vse irharstvo, ostanejo Adalbert Stifter, Ludvig Thoma, Peter Rosegger in še kaj malega tu in tam. Sem sodijo še številni planinski romani, vendar z njimi skoraj v celoti ne kaže izgubljati besed in časa. Tudi neštete novele te zvrsti v najboljšem primeru lebdijo med kičem in umetnostjo.

7. *Pesništvo.* Dejansko ga ne pozabljam, vendar ga moramo, žal, najti zgolj v delih neplaninskih pesnikov, kot so Goethe, Hölderlin, Novalis, Rilke, Trakl. V drugih izdelkih te vrste postanejo podobe in misli največkrat žrtve patetičnosti. Pesmi pravih planincev so sčasoma domala skopnele in jih je danes komaj še kaj.

Prikazali smo torej sedem zvrsti planinskega slovstva (in že je pričakovati pomisleke v pisnih bralcev: Lej ga, pozabil je na dramatično in časnikarsko poročanje. Toda o tem posebej in drugič.) V celoti je pač prevladalo hotenje, da bi vam zlasti z opozorili na klasike ponudili kar se da preprost kompas, da se boste lažje znašli v današnji poplavi planskih podob in besedi.

(Povzetek po sestavku Helmutha Zebhausserja, ki je bil objavljen v Sporočilih nemškega alpskega združenja, 5/1984.)

M. A

HENRICH HARRER: BELI PAJEK

(25. knjiga iz zbirke Domače in tuje gore, Založba Obzorja, Maribor, urednik Branko Avsenak, prevod Marijan Lipovšek)

Pajek (»Beli pajek«) je tako poimenovano ledišče v zgornjem delu severne stene 3970 metrov visokega švicarskega Eigerja, pod izstopnimi počmi in vršnim lediščem.

»Beli pajek« je torej pripoved, izviren dokument in zgodovinsko pričevanje o Eigerju izpod peresa Avstrijca H. Harrerja, ki je v navezi s Fritzom Kasparkom in skupaj z nemško navezo — Andreas Heckmair in Ludvig Vorg — med 21. in 24. julijem 1938 opravil prvi vzpon — po poprejšnjih štirih neuspešnih poskusih — čez severno steno.

Avtor sam v »Predgovoru« odgovarja na vprašanja, čemu piše knjigo o Eigerjevi severni steni. Da bi jo brali, pravi in še poudarja, naj zgodovina vzponov čez steno ne bi bila zgolj nizanje podatkov, temveč je treba v prvo vrsto v pripovedi postaviti človeka. Človek je iz Eigerja (iz te gore in iz vseh ostalih gor) naredil to, kar dan-

HENRICH HARRER

BELI PAJEK

25. KNJIGA ZBIRKE DOMAČE IN TUJE GORE

danes v tem pogledu predstavlja in pomeni. In kaj pomeni? Citirajmo del zapisa N. Mlač (AR-20-1984-str. 26) »Zgodovina lednega plezanja«: »Eigerjeva stena je zgodba zase, poseben klasični primer, kjer so se in se še bodo preizkušale naveze najdrznejših. Klasična smer je zelo nevarna, a so jo do danes kljub temu ponovili več kot 1300-krat. V nobenem primeru ni mogoče izračunati tveganja. Da bi se izognili kamnitemu plazju, moraš pač biti ob pravem času na pravem mestu... Poleg uspešnih in tistih, ki so imeli več sreče kot pameti, je približno petdeset mrtvih še vedno zastopano s tremi odstotki vseh... Malo je alpinistov, ki so preplezali klasično smer v Eigerju in bi pomislili na ponovno plezarijo... Večji del popularnosti smeri leži v prestižu, kdo od 'osebnosti' jo je že ponovil...« In citirajmo še nekaj iz pisanja velikega Francoza L. Terraya v njegovih »Osvajalcih...«: »Orjaška severna stena Eigerja, bolj znana pod imenom Eigerwand, je največja, najslavnejša in najbolj morilska alpska stena. Leži v osrčju Berner Oberlanda in se v enem samem zagonu s črnkastimi gladkimi boki pne 1800 metrov visoko iznad zelenih planšarij doline Grindelwald... Severna Stena je polna objektivnih nevarnosti, zdaj bolj zdaj manj pomembnih, kot pač pride. Lahko rečemo, da si je glas o nepristopnosti, ki se je drži od prvih časov alpinizma, zaslužila po pravici. Naravne zapreke, ki so jo dolga leta branile pred naskakovalci, so neustavljivo mamile alpiniste, ki so hlepeli po velikih pustolovščinah, in tako je iz vseh koncev Evrope vrela plezalska elita na pravcato obleganje stene...«

Misli obeh piscev so dovolj zgovorne. Eigerjeva stena bo kljub množici vzponov —

ki so danes pravzaprav že nekaj povsem običajnega — ostala alpinistični pojem in ideja alpinistov zdajšnjih in naslednjih generacij. Kakšna je v resnici, pa vedo najbolje samo tisti plezalci, ki so njene strmine »okusili«. Vsi ostali, ki nam to »še ni bilo dano«, lahko steno spoznavamo le v pripovedih, literaturi, sliki in filmu. In ker smo o Eigerjevi sev. steni brali že veliko — imamo prevod Buhlovega »Nanga Parbat«, kjer med drugim opisuje sedmi vzpon čez steno, in Terrajeve »Osvajalce«... Kot literarna priča drugemu vzponu in Heckmairjeve »Trije problemi Alp« — z opisom prvega vzpona. Znani so prevodi o Eigerju; pisali so tudi Slovenci: D. Kukovec o prvem jugoslovanskem vzponu po običajni smeri, o vzponu po tej smeri piše še P. Ščetinin, E. Drofenik piše o vzponu po Poljski smeri, I. Kotnik o ponovitvi Japonske smeri..., vsi v Planinskem vestniku — nam je Harrerjev v izvorniku »Die Weisse Spinne« le izčrpen, že kar študijski dodatek o prvih vzponih v Eigerju, kot celovito književno delo, posvečeno le tej gori ter v odličnem prevodu našega znanega glasbenika, gornika in pisatelja M. Lipovška, primerno branje za vsakogar.

Opozoriti pa je treba še na tole: izvorno avtorjevo besedilo zajema obdobje prvih vzponov na Eiger — prvi vzpon na vrh naj bi opravil neki M. Harrington z vodniki leta 1858, pa do prvih preučevanj severne stene in do prvega poskusa vzpona leta 1935 ter vse poskuse in vzpone do leta 1958 (v Dostavku so opisana še dejanja v steni v tem letu). Opisano je potemtakem stoletje od prvega vzpona na goro oziroma triindvajset let poskusov in vzponov v severni steni. Toda, čeprav so uverturo te simfonije leta 1958 vendarle že odigrali, pa se je pravi »naval« na steno — do takrat je bilo opravljenih 14 ponovitev prve, danes Klasične smeri — in torej pestro nadaljevanje zgodovine vzponov, tako rekoč s tem letom šele začel.

Naslovi, ki obljublajo posamezne teme, so dovolj zgovorni in vabijo k branju; marsikdo pa se bo seveda vprašal, če nam je bil ta prevod, ob »poplavi« berila o Eigerju, potreben. Vprašanje ni odveč, zato tudi odgovor: pravemu gorniku in ljubitelju planinske literature bo knjiga vsekakor dobrodošla! Morda — če odmislimo Harrerjev avtorski del — bodo marsikoga izmed nas pritegnili predvsem podatki, ki jih najdemo v drugem delu knjige. Kar spregovorimo o njih: Za vse, ki jih Eigerjeva stena plezalsko zanima, je tu najprej podroben opis klasične smeri. In potem je v nadaljevanju spet avtorjeva tema z naslovom »Poskusi in vzponi čez Eigerjevo severno steno« do leta 1958; od tu, od 13. vzpona dalje, pa so navedene samo pomembnejše ponovitve po seznamu, ki ga je objavil T. Hiebeler (npr. prva češko-slovaška naveza, prva poljska naveza ipd.).

Pod 69. ponovitvijo zasledimo prvo jugoslovansko navezo v steni: med 22. in 24. julijem 1969 je to uspelo Šalečanima Dušanu Kukovcu in Janezu Resniku. In že nov zanimiv podatek: Istega leta med 8. in 9. avgustom sta steno preplezali še dve štajerski navezi, Franci Gselman, Milan Meden, Ivan Šturm in Beno Reis. Naslednja tema, »Posebno ovrednoteni vzponi po prvotni smeri«, govori o prvih zimskih ponovitvah (prvi zimski vzpon so izvedli nemško govoreči plezalci marca 1961), in so-lističnih vzponih (prvi tak vzpon je zabeležen avg. 1963), kjer najdemo komentar o dejanju našega F. Kneza, ki je 12. julija 1982 preplezal smer v šestih urah. Citirajmo: »Kolikor moremo presoditi, je to tako edinstven dosežek, kakršnega še ni bilo doslej in mu bo tudi v prihodnje le malo kdo kos. V športnem jeziku je to nedvomno svetovni rekord... To Knezovo dejanje pa v alpinističnih krogih v svetu in morda tudi med kronisti vzponov čez Eigerjevo steno (razen pri nas) ni znano ali pa ne zadosti, kajti časopisi so 1983 navajali kot »doslej najhitrejši« vzpon Messnerja in Habelerja leta 1984 (11 ur). Knezov rekord je bil namreč 1983 presežen...« (4 ure in 50 minut, Salzburžan T. Bubendorfer). A ne glede na to, »smo Slovenci nedvomno dosegli raven drugih narodov...« Tudi v temi — »Nove smeri v Eigerjevi steni,« je F. Knez kar dvakrat omenjen. Pod št. 9 je navedena smer Dvojka in datum 15. julij 1982 in pod št. 13 smer Hudčeva zajeda, preplezana 19. avgusta 1983. Oboje z oznako »socialistična prvenstvena vzpona«. V nadaljevanju je seznam F. Savenca, našega alpinističnega kronista o jugoslovanskih vzponih v stenah Eigerja. Ugotovimo, da je v klasični smeri doslej opravljeno dvanajst vzponov in štirje vzponi po drugih smereh, kjer velja omeniti drugo ponovitev Japonske smeri med 16 in 22. avgustom 1973 Šalečanov I. Kotnika in F. Verka. Na koncu drugega dela knjige je še prevajalčeva Spremna beseda; zapis, razmišljanje o knjigi sami, o avtorju, o Eigerju. Za zaključek prof. M. Lipovšek pravi: »Eigerjeva stena se bo vzdigovala v gorah nad Bernom še v časih, ki jih v njihovi podobi sploh ne morem pojmiti. V njenih silnih strminah so se bile bitke, nekatere so se sklenile z zmago, druge s smrtjo. Ljudem — plezalcem — pa so dale vse, kar si obetajo od gora. Poleg doživetja čudovitega gorskega sveta tudi tisto, za kar si prizadeva sodobni človek: večjo razsežnost njegove zavesti.«

Nikakor v »Belem pajku« ne smemo spregledati fotografij; ob barvni naslovnici severne stene Eigerja so še mnogi črno-beli dokumentarni zapisi prvih vzponov. Za plezalce pa je tu še zložljiva fotografija se verne stene z oznakami posameznih predelov ob oznaki običajne smeri.

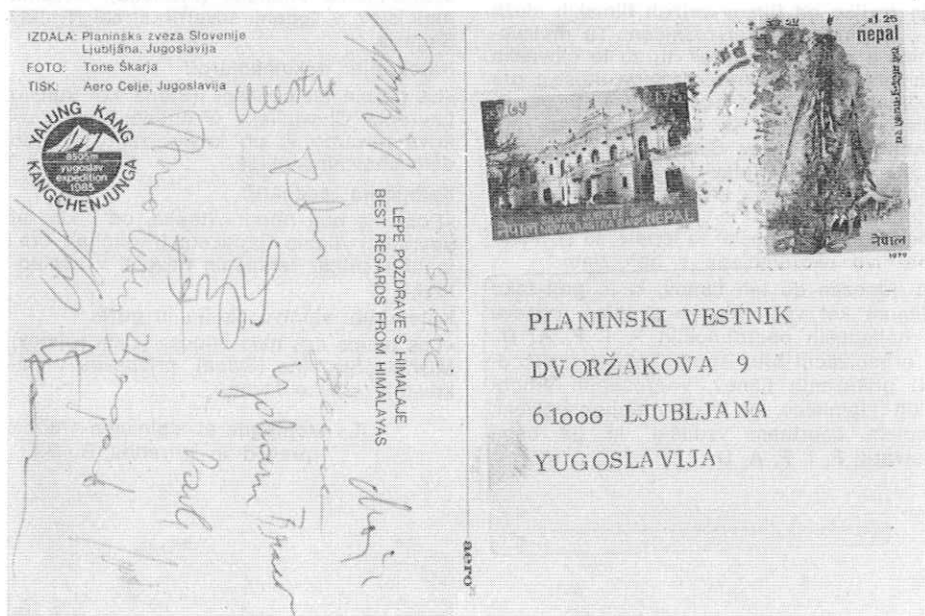
Ob branju Harrerjevega besedila se neka-ko vsili pomislek o prevelikem poudarjanju

nemškega v Eigerju. Že kar prepodrobno (zato morda ne dovolj zanimivo) opisovanje, kar lahko kvečjemu opravičuje s svojo lastno »narodnostno prizadetostjo in ponosom«. Sicer pa je »Beli pajek« ponovna priložnost za slovenskega bralca, da se literarno sreča z gorami v njihovi popolni resnični, nepotvorjeni podobi. In ponoven dokaz: gore imajo dvojno podobo. Pozitivno in negativno. Seveda hodimo v gore zaradi pričakovanega doživljanja, pozitivnega, kjer pa pravi gornik ne bo nikdar izključil misel na morebitno negativno.

Kdor vidi v gorah samo vse lepo, naj preneha hoditi tja, kajti prihranjeno mu bo razočaranje! Kdor pa se zaveda prave in celovite gorniške slike in raznolikega gorniškega doživljanja, bo znal vedno in prav ceniti gorsko lepoto, planinsko vdanost, prijateljstvo in veselje. Gore znajo udariti in biti temne, toda, spoštovati moramo to temačnost, da bomo potem deležni svetlobe. Če smo to — smo gorniki! »Beli pajek« govori tudi o tem in je dokaz temu, saj so gore vendar — življenje!

Milan Vošank

alpinistične novice

JALUNG KANG, 8505 m Jugoslovanska odprava na Jalung Kang 85

Poročilo po brzojavkah iz Nepala:

19. 3. so sprejeli še zadnje kose prtljage in sicer 42 tovorov.

21. 3. je odšel drugih del odprave — pet alpinistov — zvezni oficir — dva pomočnika Šerp s preostalo opremo na pot.

Vse drugo je v redu — Pozdrav Jamnik.

Jesen 1984 — Južni steber

Poljska odprava, vodil jo je T. Karolsak, se je povzpela po novi, zahtevni smeri

preko južnega stebra. Na vrh sta 7. 10. prišla T. Karolsak in W. Wroz, 10. 10. pa L. Cichy in P. Piasecki.

Jesen 84 — Jugovzhodna stran

Odprava v organizaciji chamonijske sekcije francoskega (Club alpin) planinskega društva, vodil jo je B. Muller, se je na vrh povzpela po jugovzhodni strani, po smeri prvega vzpona. Bazno taborišče pri pribl. 5150 m, 14. septembra, trije višinski tabori. Vrh 8. oktobra — J. Coudray. 9. oktobra je G. Bretin v svojem poskusu prišel do 8400 m. 10. oktobra — vrh —

A. Baud in 20. oktobra — vrh — Laurence de la Ferrier in B. Muller.

Nad baznim taborom 5200 m brez višinskih nosačev. Trije tabori 6250 m, 7100 m, 7800 m. Skupna smer s poljsko odpravo v južnem stebru do prvega višinskega tabora.

Jalung Kang je zahodni vrh Kangčendzenge. Prvič so bili na njegovem vrhu leta 1973 — Japonci.

(La Montagne et alpinisme 85/56)

MEDNARODNI FESTIVAL PLANINSKEGA FILMA V DIABLERETSU

(Festival International du Film Alpin des Diablerets — F. I. F. A. D.)

Mednarodni festival planinskega filma v Diableretsu prikazuje filme o gorah in v gorah.

Za razliko od filmov velikih filmskih služb — je planinski film resničen. Tu ni investicij z milijoni dolarjev, tu so le človeška življenja. Za razumevanje tega dejstva gre zasluha prav predsedniku F. I. E. A. D. Pierru Simoniju. Ne smemo namreč pozabiti, da je prav Simoni prvi na svetu uresničil serijo televizijskih oddaj z naslovom »Planinska kronika«, ki temelji na planinskem filmu in je torej prvi, ki je med občinstvo poslal te lepote, ki so »sramežljivo ukoreninjene v heroizmu«.

In ljubezen do teh filmov, ki jo goji tako Simoni kot vsa njegova skupina, odseva v najmanjših podrobnostih F. I. F. A. D., v organizaciji brez spodrsrljaja, v različnosti prikazanih filmov, v srečanjih vrhunskih alpinistov, pa tudi v neponovljivem, toplem športnem vzdušju, ki ga uspe ustvariti F. I. F. A. D.

Nagrade

Grand prix 15. mednarodnega festivala planinskega filma in filma planinskega okolja v Diableretsu so soglasno dodelili francoskemu filmu »Gaspard de la Meije« (»Gaspard iz la Meije«) Bernarda Choqueta.

To priznanje je dobil za »zgodovinsko vrednost, ki jo prikazuje z verno rekonstrukcijo (vzdušje, kostumi, običaji), kvalitetno interpretacijo in z realizacijo«.

Žirija, predsedoval ji je francoski pisatelj Roger Frison-Roche, jo dodelila priznanje

»Diables d'Or« filmom:

Kategorija: vzponi, smučanje:

»Opera vertical« Jeana Paula Janssena (Francija), film o angažiranosti in o treningu na poti do popolnega plezalca.

Kategorija: odprave:

»Thelay Sagar« Jeana-Clauda Marmiera in Jeana-Pierra Chaligna (Francija), skupina alpinistov v ledeni severni strani Thelay Sagarja.

Kategorija: dokumentarci:

»La paroie en coulise« (Stena kot kulisa) Laurenta Chevalliera (Francija), film razkriva nevarno in po krivici zapostavljeno delo snemalne ekipe.

Kategorija: scenarij:

»Point de non retour« (točka, od koder ni povratka) Alaina Baptizeta (Francija), dramatični prikaz tehničnih novosti v speleologiji.

Kategorija: varstvo okolja in gora:

»Les temps des naissances« (Časi rojstev) Michela Strobina (Švica), prispevek v odkrivanju alpske favne.

(La Montagne et alpinisme 1/85,
prevod in priredba B. B.)

Spoštovani,

v preteklem letu, ko je bil v Valvazorjevem planinskem domu tečaj planinskih markacistov instruktorjev, ste sodelovali pri praktični izpeljavi dela na arheološkem najdišču na Ajdni pod Stolom. Obdelali, zavarovali in označili ste zahteven, težji, skalnat, krušljiv in nevaren dostop do vrha in na najdišče, ki ga zanima, obiskuje in spoznava vedno večje število planincev, šolarjev, delavcev in turistov. Prihod in odhod po tej poti, zlasti v času neviht, je lažji in varnejši, posebno nam raziskovalcem nekdanje staroselske preteklosti na tej gorski postojanki v Karavankah.

Vsem prisrčna hvala in srečno na vseh planinskih poteh!

Andrej Valič, l. r.
arheolog-muzejski svetovalec

PLANINSKA ZALOŽBA SLOVENIJE

61000 LJUBLJANA, DVORŽAKOVA 9

Vam nudi

Zemljevide:	1. Julijske Alpe – Bohinj – 1 : 20 000	200.–
	2. Julijske Alpe – Triglav 1 : 20 000	200.–
	3. Julijske Alpe – vzhodni del 1 : 50 000	250.–
	4. Julijske Alpe – zahodni del 1 : 50 000	250.–
	5. Triglavski narodni park 1 : 50 000	v tisku
	6. Karavanke 1 : 50 000	120.–
	7. Karavanke 1 : 50 000	250.–
	8. Kamniške in Savinjske Alpe 1 : 50 000	100.–
	9. Kamniške in Savinjske Alpe z Obirjem in Peco 1 : 50 000	170.–
	10. Polhograjsko hribovje 1 : 50 000	v tisku
	11. Škofjeloško hribovje 1 : 40 000	150.–
	12. Okolica Ljubljane 1 : 50 000	150.–
	13. E6 – zemljevid 1 : 50 000	250.–
	14. Panoramska karta Gorenjske	40.–
	15. Zemljevid POHORJE 1 : 50 000 (1985) vzh. del	v tisku
	16. Zemljevid POHORJE – zahodni del 1 : 50 000 (1985)	v tisku
	17. Pregledna karta občine (planinska izdaja) – Občine: Nova Gorica, Vrhnika, Lendava, Celje, Brežice, Laško, Sevnica, Zagorje, Domžale, Litija, Trzin in Kranj	
	18. Zemljevid Durmitor	400.–
Planinske vodnike:	1. Julijske Alpe	v tisku
	2. Karavanke (1983)	420.–
	3. Vodnik po Zasavskem hribovju (1978)	200.–
	4. Po gorah severovzhodne Slovenije (1980)	240.–
	5. Kamniške in Savinjske Alpe (1982)	350.–
	6. Bil sem na Triglavu (1983)	150.–
	7. Blegoš (1980)	70.–
	8. Lubnik (1977)	70.–
	9. Ratitovec (1978)	70.–
	10. Šmarna gora (1981)	50.–
	11. Solčava (1982)	200.–
	12. Dražgoše	100.–
	13. Turni smuki	1200.–
Vodnike in dnevnike po veznih poteh:	1. Vodnik po slovenski planinski poti, 5. izdaja (1984)	350.–
	Dnevnik po slovenski planinski poti	160.–
	2. Ciglarjeva pot od Drave do Jadrana – E6 YU, 2. izdaja (1984)	150.–
	3. Vodnik po transverzali kurirjev in vezistov NOB Slovenije (1980)	150.–
	Dnevnik	25.–
	4. Notranjska planinska pot (1977)	40.–
	5. Loška planinska pot (1983)	40.–
	6. Ljubljanska mladinska pot, 2. izdaja (1984)	150.–
	7. Bohinjska planinska pot	50.–
	8. Jezerska planinska pot (1980)	80.–
	9. Vodnik po Badjurovi krožni poti (1974)	40.–
	Dnevnik	20.–
	10. Vodnik po poti spominov NOB občine Domžale, 3. izdaja (1983)	100.–
	11. Vodilč po gorenjski planinski partizanski poti (1974)	40.–
	Dnevnik	60.–
	12. Vodnik Šaleške planinske poti (1974)	60.–
	Dnevnik	20.–
	13. Savinjska planinska pot (1980)	20.–
	14. Bratska planinska pot Ljubljana–Zagreb (1983)	50.–
	15. Pomurske poti	30.–
	16. Dnevnik transverzale PDŽ Jugoslavije (1980)	70.–
	17. Kranjski vrhovi (1981)	80.–
	18. Koroška mladinska pot	65.–
	19. Idrijsko-cerkljanska planinska pot	50.–
	20. Bratska planinska pot Ljubljana–Rijeka (1983)	150.–
	21. Haloška planinska pot (1983)	80.–
	22. Dnevnik po poti NOB Hrastnik	30.–
	23. Čez Kozjak	40.–
	24. Štajerska Zagorska planinska pot	40.–
	25. Vrhniška kurirska planinska pot	100.–
26. Snežnik – Snježnik	50.–	
27. Pot prijateljstva treh dežel	125.–	
28. Planine Jugoslavije	100.–	
29. Kamniške planinske poti (1983)	150.–	
30. Vodnik po planinski poti XIV. divizije (1984)	150.–	
Dnevnik	30.–	
31. Trdinova pot	250.–	
Alpinistične in druge vodnike:	1. Naš alpinizem (1982)	590.–
	2. Ravenska Kočna (1977)	125.–
	3. Logarska dolina, Matkov kot, Peči (1983)	200.–
	4. Turnosmučarski vodnik treh dežel (1979) – trijezičen	90.–
	5. Mangrška dolina, plezalski vodniček (1984)	180.–
	6. Sella, plezalski vodniček (1984)	200.–
	7. Zadnja Trenta	350.–
	8. Storžič	300.–

Vodnike v tujih jezikih:	1. Die Slowenische Berg – Transverzale (1979)	200.–
	2. Triglav – ein kurzer Führer	150.–
	3. How To Climb Triglav (1979)	150.–
	4. Ravenska Kočna – Kletterführer (1978)	190.–
	5. Zaščitena območja – Naturschutzgebiete-Zone Protette	300.–
Vzgojno literaturo:	1. Alpinistična šola	v tisku
	2. Planinska šola (1983)	200.–
	3. Igre – taborniški priročnik	80.–
	4. Oris zgodovine planinstva (1978)	50.–
	5. Pesmi z gora	v tisku
	6. Navarnosti v gorah (1976)	200.–
	7. Prehrana v gorah (1978)	60.–
	8. Vremenoslovje za planince (1976)	50.–
	9. Dnevnik ciciban-planinec (1984)	60.–
	10. Dnevnik pionir-planinec (1983)	60.–
	11. Planinski dnevnik (s castnim kodeksom)	80.–
	12. Zaščitena območja (1981)	300.–
	13. Navodila za oskrbo in označevanje planinskih poti (1982)	70.–
	14. Hoja in plezanje (1984)	500.–
	15. Narava v gorskem svetu (1982)	200.–
	16. <i>Orientacija – taborniški priročnik (1983)</i>	250.–
	17. Planinski vodnik (1983)	300.–
	18. <i>Topografski priročnik (1983)</i>	335.–
	19. <i>Zavarovane rastline (1984)</i>	120.–
	20. Durmitor i Kanjon Tare – vodič	1000.–
in druge edicije:	1. Plakat Triglav	20.–
	2. Razgled s Triglava (1978)	40.–
	3. Razglednice s Triglava (1978)	20.–
	4. Trije Tominski planinci (1981)	100.–
	5. <i>Gorska reševalna služba pri PZS (1912–1982)</i>	200.–
	6. <i>Slovenske gore (1982)</i>	1900.–
	7. <i>Brošura Triglavski narodni park (1983)</i>	180.–
	8. <i>Planinarske kuče i domovi u BiH</i>	120.–
	9. Polnokrvnost	250.–
	10. Pozor plaz	10.–
	11. Beli pajek	1450.–
	12. Everest T. Škarja	1600.–
	13. Dr. Henrik Tuma	25.–
	14. Skijama niz Kang Guru	500.–
	15. Plakat Yalung Kang	200.–
Znake, našitke:	1. Planinska zveza Slovenije, našitek	60.–
	2. Planinska zveza Slovenije, samolepilni	15.–
	3. Pionir-planinec, našitek	15.–
	4. Everest 79, samolepilni	10.–
	5. Yalung Kang, nalepka akrogel na svili	50.–
	6. Yalung Kang, nalepka	50.–
	7. XV. planinski tabor Polhov Gradec	100.–
Značke:	1. Planinska zveza Slovenije	20.–
	2. <i>Planinska zveza Jugoslavije</i>	20.–
	3. <i>Triglav, ena iz serije treh</i>	30.–
	4. <i>PZS 90 let SPD</i>	50.–
	5. Everest 79	60.–
	6. GRS – 70 let	50.–
	7. LHOTSE	20.–
	8. Dan planincev 1984	40.–
	9. Značka Yalung Kang	70.–
	10. Značka XV. planinski tabor Polhov Gradec	60.–
ter drugo blago:	1. Zastava Planinske zveze Slovenije – velika	950.–
	2. Zastavice Planinske zveze Slovenije – male	100.–
	3. Vpisna knjiga za planinske postojanke	740.–
	4. Članske izkaznice	30.–
	5. Izkaznice GS	15.–
	6. Članska kartoteka	3.–
	7. Obrazec »Priznanje PD«	80.–
	8. Obrazec »Cenik za planinske postojanke«	25.–
	9. Pravilnik Gospodarske komisije o upravljanju planinskih postojank	15.–
	10. Blok »Nakaznice za prenočišče«	40.–

Popust ob nakupu:

- pri planinskih edicijah, ki jih je izdala Planinska založba, ali odkupila po lastni ceni: 15 % ob nakupu od 5–99 izvodov ene edicije (oziroma značk), 20 % pri nakupu od 100–299 izvodov ene edicije (oziroma značk), 30 % pri nakupu 300 ali več izvodov.
- pri blagu, ki smo ga nabavili (odkupili) od društev, nudimo 10% popust ob nakupu petih izvodov ene edicije (oziroma značk). Označene so v ležečem tisku.

Naročila sprejemamo pisмено z naročilnico, za pošiljke po povzetju (priračunamo PTT stroške) pa po telefonu (061) 312 553.

Vse navedeno lahko kupite v ekonomatu PZS, Ljubljana, Dvoržakova 9 ob ponedeljkih med 14. in 18. uro, ob torkih, sredah, četrtnkih in petkih pa med 9. in 14. uro.